

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАПТЄВА ГАЛИНА РОМАНІВНА

УДК 159.922.6+316.61

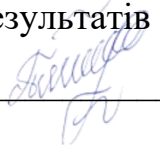
ДИСЕРТАЦІЯ
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Лаптева Г. Р.

Науковий керівник: Власова Олена Іванівна, доктор психологічних наук,
професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Лаптева Г. Р. «Психологічні чинники духовної самореалізації майбутніх психологів». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування й емпіричне дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів та побудовано концептуальну модель психологічних чинників, які її зумовлюють в умовах освітньо-професійної соціалізації.

На основі емпіричного дослідження виявлено рівні духовної самореалізації майбутніх психологів, виокремлено психологічні чинники: смислові та ціннісні; види духовно спрямованої діяльності: гармонійний/інтегрований, екологічний/природа, естетичний/краса, інтелектуально-творчий/істина, морально-гуманістичний/добро; соціально-демографічні: вік, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації.

Проаналізовано взаємозв'язок між духовною самореалізацією майбутніх психологів та психологічними чинниками, серед яких смислові чинники: замислювався/не замислювався над духовно спрямованою діяльністю; етапи реалізації духовно-спрямованої діяльності; види духовно спрямованої діяльності; ціннісні чинники: надія, винахідливість, справедливість та любов до знань; соціально-демографічні чинники: вік та спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації.

Розроблено та апробовано освітню програму психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації та перевірена її ефективність, що підтверджується статистично значущими позитивними змінами.

Ключові слова: духовність; духовна самореалізація; сильні риси характеру; цінності; психологічні чинники; освітньо-професійна соціалізація; освітня

програма психолого-педагогічного супроводу; майбутні психологи; дистанційне навчання; вища освіта; позитивне психологічне здоров'я; внутрішні ресурси.

SUMMARY

Laptieva H. R. «Psychological factors of spiritual self-realization of future psychologists». – As a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of psychological sciences on a specialty 19.00.07 «Pedagogical and age psychology». – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2026.

The dissertation provides a theoretical justification and empirical study of the spiritual self-realization of future psychologists and builds a conceptual model of psychological factors that determine it in the conditions of educational and professional socialization. The main approaches to the interpretation of spiritual self-realization are clarified. The significant positions of the phenomenon of spiritual self-realization of future psychologists are highlighted, which is characterized by active internal and external activity aimed at finding and understanding strong personality traits.

Spiritual self-realization of future psychologists is the process and result of the individual's embodiment of transcendence through the manifestation of the main strong character traits (a sense of beauty, gratitude, optimism, the meaning of life, forgiveness, humor, and enthusiasm) in the context of educational and professional socialization.

The following psychodiagnostic methods were adapted: a) The questionnaire «Values in Action Inventory of Strengths» in Ukrainian to determine strong character traits as personal resilience; b) «Dispositional Hope Scale» to identify the general indicator of a person's hope, ability to use willpower and find ways.

Based on empirical research, the levels of spiritual self-realization of future psychologists were identified, psychological factors: semantic and value-based; types of spiritually directed activity were identified: harmonious/integrated, ecological/nature, aesthetic/beauty, intellectual-creative/truth, moral-humanistic/good; socio-demographic: age, specialty/conditions of educational and professional socialization.

It has been established that future psychologists in most cases think about spiritually oriented activities, a significant number of those studied have not implemented or are in the process of implementing spiritually oriented activities.

The relationship between the spiritual self-realization of future psychologists and psychological factors was analyzed, including semantic factors: thought about/not thought about spiritually directed activities; stages of implementing spiritually directed activities; types of spiritually directed activities; value factors: hope, ingenuity, justice and love of knowledge; socio-demographic factors: age and specialty/conditions of educational and professional socialization.

An educational program for psychological and pedagogical support for the development of spiritual self-realization of future psychologists in the context of educational and professional socialization has been developed and tested. The psychological and pedagogical conditions for optimizing the development of spiritual self-realization include the mastery by program participants of: a) knowledge about the spiritual self-realization of the individual; b) methods of self-diagnosis and self-analysis of spiritual self-realization; c) skills and abilities necessary for the spiritual self-realization of the individual. The effectiveness of the program is confirmed by statistically significant positive changes among the indicators, which are outlined by the regression equation as value factors of spiritual self-realization of future psychologists.

Keywords: spirituality; spiritual self-realization; strong character traits; values; psychological factors; educational and professional socialization; educational program of psychological and pedagogical support; future psychologists; distance learning; higher education; positive psychological health; internal resources.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

а) статті у наукових фахових виданнях України, затверджених МОН України:

1. Лаптева, Г. (2013). Теоретичні підходи до проблеми духовної самореалізації особистості у сучасній психології. *Практична психологія та соціальна робота*, (10) (175), 16–19.

2. Лаптева, Г. (2013). Компоненти структурної моделі духовної самореалізації особистості студента. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 15(2), 139–147.

3. Лаптева, Г. (2015). Духовно-особистісний підхід в дослідженні духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньої соціалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 1(3), 71–74.

4. Лаптева, Г., Прокопович, Є. (2016). Дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*, 9(9), 431–437.

б) статті у наукових виданнях інших держав:

5. Laptieva, H. (2025). Spiritual self-realisation of psychologists: strong personality traits and developmental features. *Scientific Journal of Polonia University*, 70(3), 212–218. <https://doi.org/10.23856/7027>

в) наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Лаптева (Пакуляк), Г. (2012). Теоретичний аналіз духовних здібностей особистості в зарубіжній психології. *Наука і освіта. Психологія. Тематичний спецвипуск «Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства»*, (10), 178–182.

7. Laptieva, H., & Vlasova, O. (2022). Psychological factors of spiritual development and self-realization of psychology students. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*, 4(1), 44–59. <https://doi.org/10.37096/SHDISJ-22-1.1-0004>

в) тези доповідей на наукових конференціях:

8. Лаптева, Г. (2013). Філософсько-психологічний зміст поняття «духовна самореалізація» особистості. *Тези XV міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (с. 49–51). Київ: ОВС.

9. Лаптева, Г. (2013). Особливості та механізми духовної самореалізації особистості у психологічній науці: теоретичний аналіз. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин* (с. 83–85). Кам'янець-Подільський, Харків: ФОП А. Ю. Дегтяр.

10. Лаптева, Г. (2013). Проблема дослідження форм самореалізації особистості. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології»* (с. 213–218). Київ: ОВС.

11. Лаптева, Г. (2014). Дослідження смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді як одного з компонентів духовної самореалізації. *Тези XVI міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (с. 166–169). Київ: ОВС.

12. Лаптева, Г. (2014). Огляд поняття «духовний потенціал» майбутнього психолога в умовах освітньої соціалізації. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»* (с. 83–85). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

13. Лаптева, Г. (2016). Обґрунтування інструментарію дослідження психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»* (с. 74–76). Київ: Видавництво «Віваріо».

14. Лаптева, Г. (2018). Обґрунтування психологічного інструментарію дослідження психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*

«Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (с. 77–79). Київ: Видавництво «Віваріо».

15. Лаптева, Г. (2020). Феномен психологічного благополуччя в рамках дослідження духовної самореалізації студентів-психологів. *Матеріали XXII міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (с. 143–146). Київ: Видавництво Ліра-К.

16. Лаптева, Г. (2020). Напрями психологічного дослідження феномену духовності за В. В. Знаковим. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»* (с. 64–66). Київ: ФОП О. В. Ямчинський.

17. Лаптева, Г. (2021). Техніка метафори в процесі розроблення тренінгової програми духовної самореалізації майбутніх психологів. *Матеріали XIV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути»* (с. 210–214). Київ: Наукова платформа Open Science Laboratory.

18. Лаптева, Г. (2021). Духовна складова психічного здоров'я студентів ЗВО. *Матеріали XXIII Міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (с. 158–161). Київ: Видавництво Ліра-К.

19. Лаптева, Г. (2021). Поняття екологічної культури в самореалізації духовного Я майбутнього психолога. *Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічний зміст екосоціальних катастроф»* (с. 55–57). Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка.

20. Лаптева, Г. (2022). Інструменти розвитку духовності за М. Селігманом. *Матеріали XXIV Міжнародної конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»* (с. 127–129). Київ: Видавництво Ліра-К.

21. Лаптева, Г., & Власова, О. (2024). Українська адаптація опитувальника «Цінності в дії: інвентаризація чеснот» (Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS)» К. Петерсона та М. Селігмана. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства»* (с. 41–46). Київ: Видавець Позднішев.

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФЕНОМЕНУ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	
1.1 Концептуальний аналіз поняття духовність у філософсько- психологічних джерелах	19
1.2 Філософсько-психологічний зміст поняття духовної самореалізації майбутніх психологів	34
1.3 Психологічна модель структури і чинників духовної самореалізації майбутніх психологів	37
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	
2.1 Організація та методи дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів	49
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження	65
2.3 Виокремлення психологічних чинників, які детермінують духовну самореалізацію майбутніх психологів	100
Висновки до розділу 2	122
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	
3.1 Обґрунтування та розробка освітньої програми психолого- педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів	125
3.2 Зміст та структура освітньої програми психолого-педагогічного	

супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації	131
--	-----

3.3 Кількісний аналіз результатів впровадження освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів	148
Висновки до розділу 3	151

ВИСНОВКИ	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	156
ДОДАТКИ	166

ВСТУП

Актуальність дослідження. Динамічна трансформація соціально-політичного простору України загострила чимало проблем, серед яких проблема самореалізації фахівців. Особливе місце посідає гуманітарна сфера, оскільки тривала ситуація невизначеності, складності створює умови для попиту працівників психологічної фаху. З огляду на це актуальною постала проблема духовних детермінант фахівця психолога, його духовної самореалізації.

Різні аспекти проблеми духовної самореалізації вивчалися в контексті гуманітарних знань. Зокрема в контексті філософії античності (Платон та ін.); релігійної філософії (А. Августин, В. Зеньковський, П. Флоренський); феноменології (Г. Шпет та ін.); екзистенціалізму (М. Бердяєв, С. К'єркегор); педагогіки (Г. Сковорода та ін.) та психології (Г. Костюк, В. Роменець, С. Рубінштейн, Г. Челпанов та ін.).

У зарубіжних психологічних дослідженнях духовності особистості йдеться про: духовні потреби (А. Адлер, А. Маслоу); духовний інтелект та духовні здібності (Ф. Воган, Х. Гарднер, Р. Еммонс, Д. Зохар, Дж. Майєр, К. Нобл, Я. Маршал); духовність і життєвий сенс (М. Форд, В. Франкл); духовність і релігійність (Г. Олпорт); духовні переживання через тілесні практики (Г. Райх); внутрішнє зростання (К. Роджерс); добробут та сильні риси характеру (К. Петерсон, М. Селігман); стан потоку, що сприяє зміцненню духовних та особистісних рис (М. Чіксентміхайї); духовні чинники у психології добробуту (Д. Сіск), духовність як прояв любові, творчості та соціальної відповідальності особистості (Е. Фромм); колективне несвідоме, архетипи та духовний розвиток (К. Юнг); самореалізація, самоаналіз і внутрішня гармонія (К. Горні) та ін.

У вітчизняних психологічних дослідженнях самореалізації особистості йдеться про: розкриття внутрішнього потенціалу через цінності (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Н. Володарська, О. Климишин, О. Колісник, Н. Павлик, Е. Помиткін, М. Савчин, Г. Шевченко); активну роль особистості у саморозвитку та життєтворенні (С. Максименко, В. Моргун, В. Рибалка); зв'язок соціальної відповідальності та самопізнання (В. Бондаровська, В. Москалець); моральний

вибір і діяльність (Є. Вахромова, Т. Вівчарик, І. Зязюн, О. Саннікова, Т. Яценко); сенси життя, рефлексію та відповідальний професійний вибір (В. Гупаловська); моральні принципи та усвідомлене самовдосконалення (Н. Жигайло, О. Киричук); співтворчість і взаємодію з соціумом (Л. Коростильова); вищі потреби через когнітивний, афіліативний та самопрезентаційний напрями (Ж. Маценко); переживання й вчинок (В. Роменець); особистісну стійкість та внутрішні ресурси (Л. Сердюк, О. Сердюк, О. Литвиненко); самовиховання, самоосвіту, саморозвиток та інтегруючий життєвий досвід (К. Фоменко) та ін.

З усім тим, у проблемі духовної самореалізації залишаються суперечності між:

- викликами суспільної практики сьогодення і специфікою підготовки фахівця психолога у закладах вищої освіти;
- теоретичним та практичним доробком й сучасними викликами у вітчизняній і зарубіжній психології.

Отже, актуальність і соціальна значущість проблеми визначили вибір теми дослідження «Психологічні чинники духовної самореалізації майбутніх психологів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснено в межах науково-дослідної теми факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Психологічне забезпечення освітньо-професійної соціалізації особистості в умовах воєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102098).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 16 січня 2012 року); уточнену редакцію затверджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні Національної академії педагогічних наук України (витяг з протоколу № 6 від 17 червня 2014 року).

Мета дослідження – дослідити психологічні чинники духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації, на

основі яких розробити освітню програму психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації.

Для досягнення мети сформульовано такі **завдання**:

1. У результаті теоретико-методологічного аналізу з'ясувати основні підходи та розробити концептуальну модель щодо трактування духовної самореалізації майбутніх психологів.
2. Дібрати та адаптувати психодіагностичний інструментарій дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів.
3. Виявити зміст, структуру та психологічні чинники, що зумовлюють духовну самореалізацію майбутніх психологів.
4. Розробити та апробувати освітню програму психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації.

Об'єктом дослідження є духовна самореалізація майбутніх психологів.

Предметом дослідження є психологічні чинники духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації.

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення про: принципи розвитку й становлення особистості (Г. Балл, Г. Костюк, С. Максименко та ін.), активну позицію особистості у власному життєтворенні та саморозвитку (М. Боришевський, О. Власова, К. Мілютіна, М. Савчин та ін.), сутність духовності як психологічного явища (Р. Емонс, Д. Зохар, К. Нобл, М. Селігман та ін.), вікові особливості розвитку студентської молоді (О. Власова, Г. Костюк, Н. Чепелєва та ін.), проблему становлення фахівця як духовної особистості (Г. Балл, О. Бондаревська та ін.), принципи та методи проведення активної психологічної підготовки та психологічного тренінгу (А. Грись, Н. Дембицька, О. Купрєєва, О. Омельченко, Т. Яценко та ін.).

Відповідно до поставлених завдань застосовано такі **методи дослідження**:

а) теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація та моделювання для визначення теоретико-методологічних засад, концептуальних

підходів щодо сутності та структури явища духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації;

б) *емпіричні*: «Опитувальник для дослідження процесу духовної самореалізації студентської молоді» (Е. Помиткін) для визначення духовно-спрямованої діяльності; Методика «Духовний потенціал особистості» (Е. Помиткін) для оцінки рівня розвитку духовного потенціалу особистості та його структурних компонентів; «Тест сенсожиттєві орієнтації» (С. Мадді) для визначення рівня осмисленості життя, наявності життєвих цілей та суб'єктивного контролю над власним життям; «Тест емоційного інтелекту» (Н. Холл) для оцінки рівня емоційного інтелекту та здатності керувати емоціями; Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» (К. Ріфф, адаптація С. Карсканової) для вимірювання рівня психологічного благополуччя та його структурних компонентів; «Опитувальник типу спрямованості особистості практичного психолога» (Т. Данилова) для визначення типу професійної спрямованості майбутніх і практикуючих психологів; Опитувальник «Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін / *Values in Action Inventory of Strengths*» (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власова, Г. Лаптева) для визначення вираженості сильних рис характеру особистості; «Шкала диспозиційної надії» (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева) для визначення рівня диспозиційної надії та її компонентів – сили волі й здатності знаходити шляхи у досягненні цілей;

в) *математично-статистичної обробки даних*: порівняння середніх величин, статистичний метод середніх, описова статистика; t-критерій Стюдента для порівняння середніх значень між групами та оцінки ефективності показників після проходження освітньої програми; кореляційний аналіз (Пірсон, Спірмен) для виявлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками духовної самореалізації; регресійний множинний аналіз для визначення психологічних чинників духовної самореалізації; критерій χ^2 для перевірки статистичної значущості зв'язків між показниками; факторний аналіз для виявлення структури опитувальників в процесі адаптації; кластерний аналіз для виявлення видів духовно-спрямованої діяльності; коефіцієнт α Кронбаха для оцінки надійності

опитувальників в процесі адаптації. Статистичну обробку даних здійснено за допомогою комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics (версія 23.0).

Емпірична база дослідження. Всього у дослідженні взяло участь 217 осіб віком від 16 до 25 років, середній вік (19,35); студенти закладів вищої освіти. Серед них 14,7% – чоловіки та 85,3% – жінки, 64,5% – майбутні науково-педагогічні і 35,5% – педагогічні фахівці сфери психології; 78,8% – здобувають освітню кваліфікацію бакалавра, 10,6% – спеціаліста та 10,6% – магістра; 19,4% навчаються за спеціальністю «Практична психологія», 80,6% – «Психологія»; 46,1% – на I (адаптаційному) етапі, 53,9% – на II (основному) етапі освітньо-професійної соціалізації.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечено використанням методів, адекватних меті й завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; аналізом отриманих результатів та статистичною оцінкою емпіричних даних.

Наукова новизна дослідження полягає тому, що:

вперше:

- сформульовано визначення духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації; розроблено та обгрунтовано концептуальну модель психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів, в якій основоположною є трансцендентність як прояв основних сильних рис характеру (почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор та захопленість);
- здійснено адаптацію психодіагностичних методик: а) Опитувальник «Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін / *Values in Action Inventory of Strengths*» (К. Петерсон, М. Селігман) українською мовою для визначення сильних рис характеру як особистісної стійкості; б) «Шкала диспозиційної надії» (Ч. Снайдер) українською мовою для виявлення загального показника надії особистості, здатності використовувати силу волі та знаходити шляхи;

– виявлено, що розвиненість духовної самореалізації майбутніх психологів залежить від психологічних чинників: а) смислових: замислювався/не замислювався, реалізувався /у процесі реалізації/ не реалізувався в духовно спрямованій діяльності; видів духовно спрямованої діяльності: гармонійний/інтегрований, екологічний/природа, естетичний/краса, інтелектуально-творчий/істина та морально-гуманістичний/добро; б) ціннісних: сильних рис характеру; в) соціально-демографічних чинників: вік та спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації;

– розроблено та апробовано освітню програму психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації студентів-психологів першого року навчання в умовах освітньо-професійної соціалізації;

уточнено:

– поняття духовної самореалізації майбутніх психологів; сильних рис характеру особистості; зв'язку духовної самореалізації з сильними рисами характеру;

– структуру та чинники духовної самореалізації у майбутніх психологів.

Практичне значення дослідження. Здобуті результати можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Психологія розвитку», «Позитивна психологія», спеціальних курсів «Основи психологічного тренінгу», «Організація діяльності психологічних служб», а також у роботі психологів психологічних служб ЗВО, соціальних педагогів, кураторів груп, фахівців з виховної роботи, науково-практичних центрів психології та інших закладів вищої освіти, які здійснюють психологічний супровід та сприяють збереженню психологічного здоров'я студентської молоді.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 704/26.04-33 від 16.06.2025); практичну діяльність психологічної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (№ 068/132 від 25.06.2025); науково-практичну діяльність кафедри

психології розвитку при викладанні дисципліни «Позитивна психологія» (довідка № 016/128 від 30.06.2025).

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором наукові положення та здобуті емпіричні дані є самостійним внеском у розробку проблеми духовної самореалізації майбутніх психологів. У статтях, написаних у співавторстві, доробок здобувача становить 50%.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та емпіричні результати дослідження обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства» (м. Одеса, 2012); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація та ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2012); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (м. Київ, 2012); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (м. Київ, 2013); XV Міжнародній конференція молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (м. Київ, 2013); V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (м. Кам'янець-Подільський, 2013); XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (м. Київ, 2014); XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (м. Київ, 2014); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2014); X Міжнародній науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (м. Київ, 2016); V Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2016); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2018); XXII Міжнародній конференції молодих науковців «Проблеми

особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (м. Київ, 2020); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2020); XIV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференція «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути» (м. Київ, 2021); XXIII Міжнародній конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (м. Київ, 2021); XVII Міжнародній науково-практичній конференції (м. Київ, 2021); XXIII Міжнародній конференції молодих науковців «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (м. Київ, 2022); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (м. Київ, 2024).

Результати дослідження також доповідались на засіданнях кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 21 публікації, серед яких 3 статті (одноосібні) у наукових фахових виданнях включених до переліку, затверджено МОН України; 1 стаття (у співавторстві); 1 стаття у міжнародному науковому виданні; 1 стаття в інших наукових виданнях (одноосібна); 1 стаття в інших наукових виданнях (у співавторстві); 14 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний обсяг дисертації складає 164 сторінки. Загальний обсяг становить 221 сторінку. Робота містить 35 таблиць (на 39 сторінках), 24 рисунка (на 23 сторінках) і 26 додатків. Список використаних джерел містить 108 найменувань, з них 36 публікацій – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФЕНОМЕНУ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Концептуальний аналіз поняття духовності у філософсько-психологічних джерелах

У межах концептуальної системи духу, духовності і душі психологічний статус детермінується саме категорією душі. В працях М. Прищак (2007: 133-134) процес духовності інтерпретується як актуалізація духу, що реалізується через низку психічних сфер (свідоме, безсвідоме, розум, почуття, воля). Відповідно, кінцевим результатом даного процесу виступає психічний феномен, що слугує станом психологічним та ідентифікується як духовність.

Аналіз довідково-енциклопедичних джерел, датованих початком двохтисячних років, свідчить про тенденцію репрезентації категорії духовність переважно як індивідуального та гуманістично-орієнтованого феномена, тоді як традиційні колективні чи соціальні аспекти його інтерпретації були мінімізовані.

У довідковому виданні М. Ярмаченко (2001: 166) духовність визначена як унікальна характеристика особистості, що знаходить своє вираження через такі складові елементи як глибина духовного світу, ерудованість, розвиненість інтелектуально-емоційних запитів та моральна свідомість.

У сучасних психологічних джерелах відзначається диференціація поглядів на сутність феномену духовності. Одні дослідники інтерпретують її як якісну характеристику особистості, інші ж як стабільну особистісну рису. Згідно з дефініцією, представленою у Психологічному словнику за редакцією А. Петровського, М. Ярошевського (1990: 87) духовність трактується як специфічна якість індивіда, що визначає мотиваційно-смісловий контекст його поведінки. Вона репрезентує позицію ціннісної свідомості, притаманну усім її формам (моральній, політичній, релігійній, естетичній, художній), найбільш суттєву в сфері моральних взаємин.

У межах філософсько-психологічної концепції П. Юркевича (І. Гоян, В. Будз, 2020: 285) духовність тісно корелює з категорією серце. Серце інтерпретується як онтологічна основа всього тілесно-духовного життя індивіда, ключовий орган і найближче вмістилище всіх психічних рухів, функцій, бажань, почуттів та думок людини з усіма їхніми напрямками та особливостями. Відповідно серце визначене як фундамент душевного та духовного життя, як центр усіх пізнавальних актів душі особистості. Концепт серця, об'єднує тілесні і духовні явища, містить у собі всі можливі існуючі феномени, які пов'язані з тілесним і духовним життям людини.

У працях М. Бердяєва (1939) духовність походить від латинського слова *spiritus*, що означає дихання життя. При різних історичних моментах та в різних культурних контекстах слово *spiritus* використовується як синонім мудрості, розуму, здатності міркувати та душі або будь-яка нефізична життєва сила. Джерело духовності локалізовано у надприродному началі. Дослідник обґрунтовує тезу, що набуття духовності є провідною метою людського буття, оскільки людина трактується не лише як природна чи соціальна, але й як духовна істота. Духовність визначена як найвища якість, цінність та досягнення індивіда. Завдяки цій атрибутивній властивості суб'єкт здійснює трансформацію, відтворення та просвітлення природного й історичного світів. Духовна особистість наділена готовністю до прийняття відповідальності не лише за власну екзистенцію, а й за долю близьких, нації та глобальний розвиток. Отже, найвища мета життя полягає не тільки у економічній та соціальній, а й у духовній площині, що є результатом цілеспрямованих зусиль самої людини.

Філософсько-психологічні ідеї духовності висвітлював С. Кримський (2010: 14-15). Він здійснив експлікацію ідей духовності на основі інтеграції сучасних наукових парадигм. На цій методологічній базі дослідником була висунута нова концепція людської присутності у ціннісно-смысловому всесвіті. Дана концепція розкриває космічні передумови єдності буття і свідомості, забезпечуючи філософське обґрунтування трансцендентного виміру людського існування. Науковець актуалізує проблему самоусвідомлення особистістю власної екзистенційної траєкторії в координатах духу, долі та надії. У межах роботи

визначено контури духовності та верифіковано раціональні засади її утвердження. Здійснено комплексний аналіз семіозу, міфу, етосу, мистецтва та мудрості як феноменів духовно-практичної діяльності.

Концептуалізація духовності, представлена С. Ярмусем (2022: 30-31), заслуговує на окрему увагу. У межах його підходу, категорія духовності об'єднує усю свідому активність людського духу, що детермінує піднесення особистості до ідеалу добра та забезпечує її облагородження. Духовність людини визначається як інтегральна активність її раціональної, емоційної та духовної сфер. Згідно з дослідником, до сфери духовного належить активність особистості, яка породжується спонуканими варіантами, надії та любові, що підкреслює екзистенційно-ціннісний та трансцендентний характер.

Як бачимо, складовими духовності розглядаються різноманітні за своєю природою явища – і психологічні, і етичні, і культурні. Результатом таких підходів є, з одного боку, уточнення і розширення тлумачення духовності, з іншого – вказівки на її психічну якісну своєрідність та специфічну системну цілісність. А отже, окреслюється парадигма духовності як психологічної категорії.

А. Маслоу (1987) в межах концепції самоактуалізації розглядає духовність як важливий етап вищих потреб людини.

В. Франкл (2020) у своїх працях робить акцент на тому, що пошук сенсу життя є глибоко духовним процесом, що має терапевтичний ефект для людини, особливо у критичних життєвих ситуаціях. Автор ідентифікував та виокремив три екзистенціали людського існування (духовність, свобода та відповідальність). Духовність – це не тільки специфічна характеристика особистості, а й унікальний феномен, який характерний людині як антропологічна константа.

Проблема духовної сутності людини є предметом аналізу та дослідження в працях Е. Фромма (2017: 112). Він говорить про можливість існування духовної сфери як такої, що виходить за межі людини й надає значення й цінності її духовним силам і прагненням вберегтися та відродитися у внутрішньому світі.

М. Боришевський, О. Шевченко, Н. Володарська (2011: 170) розглядають категорію духовності як детерміновану та складну психологічну структуру,

маніфестація якої відбувається на двох ключових рівнях: інтрапсихічному рівні, що охоплює внутрішні, суб'єктивні елементи, такі як самосвідомість, ціннісні орієнтації та характерологічні диспозиції; інтерпсихічному рівні, який включає екстернальні прояви, зокрема система ставлень, особливості міжособистісної взаємодії та поведінкові моделі.

У дослідженнях Ж. Маценко (1999: 141) духовність трактується як психічна якість або складна інтегративна особливість людської психіки. Ця особливість є поєднанням характеристик, які відносяться до інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер, що сприяє формуванню потреби у пізнанні світу та оточуючих, самопізнанні, засвоєнні та інтеріоризації духовних цінностей.

Згідно з І. Бичко (2001), свідомість, пізнання, мислення, почуття, відчуття та переживання є специфікаціями особливої характеристики екзистенційного людського існування, яка концептуалізується як дух або духовність.

Водночас, М. Прищак (2007: 135) аналізує духовність як триєдиний синтетичний смисл у формі істини, добра та краси, який підлягає об'єктивації у зовнішні форми. Об'єктивація автономних сутностей (істина трансформується у філософію, добро у мораль, краса у мистецтво). Об'єктивація синтетичних форм (духовність інтегрується у форми культури, як синтез істини, добра та краси). Найбільш значущі форми духовності актуалізуються та об'єктивуються через низку соціокультурних та екзистенційних феноменів, серед яких виділяють релігію, різні форми суспільної свідомості, національні аспекти буття, соціально-діяльнісний контекст, панівну ідеологію та типи культури.

Розглядаючи поняття духовності І. Бех (2003: 196) трактує духовність як обов'язкове трансцендування егоїстичних інтересів та особистої вигоди, що центрується на моральній культурі. Цілі духовно зрілої особистості інкорпоровані у систему надіндивідуальних цінностей, які слугують вищим критерієм орієнтації та опорою у процесі самовизначення. Важливим є те, що така особистість активно використовує ці ресурси для розв'язання сенсожиттєвих проблем.

І. Бех (2003: 342) репрезентує цілісний погляд на людину, концептуалізуючи її як особистість, фізичний вимір якої корелює з матеріальним світом, а духовний зі світом трансцендентним.

У науковій літературі згідно української дослідниці Г. Шевченко (2002: 11) духовність окреслюється як специфічний атрибут людської сутності. У вимірі практичної діяльності тлумачиться як динамічний процес ціннісно-смислового самовизначення, що охоплює оволодіння ключовими сенсожиттєвими цінностями та цілями, постійну орієнтацію на найвищі ціннісні домінанти та ефективну реалізацію цих домінант у практичній активності особистості.

Оригінально окреслив деякі проблеми розвитку людини (у тому числі її духовного розвитку) засобами енергоінформаційних та інтегрально-диференційних моделей психолог М.-Л.А. Чепа (2001: 31-40). Ним було здійснено системне аналізування структурних рівнів людського розвитку як підсистем людської психіки, що в свою чергу дозволило виявити їхні функціональні та організаційні особливості. Дослідник наголосив, що складність та нелінійність структури духовності детермінують використання синергетичної методології для забезпечення валідності та повноти її наукового вивчення.

Отже, особистість духовна народжується з індивідуальності, яка визначається витвореною нею духовно-практичною реальністю, що є сукупним результатом саморефлексії совісті (особистого морального імперативу добра) та віри як засобу поєднання макро- і мікросмосу. Отже, людина духовна є найвищою мислимою іпостассю людської сутності у квазіголографічній єдності зі Всесвітом.

Згідно з позицією М. Боришевського (2010: 390), феномен духовності проявляється в особистості як індивідуальність, що володіє здатністю до самостійного вибору власних цілей життя. Успішна реалізація цих цілей забезпечує повноцінну самореалізацію, яка розглядається як ключова соціально-психологічна потреба.

Цікавим для нашого дослідження є поняття інформаційно-духовної особистості за Н. Жигайло (2021: 42). Воно розкриває особистість, яка є сучасною та цифровою грамотною, опирається на закони правди та справедливості, керується

принципами істини та любові до оточуючих, користується законами взаємоповаги та взаємодопомоги, а інформаційний простір такою особистості сповнений духовно-культурними надбаннями.

Моральними критеріями інформаційно-духовної особистості Н. Жигайло (2021: 44) вважає є чесність, справедливість, достойність, діловий та особистісний авторитет, любов до своєї праці і відповідальне відношення до неї, етично-діловий такт і вміння отримувати радість від спілкування.

Процес психічного вдосконалення Ж. Маценко (2015: 32) пов'язує з якнайтіснішим розвитком вищих (духовних) потреб людини у певній динаміці. Зазначені тенденції відображають стадіальний характер духовного та особистісного розвитку, що розгортається у когнітивному, афіліативному та самопрезентаційному векторі.

Згідно з Е. Помиткіним (2012: 30), духовність визначається як специфічна людська якість з сутнісними характеристиками, що відображають усвідомлення загальної єдності, прагнення до гармонізації інтрапсихічного та екстрапсихічного просторів та аксіологічна спрямованість особистості на реалізацію у власній життєдіяльності універсальних ідеалів (краси, добра та істини).

М. Савчин (2011: 193) вважає, що необхідно вийти за межі реальності духовної, а саме у сферу її трансцендентної природи та реальної буттєвості, зайнятися вивченням глибинних проблем людського буття, його синергетики. Ігнорування виміру духовного унеможливорює цілісне розуміння феномену особистості та вичерпне охоплення її життя.

З матеріалістичної позиції, О. Кириченко (2008: 7-8) розглядає духовність як індивідуальну експлікацію у мотиваційній системі особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної – потреби пізнання та соціальної – потреби жити та здійснювати діяльність на користь інших.

Важливим для нашого дослідження є аналіз наукових праць по феномену духовності, які розглядаються сучасними зарубіжними психологами-дослідниками. Проблема духовності та духовного вдосконалення знаходиться у центрі уваги відомого психолога Р. Уолта (Ж. Маценко, 2010: 300). Дослідник

виявив глибинну єдність мети та засобів духовних принципів та практик світових релігійних течій: християнства, ісламу, буддизму, індуїзму, даосизму. Він є автором унікальних методів розвитку таких духовних якостей як співчутливість, щирість, вдячність та ін.

За словами Г. Гарднер (1999), духовне має різноманітне значення. Традиційно духовність розуміється як приналежність до певної релігійної конфесії і участь в офіційному релігійному житті. Духовні прагнення розглядаються як особистісні, ідіосинкратичні та креативні. Також науковець виокремлює три аспекти духовного, які пов'язані з космічними або екзистенційним питаннями, досягненням певного (зміненого) стану буття, вплив на інших людей.

Аналізуючи перший аспект духовності Г. Гарднер (1999: 54), якщо люди змогли вступити у відносини зі світом природи, то вони можуть і встановити зв'язок з надприроднім світом – з космосом, який проходить за межами того, що людина може сприймати безпосередньо, а також доторкнутися до таємничості нашого існування і збагатитися досвідом життя-смерті, які є трансцендентними по відношенню до того з чим ми стикаємося повсякденно. Даний аспект духовності співвідносить з міфологією, релігією і мистецтвом, які допомагають людям зрозуміти вищий сенс існування.

Другий аспект духовності Г. Гарднер (1999: 56), пов'язаний із зміненими станами свідомості, які розглядаються через призму досвіду і виокремлюється два важливих моменти для наукового дослідження. Трансові стани свідомості, які ведуть до трансценденції, або ж пов'язані зі специфічними психічними станами, етичними духовними феноменами. Люди можуть досягати цих станів не тільки шляхом традиційних релігійних практик або специфічними психотехніками, але також завдяки особистісним формам контролю над свідомістю, наприклад, слухаючи музику, читаючи книгу, насолоджуючись мистецтвом, архітектурою, спілкуючись з коханою людиною. Такий вид психологічних станів може успішно досліджуватися психологічною наукою, і цілком прийнятно думати про здібності, які пов'язані з досягненням деяких ментальних станів в області підвладній науковому аналізу.

З іншої сторони, Г. Гарднер (1999) підкреслює, що існує інший вид досвіду змінених станів, визначаючий особливі почуття у зв'язку з можливістю віддаватися Божественному. Він корениться в афективній сфері і знаходиться за рамками когнітивного дослідження.

Третій аспект духовності, на думку Г. Гарднер (1999: 58), пов'язаний з впливом на інших людей. Деякі духовні особистості здатні впливати на оточуючих завдяки своєму духовному життю і пов'язаним з ним діяльністю. В результаті люди можуть відчувати свою цілісність, глибокий зв'язок з собою, Богом і Космосом. Духовні люди допомагають іншим підвищувати рівень духовності, досягати духовних станів, рухатися в сторону трансценденції. При цьому потрібно мати на увазі, що інтелектуальна могутність, яка наприклад пов'язана з досягненням Будди або Христа, ніяким чином не може бути визначена як здатність до ефективного опрацювання та подолання проблемних ситуацій із подальшою об'єктивацією результатів у формі оригінального продукту. Варто більше говорити в даному випадку про проникнення в деякі стани буття.

Отже, науковець розмежовує поняття духовності та релігійності, говорить про особистісну духовність, не обов'язково пов'язану з релігійністю, підкреслює важливість духовних розмірковувань та досвіду. Привертає увагу до таких важливих аспектів духовності як екзистенційний (ціннісно-смисловий), творчий, релігійний, трансцендентний (включаючи змінені стани свідомості).

Не менш цікавим поглядом стосовно феномену духовності є думки Р. Еммонс (1999), який виокремлює п'ять взаємопов'язаних характеристик (компонентів) духовності. У своїй концепції розглядає наступні духовні здібності особистості: 1) Здібність до трансценденції. Здібність трансцендентувати фізичне і матеріальне, виходячи за звичних границь фізичного, усвідомлення вищого трансцендентного вимірювання. Дана здібність дозволяє особистості відчувати злиття з життям, зв'язок з людством. 2) Здібність відчувати піднесений стан свідомості включає підвищення над природнім світом, зв'язок з Божественним або ж вихід особистості за межі фізичного стану для того, щоб досягнути більш високого розуміння себе. Ця здібність дійсно переплітається з попередньою

здібністю до трансценденції. Вони обидві характеризуються ціннісно-смысловим наповненням і орієнтацією на розуміння вищої реальності життя. Їх прояв пов'язаний зі зміненими станами свідомості, які дозволяють людині проникнути в духовне ядро своєї особистості, відчутти єдність зі Всесвітом, спільність з іншими людьми, невід'ємний зв'язок з навколишнім світом. 3) Здібність сакралізувати щоденний досвід означає, що в основі життя людини є високий сенс і цінності життя, свої повсякденні обов'язки, відносини і цілі людина розглядає як священні. Тому, будуючи свої стосунки, вона діє з максимальною віддачею, більш добродібно ставиться до виконання обов'язків, більш наполеглива і ефективна в досягненні цілей, порівнюючи з людьми, які не схильні до сакралізації. 4) Здібність використовувати духовні ресурси для вирішення життєвих проблем створює умови для ефективного самоволодіння у складних життєвих ситуаціях, вміння протистояти стресу. 5) Добродіяння – це здібність, яка пов'язана з добродібною поведінкою. В основі даної здібності лежить самоконтроль. Включає вона в себе вміння прощати, бути вдячним, проявляти покірність та співчуття. Існує думка, що більшість добродіїв, а також успіх в будь-якій сфері життєдіяльності базується на самоконтролі.

Отже, обоє дослідників виокремлюють такі важливі аспекти духовності як трансценденція і змінення станів свідомості, в основі яких лежать ціннісно-смыслові орієнтири і пошуки відповідей на екзистенційні питання. Перший дає пояснення поняттю духовності, що описують важливі аспекти духовності як моральний, а також можливості саморегуляції, самовдосконалення і вміння володіти собою. Концепція духовності Р. Еммонс (1999) дозволяє розглянути поняття духовності, операціоналізувати його за допомогою певних конструктів, а саме духовних здібностей.

Опираючись на ці ідеї Р. Еммонс (1999), ми приходимо до висновку, що духовність може бути концептуалізована в адаптаційних, когнітивно-мотиваційних поняттях, і в даному випадку вона створює основу багатьом навикам для вирішення проблем, релевантних повсякденним життєвим ситуаціям. Ми можемо пов'язувати духовність з поняттям адаптаційного функціонування людини. Як аспект

адаптаційного особистісного функціонування, оскільки підвищується ймовірність досягнення цілей. Духовні прагнення впливають на те, яким чином люди створюють свій світ цілей і регулюють свою поведінку із дня в день.

Отже, духовність, що складається із ряду здібностей і включає певні зміни створює базу знань людини або її досвід. Духовна інформація є частиною база знань індивіда і може використовуватися для адаптаційної поведінки та ефективного вирішення завдань, що підкреслює практичне значення духовності.

Інша зарубіжна дослідниця К. Нобл (2000: 27) погоджується з позицією Р. Еммонса і його переліком духовних здібностей. Проте до його переліку вона додає ще дві здібності: усвідомлення, що фізична реальність включена в більш широку багатовимірну реальність, з якою люди взаємодіють свідомо або несвідомо та усвідомлене прагнення до психологічного здоров'я, яке зорієнтоване не тільки на особистісне благополуччя, але і на суспільну користь. Таким чином, К. Нобл, опираючись на поняття духовного досвіду, намагається розкрити сучасний зміст поняття духовності. Описуючи різноманітні компоненти через різноманітні здібності, вона відмічає, що існує вроджений характер духовних здібностей, значення високого рівня усвідомлення і високого рівня самосвідомості для психологічного розвитку (заглиблення у самосвідомість і саморегуляція як ефект духовного досвіду, що веде до самовдосконалення); важливість ментального (рефлексивного компонента (аналітичність, критичність), також морального компонента (співчуття, емпатія, відповідальність, покірність); можливість пробудження творчого потенціалу, вплив духовного досвіду на психологічний ріст, здоров'я і позитивні зміни у поведінці та життя в цілому.

Відповідно, охоплюються та розкриваються такі аспекти духовності як етико-екзистенційний (моральний), трансцендентний, ментальний (включаючи креативність), саморегуляційний.

Отже, К. Нобл виокремлює деякі аспекти духовних здібностей, пов'язані із самосвідомістю, саморегуляцією, самоконтролем і самоудосконаленням, які можна об'єднати у поняття здібності використовувати свій внутрішній досвід для саморозвитку, тобто здібність до саморозвитку.

Вагомий внесок у дослідженні феномену духовності внесла інша зарубіжна дослідниця Ф. Воган (2002: 27). Зокрема авторка підкреслює універсальний та вроджений характер духовних здібностей, вважаючи, що духовність притаманна будь-якій особистості незалежно місця проживання, приналежності/неприналежності до певної релігійної громади, підтримуючи певні релігійні погляди та традиції. За її словами, духовність проявляється в будь-якій культурі у вигляді любові, мудрості, моральних ідеалів.

Підкреслює необхідність використання холістичного підходу до вивчення духовності. А саме інтегральне бачення духовного інтелекту передбачає множинність його компонентів і розгляд його в контексті цілісності життя. Людина не може претендувати на те, що володіє розвинутою духовністю, якщо він не відображається на її відношенні до світу у формі мудрості, співчуття і реальних діях.

У дослідженні Ф. Воган (2002) активно використовує категорію духовного досвіду, особливо підкреслюючи його трансцендентний аспект. Духовний досвід виступає основою для інтеграції і трансформації особистості, що веде до психологічного росту, здоров'я та благополуччя.

Дослідниця підкреслює, що духовність сприяє психологічному благополуччю і загальному здоровому розвитку особистості. Вона також відмічає універсальний характер духовності та її інтегративну можливість, пов'язуючи інтеграцію внутрішнього життя розуму і духу з роботою та життям у зовнішньому світі.

Використовуючи характеристики духовності Дж. Майєр (2000: 47-48), можна виокремити наступні важливі аспекти, які виступають духовними здібностями особистості:

- екзистенційний аспект (здібність зустрічатися лице в лице з екзистенційною реальністю, такою як свобода, страждання, смерть, здібність до пошуку життєвих смислів;
- моральний аспект (здібність до любові, співчуття, дружелюбності, емпатії, добродіяння (духовна зрілість), пов'язані з проявами доброти, чесності,

терпіння, смирення, милосердя, великодушності, благородства, щедрості, відсутності ворожості, захисних реакцій);

- ментальний аспект (включаючи креативність) (здібність відкритості розуму (широта поглядів, сприйнятливість, неупередженість, об'єктивність, здібність бачити речі такими, якими вони є насправді, не піддаючись невільному несвідомому викривленню, інтуїтивна здібність, здібність до глибокого та широкого бачення (передбачення, проникливість, далекоглядність), що дозволяє охопити (повний) спектр перспектив, здібність до різноманітних видів пізнання);

- самосвідомість та самоконтроль (здібність фокусувати увагу або розвивати безальтернативну усвідомленість, здібність зберігати внутрішній спокій і рівновагу, зустрічаючись з складним екзистенційними проблемами, здібність трансформувати емоції і культивувати моральну поведінку);

- трансцендентний аспект (здібність досягати вищих станів свідомості і самотрансценденції, здібність до розширення свідомості, яка дозволяє відчувати повноту (цілісність і установлення зв'язку між психікою і матерією тіла, зв'язок між душею і духом).

Цікавою та достатньо розробленою є концепція духовності Д. Зохар та І. Маршалл (2000). Вони описують різні аспекти та рівні духовних здібностей, які складають духовність:

- нейробіологічний, психологічний, етичний, філософський, підкреслюючи інтегративну функцію духовності. Вважають, що духовність є внутрішньою та вродженою здібністю людського мозку та психіки. Виділяють ряд духовних здібностей, які можна віднести до наступних аспектів духовності: моральний, ментальний (включаючи креативність), трансцендентний, екзистенціальний, саморегулятивний (в тому числі заглиблення у самосвідомість).

Духовність К. Петерсон, М. Селігман (2004: 533) – це найбільша людська сильна та піднесена сторона характеру. Дослідники визначають силу духовності та релігійності як наявність у людини узгоджених переконань щодо вищої мети та сенсу Всесвіту та свого місця в ньому. Люди з такою силою мають розуміння про остаточний сенс життя, який формує їх поведінку та забезпечує комфорт.

У більшості джерел з психологічних наук К. Петерсона і М. Селігмана (2004: 601) термін духовність і релігійність розглядалися як синоніми. Однак останні дослідження свідчать, що деякі люди роблять суттєві відмінності між духовністю та релігійністю. Важливість чіткої артикуляції точок перекриття та відмінності між цими двома конструктами стають більш помітними, оскільки люди стали більш відвертими щодо свого неприйняття або прийняття традиційного релігійного життя.

Використовуване в зарубіжній психології поняття духовності розкриває багатоманітність духовних здібностей та здатностей особистості, відображає складність та багатогранність даного феномену. В результаті аналізу концепцій духовності можна виокремити деякі його ключові ідеї, які дозволяють усвідомити зміст даного поняття: універсальний та вроджений характер духовних здібностей та інтегративні здібності функції духовності на різних рівнях; зв'язок духовності та певних духовних здібностей з релігійністю та пошуком Абсолюту, також виокремлення духовних здібностей не пов'язаних з релігійністю, наприклад естетичних (до того ж обидва типи релігійний та нерелігійний співвідносяться з трансценденцією). Здібність до глибокого розуміння екзистенційних питань, де особливе значення приділяється категорії внутрішній (духовний) досвід у зв'язку зі зміненими станами свідомості, трансценденції, самосвідомості, саморегуляції та саморозвитку; зв'язок духовності та духовного досвіду з особистим ростом, саморозвитком, психологічним благополуччям та здоров'ям; потужний вплив духовності на повсякденне життя та соціальну поведінку; зв'язок духовності зі зрілістю особистості (прояв відповідальності, мудрості, далекоглядності, яскраво виражена та виділена здібність до саморозвитку); найтісніший зв'язок духовності з добродіяльними характеристиками особистості, яка будує свою поведінку, виходячи з високих моральних принципів, найвищих духовних цінностей та сенсів життя; зв'язок духовності з різноманітними станами свідомості (найвищий рівень свідомості та самосвідомості, а також здібності випробовувати змінені стани свідомості різного рівня та характеру, здібність до трансценденції); зв'язок

духовності з рефлексивністю та креативністю (широта, глибина, відкритість, розум, творче відношення до дійсності).

Вказані ідеї, що описують розуміння поняття духовності співвідносяться з наступними аспектами духовності як екзистенціальний (ціннісно-смисловий), етичний (ціннісно-моральний), трансцендентний, ментальний (включаючи креативність), саморегулюючий (усвідомлення, свідомість, самосвідомість, самоконтроль, саморозвиток). Дані аспекти розглянуті у всіх переглянутих нами концепціях духовності, що свідчить про їх значимість, також про те, що вони можуть бути загальними факторами духовного зростання. Виокремлені аспекти духовності пов'язані з відповідними духовними здібностями свідчить про багатогранну складність феномену духовності та необхідність використання інтегрального, холистичного підходу для вивчення духовності в рамках психологічної науки.

Аналіз літератури з проблеми духовності дозволяє зробити висновок, що в сучасній психології духовність здебільшого розглядається як інтегральна якість особистості, яка проявляється у моральній поведінці, у естетичному ставленні до оточуючого світу, у прагненні до пізнання предметів та явищ дійсності, у потребі до самореалізації. Особистість наділена духовними характеристиками, які вона може реалізувати у повсякденному житті.

Наведений аналіз, уточнення та розгляд різних точок зору щодо феномену духовності необхідні для більш чіткого уявлення про предмет дослідження. Ґрунтуючись на аналізі сучасних психологічних досліджень, ми приходимо до висновку, що феномен духовності багатогранний і у зв'язку з цим виникає висока проблематичність його дослідження в рамках психології. Відсутність в сучасній психології чітко сформованого понятійного апарату, змістовна неусталеність поняття духовної самореалізації особистості демонструє складність та багатоаспектність дослідження даного феномену. Феномен духовності тісно пов'язаний з проблемою самореалізації особистості.

Таким чином, духовну самореалізацію особистості можна розглядати як основний фактор можливості реалізації себе, своїх здібностей і потенціалу в різноманітних формах соціальної активності.

Друга половина XX століття у філософсько-психологічному дискурсі ознаменована домінуванням гуманістичної парадигми дослідження духовної самореалізації. Центральними категоріями в цей період визнають особистість, її активність, самоактуалізацію, самовдосконалення та самореалізацію.

У період перебудови, а саме середині 80-х років XX століття з'явилися філософи, які прагнули відновити ідеї своїх попередників. В цьому періоді все частіше простежуються вказівки на психічну якісну своєрідність та системну цілісність духовності.

На початку 90-х років XX століття посилюється увага психологів до вивчення феномену духовності. Незважаючи на особливості концептуальних підходів, їх об'єднує парадигма унікальної здатності особистості до духовного розвитку, саморозвитку та самореалізації.

Проведений аналіз експлікує потенційні напрямки для конкретизації смислового психологічного навантаження категорії духовної самореалізації. Крім того, отримані результати відкривають перспективи для верифікації психологічних чинників духовної самореалізації у контексті молодшої людини, що здобуває фах психолога у ЗВО.

Узагальнення емпіричних та теоретичних результатів дослідження дозволяє концептуально окреслити нову парадигму розуміння феномену духовної самореалізації. Сутність якої полягає у її визначенні як інтегрального утворення людської психіки, яке функціонує як цілісна динамічна система. Ця система складається з взаємодіючих компонентів (зокрема, процесів, якостей та властивостей). Функціональне призначення цієї сукупності компонентів полягає у забезпеченні потенціалу для ефективної духовної самореалізації особистості студента.

1.2. Філософсько-психологічний зміст поняття духовної самореалізації майбутніх психологів

Питання самореалізації особистості традиційно пов'язується з дослідниками гуманістичної психології: А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Е. Фромм. Розгляд даного аспекту певним чином досліджувалися і у роботах С. Максименка, В. Петровського, В. Роменця, С. Рубінштейна. Актуальність дослідження концепту духовної самореалізації посилюється відсутністю єдиного підходу до його визначення та недостатньою термінологічною визначеністю в сучасній психологічній науці. Незважаючи на це, систематизація досліджень надала можливість верифікувати ґрунтовні філософсько-психологічні основи для наукового артикулювання поняття духовної самореалізації особистості.

А. Маслоу (1954), ввівши поняття самоактуалізації, пояснює його як здоровий розвиток здібностей людини, як можливість стати тим, ким вона може стати, щоб жити осмислено і наповну.

Е. Фромм (1992), розглядаючи проблему самореалізації, зазначає, що суть самореалізації особистості полягає у пошуку гармонії зі світом і з собою. На його думку, лише особистість, яка володіє спонтанною творчістю, яка прагне любові і продуктивної праці, здатна до самовираження і самореалізації. Водночас, розвиток ніколи не буває повним, навіть за найкращих умов реалізується лише частина людських можливостей.

К. Юнг (1998) ввів поняття індивідуації, яке пояснюється як тривалий процес психологічного дозрівання, що дає людині можливість визнати і інтегрувати скриті сторони своєї особистості, як на несвідомому, так і на усвідомленому рівні.

Згідно з поглядами К. Горні (1999), кожна людина хоче і може вдосконалювати свій потенціал. Самореалізацію вона пов'язує з самоаналізом. Умовою самореалізації людини є внутрішня гармонія.

Становлення особистості, у працях Г. Олпорта (М. Боришевський, О. Шевченко, Н. Володарська, 2011: 104) визначає становлення особистості як безперервний, онтогенетичний процес дозрівання, що охоплює весь життєвий

цикл. Зріла особистість у цій парадигмі характеризується низкою ключових психологічних атрибутів, а саме: функціональною автономією, розвиненими механізмами самопізнання та самоусвідомлення.

С. Максименко (2008), аналізуючи праці С. Рубінштейна зазначає, що особистість не є відокремленою від світу, а інтегрованою в нього, і її буття розгортається всередині особистого життєвого світу. Ключовим аспектом унікальності існування особистості є процес реалізації внутрішнього змісту. Ця екстерналізація внутрішнього спричиняє суттєву трансформацію, яка детермінує унікальний характер життя індивіда.

За словами С. Максименка (2008), теоретичні положення значно уточнюють вихідну дослідницьку проблему, що самореалізація є природною та універсальною якістю, яка притаманна будь-якій людині. Відтак, питання про її додаткове формування не є релевантним. Більш того, ідентифіковано основні механізми цього процесу. Проте, ключова проблема полягає в тому, що індивіди не завжди актуалізують увесь спектр свої сутнісних сил та якостей, часто залишаючись у стані неусвідомлення власного потенціалу.

Базуючись на вчинково-орієнтованій концепції В. Роменця (2006: 541-573), постулюємо, що вчинок може бути аналізований як акт духовної самореалізації особистості. Діяльнісний компонент духовності в цьому контексті експлікується через низку ціннісно-сміслових вчинків, що розкривають красу, істину, добро, екзистенцію та самопізнання.

Згідно з В. Роменцем (2006: 632), поняття вчинку духовного та духовної самореалізації є близькоспорідненими. При цьому вони не можуть бути кваліфіковані як дискретні акти. Таке розуміння передбачало б існування періодів, коли людина не здійснює вчинки і не самореалізується та ці періоди перериваються одномоментним актом, після чого повертаються до попереднього існування без вчинків. Даний підхід заперечує таку фрагментацію буття.

Розглядаючи проблему духовного розвитку особистості, Е. Помиткін (2012: 88) вважає, що духовна самореалізація є перманентним процесом, який розгортається впродовж усього життєвого циклу індивіда. Цей процес виконує

трансформаційну функцію, перетворюючи буденну реальність на екзистенційно насичену та динамічну подорож у просторо-часовому континуумі.

Разом із цим, слід відмітити, що духовна самореалізація особистості, за словами Е. Помиткіна (2012: 34), детермінує переорієнтацію ціннісної свідомості особистості, а саме від споживацької спрямованості до альтруїстичної самовіддачі. При цьому актуалізується ієрархія цінностей духовних, що охоплює такі домінанти, як цінність гуманістична (зосередження на добрих вчинках та благодійності), цінність естетична (спрямована на споглядання краси, гармонії та досконалості у природі та людині), цінність екологічна (відповідальність за збереження планети від екологічних загроз), цінність самопізнання (інтроспекція, самоусвідомлення та самоспоглядання), цінність самовдосконалення (пошук методів і шляхів покращення та отримання нових якостей в позитивному руслі), цінність самореалізації (виявляються в розкритті та реалізації особистісного потенціалу через служіння ближнім, батьківщині, людству, природі чи трансцендентному).

Узагальнення результатів численних досліджень Е. Помиткіна (2012: 90) дозволяє розуміти, що духовність – це інтегральна характеристика психічних можливостей (інтелектуальних, емоційних, енергетичних та вольових) самореалізації особистості. За своєю природою духовний потенціал особистості є результатом її життєдіяльності (праці, пізнання, спілкування), в тому числі і діяльності, спеціально спрямованої на формування, розвиток, збагачення та самореалізацію.

Поняття самореалізації у дослідженнях Е. Помиткіна (2012: 82-83) корелює з актуалізацією потенційних особистісних здібностей та здатностей у різноманітних сферах життєдіяльності. На противагу цьому, духовна самореалізація передбачає, перш за все, розкриття духовного потенціалу особистості як в інтрапсихічному, так і в соціальному бутті.

У межах позитивної психології, яку розвиває М. Селігман, духовну самореалізацію можна розглядати як реалізацію внутрішніх чеснот, зокрема чеснот трансцендентності, що веде людину до життя, наповненого сенсом,

гармонією та внутрішнім зростанням. Її можна інтерпретувати як реалізацію особистістю чесноти трансцендентності через активне вираження її в житті, навчанні, виборі професії, цінностях.

У класифікації сильних сторін VIA (Values in Action), духовний вимір особистості вписується в сильну сторону трансцендентності. Ця сильна сторона є найближчою до розуміння духовної самореалізації і включає такі сильні риси характеру як сенс життя (усвідомлення трансцендентного виміру життя і віра в його сенс, оцінка краси та досконалості (прагнення до вищих естетичних ідеалів, яке є складовою духовного саморозвитку), вдячність (свідоме цінування благ, що сприяють піднесенню над егоїзмом та споживацтвом), оптимізм (віра у позитивне майбутнє та здатність долати труднощі).

М. Селігман підкреслює, що реалізація сильних сторін людини - це шлях до процвітання (flourishing), яке охоплює не лише емоційне благополуччя, а й етичний і духовний ріст. Це прямо відображає зміст духовної самореалізації, яка передбачає реалізацію себе як особистості в дусі вищих моральних і духовних цінностей.

Аналіз основних положень філософсько-психологічної та сучасної традиції дозволяє зробити такі висновки, що рух особистості стимулюється її активністю виражальною, що зумовлює взаємодію із зовнішнім та внутрішнім світом. Цей рух виступає як наслідок активності особистості та реалізації її внутрішньо-духовної сутності. Духовна самореалізація - це процес і результат життя, наповненого сенсом, залученістю та реалізацією трансцендентних сил характеру. Це активне втілення сильних рис духовності в повсякденному житті, розвиток життєвої позиції, заснованої на сенсі, вірі, оптимізмі, служінні іншим, прагнення до гармонії із собою, з іншими людьми та зі світом.

1.3. Психологічна модель структури і чинників духовної самореалізації майбутніх психологів

Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом освітньо-професійної соціалізації молодшої людини. Він тісно корелює з духовною самореалізацією, адже

особистість інтегрована в систему освіти, де духовна самореалізація може виступати як ключова аксіологічна домінантна на шляху до процвітання та психологічного благополуччя.

Сенситивність студентського віку до становлення духовної сфери посилює значущість цього періоду. Якість організації підготовки майбутніх фахівців у ЗВО суттєво детермінує характер і траєкторію духовної самореалізації молодшої людини як особистості та як майбутнього фахівця сфери психології.

Значущість студентського періоду в реалізації духовної сфери підсилюється та узгоджується з концепціями позитивної психології про розвиток смислів, сильних сторін та психологічного благополуччя в юності (Seligman, 2011; Csikszentmihalyi, 1990). Якість організації підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти суттєво детермінує характер і траєкторію духовної самореалізації молодшої людини як особистості та як майбутнього психолога.

Це відповідає теоретичним положенням про роль освітнього середовища у формуванні сильних рис характеру, запропонованих К. Петерсоном і М. Селігманом (Peterson & Seligman, 2004), а також сучасним дослідженням розвитку духовності й смислотворення (Diener & Biswas-Diener, 2008; Snyder, 2002; Emmons, 2003).

Додатково, відповідно до підходів Д. Сіск (Sisk, 2015), духовна та ціннісно-мотиваційна сфери студента визначають його академічну залученість, здатність до саморегуляції та особистісного зростання.

Концепція потоку (flow), запропонована М. Чікцентміхайї (Csikszentmihalyi, 1990), розкриває механізми занурення особистості у діяльність, що забезпечує оптимальний розвиток, внутрішню мотивацію та відчуття повноти життя. Поняття потоку дозволяє пояснити, як активне залучення у смислотворчу діяльність, інтеграція ціннісних та психологічних ресурсів, а також переживання гармонії між здібностями та завданнями сприяє зміцненню духовних і особистісних якостей. Положення М. Чікцентміхайї підкреслюють, що усвідомлена, цілеспрямована діяльність не лише підтримує психічне благополуччя, але й формує стійкі внутрішні структури для реалізації духовного потенціалу.

Дослідження суб'єктивного благополуччя Е. Дінера (Diener, 1984) висвітлює взаємозв'язок між оцінкою власного життя, емоційними станами та загальною якістю життя. Підхід автора дозволяє підкреслити значення внутрішніх оцінок і позитивного емоційного досвіду для розвитку ціннісної та смислової сфери особистості. Розвиток суб'єктивного благополуччя може стимулювати формування позитивних рис характеру, зміцнювати внутрішні ресурси та сприяти усвідомленому вибору напрямів духовної самореалізації, що є важливим чинником професійного й особистісного зростання.

Теорія надії Ч. Снайдера (Snyder, 2002) підкреслює значення цілеспрямованої мотивації та віри у власні ресурси для досягнення бажаних результатів. Концепція надії пояснює, як усвідомлене планування життєвих шляхів, здатність визначати альтернативні стратегії та віра у власні можливості сприяють розвитку смислотворчих і ціннісних компонентів особистості.

Р. М. Німець, П. Руссо Нетцер, & К. І. Паргамент (2020) у дослідженні підкреслюють, що духовність і сильні сторони характеру взаємодіють як два ключові ресурси особистості, сприяючи її цілісності та самореалізації. У контексті студентів-психологів це означає, що розвиток сильних сторін може підсилювати їхню здатність до усвідомленої духовної самореалізації. Автори також відзначають дві інтегративні траєкторії: коли сильні сторони характеру конкретизують духовні цінності, та коли духовні практики (рефлексія, медитація, сенсотворчі дії) підсилюють прояв сильних сторін. Це підтверджує необхідність комплексного підходу до розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів, де соціально-психологічні ресурси поєднуються із ціннісно-смысловими характеристиками особистості.

Т. Форд, Дж. Ліпсон та Л. Міллер (2023) у своєму дослідженні показали, що духовно обґрунтовані профілі сильних сторін формують стійкі психологічні структури, які підтримують адаптивну та смислоспрямовану поведінку. Для студентів-психологів це може означати, що розвиток ціннісних і моральних рис (наприклад, вдячності, прощення, моральної відповідальності) сприятиме

усвідомленому духовному становленню та підвищуватиме рівень психологічного благополуччя в навчальному процесі.

Дослідження Л. Шеріф, Р. Ньємієц та В. Вуд (2022) показало, що сильні сторони характеру, такі як надія, вдячність, духовність і прощення, корелюють із відчуттям внутрішнього спокою. Це підтверджує важливість ціннісно-орієнтованого підходу у розвитку психологічних ресурсів студентів та їхньої духовної самореалізації.

Дослідження С. Гайнц та В. Рух (2022) виявило вікові відмінності у 24 сильних сторонах характеру за даними п'яти мета-аналізів від ранньої юності до пізньої дорослості. Результати демонструють, що розвиток сильних сторін характеру змінюється протягом життя, що підкреслює важливість їхнього врахування при підтримці духовної самореалізації та психологічного благополуччя у різних вікових групах.

Визначення чинників духовної самореалізації в ході особистісного та професійного зростання передбачає реалізацію власних можливостей, сприяє духовній поведінці під час навчання в університеті, забезпечує психологічне благополуччя молодій людині.

Період студентського віку є значущим у житті людини, адже закладаються підвалини орієнтації на цінності, окреслюються напрямки самореалізації у різних сферах життя зараз і на інших вікових періодах. Головним труднощами в цьому періоді може бути пошук сенсу життя, пізнання своїх сильних рис характеру, професійне самовизначення та відчуття щастя у своєму житті.

Оскільки одним із важливих аспектів вивчення проблеми духовної самореалізації особистості є виокремлення її структурних компонентів, тому перед нами постає завдання розкриття структури духовної самореалізації особистості студента сучасними дослідниками через розкриття поняття самореалізації як такої.

Досліджуючи потенціал самореалізації М. Садова (2009: 104) представляє концептуальну модель типів потенціалу самореалізації особистості. Зокрема, дослідниця виокремлює три типи потенціалу самореалізації: екзистенціональна самореалізація (самореалізація у буттєвому існуванні), соціальна самореалізація

(самореалізація у соціальних взаємозв'язках) і саморозвиток (самореалізація у особистісному зростанні). Більш того, автором виділено головні складові потенціалу самореалізації особистості. Складовими потенціалу самореалізації є: модальність активності, спрямованість особистості та соціальна включеність. До модальності активності авторка включає процесуальні та внутрішні характеристики реалізації потенціалу. Складова спрямованості особистості за дослідницею (М. Садова 2009: 103-104) – це цільові, телеологічні, мотиваційні характеристики (на що спрямований потенціал, якими є головні бар'єри, внутрішні та зовнішні перепони, способи та стратегії подолання труднощів).

Вивчаючи самореалізацію викладача закладу вищої освіти, О. Коломієць (2010: 4-5) виокремлює її чотирикомпонентну структуру: мотиваційно-смысловий, когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Конкретизація цих компонентів у мотиваційно-смысловому компоненті включає професійну мотивацію, а також визначення мети і сенсу життя; когнітивний компонент охоплює знання та уявлення про діяльність, розуміння взаємин, власного життя та знання про особисту професійну унікальність; емоційно-ціннісний компонент представлений сукупністю ставлень до себе, до процесу самореалізації, професійної діяльності та спектром емоцій, що виникають у взаємодії з іншими; поведінковий компонент характеризується зовнішніми проявами та конкретними діями суб'єкта.

Аналізуючи роботу української дослідниці В. Гупаловської (2005: 9-10), ми звернули увагу, що актуалізація потреби у самореалізації та її задоволення перебувають у нерозривному зв'язку з комплексом внутрішньо-особистісних механізмів (самопізнання, самовизначення, самоставлення, самореагуляція, самодетермінація та ін). Теоретичне та емпіричне буття суб'єкта демонструють неможливість просторово-часової диференціації зазначених процесів. На високому рівні особистісного розвитку ці феномени функціонують паралельно та континуально, що забезпечує їхній якісний розвиток у процесі онтогенезу.

Сучасна українська дослідниця Ж. Воронцова (2007: 6-7), вивчаючи самореалізацію особистості у процесі диференційованого навчання, розглядає її як

провідну потребу особистості і маніфестує себе в усіх сферах її життя. Встановлено, що самореалізація особистості має комплексну структуру, що охоплює самоактуалізацію, самопізнання та саморозвиток.

Згідно з дослідженням К. Фоменко (2004: 8), духовна самореалізація розглядається як стадія, що завершує становлення духовної та розвиненої особистості. Накопичення досвіду життя духовного відбувається через механізми, які пов'язані з самовдосконаленням, самовихованням, самоосвітою та саморозвитком. Цей інтегрований духовний досвід виступає як імпульс для самореалізації духовного, що сформоване у процесі життєдіяльності.

Базуючись на комплексному аналізі підходів до визначення духовної самореалізації, К. Фоменко (2004: 8-9) систематизує критерії даного феномену за такими ключовими напрямками як аксіологічний, емоційно-етичний, екологічно-етичний, діяльнісно-соціальний, рефлексивно-досвідний та креативно-мотиваційний. Домінантами, які допомагають духовно самореалізуватися є система духовних якостей особистості (совість, милосердя, вдячність, гуманність, злагода з природою, почуття прекрасного та цінування творчої досконалості).

У дослідженні самореалізації О. Кулешова (2007: 8-9) зазначає, що базовими категоріями є пізнання, діяльність і суб'єктна активність особистості, а центральними поняттями виступають рефлексія, особистість та самореалізація.

Ж. Маценко (2010) вважає, що для духовного розвитку особистості важлива наявність активної потреби у самопізнанні себе як духовної особистості, пізнанні сенсу життя та її реалізації у пізнавальній діяльності.

Е. Помиткін (2013) вважає, що самосвідомість є ключовою здатністю до адекватного самоусвідомлення себе як високодуховної особистості, є здатністю до самоаналізу особистих якостей, здатністю до адекватної, обґрунтованої самооцінки (уміння реально оцінювати власні якості та здібності як високодуховної особистості (совісність, людяність, почуття вдячності, гармонія з природою, милосердя, відповідальність, толерантність, активність, самостійність, гнучкість, спонтанність, комунікабельність, справедливість, прагнення до самовдосконалення та дружелюбність).

Е. Помиткін (2013) вважає, що уміння визначати життєві цілі, керуючись духовними потребами, нахилами, якостями та здібностями, уміння планувати свою духовну діяльність, враховуючи аналіз можливостей, обставин, позитивний досвід досягнення наміченої духовної цілі, наявність високого рівня духовного потенціалу сприяю духовному розвитку та самореалізації людини. Духовна самореалізація припускає здійснення прагнень, задумів, планів, якостей, здібностей і потенційних духовних можливостей, які спрямовані на подальший духовний розвиток особистості.

Аналіз сучасних психологічних джерел вказує, що на даний час не існує єдиної структури складових духовної самореалізації особистості. В той же час значущим є період під час професійного навчання. Особливості духовного зростання та самореалізації починають формуватися з моменту вибору навчального закладу і спеціальності, складаються протягом всього періоду професійного становлення і на завершальному етапі навчання студентів перетворюється у стійкий смисловий конструкт. Духовна самореалізація молоді в сфері професійної освіти і особистого життя, як єдиний процес реалізації себе в духовній і предметній діяльності, є умовою досягнення особистісної і соціальної зрілості. Більш того, структурні і функціональні компоненти духовної самореалізації особистості можуть включати провідні особистісні ідеали, самопізнання, що надають цілеспрямованості, динамізму і бачення життєвої перспективи, стимулом розвитку та самореалізації, духовні цінності, які є основою для самореалізації та критерію оцінки ефективності досягнутого рівня, креативність як особистісна властивість, що забезпечує ефективність творчості у молодому віці та ін.

Розуміння сенсу духовної самореалізації через актуалізацію потреби духовного в особистому та професійному житті, активне цілепокладання в її процесі, позитивне емоційне ставлення до процесу і результатів духовної самореалізації, регуляція активності людини в цілях самореалізації сприятиме духовному зростанню та психологічному благополуччя особистості в цілому. Тим не менш, важливими є особистісні властивості і якості, а також здібності, знання, навички, уміння та компетенції, які забезпечуватимуть ефективність духовної

самореалізації. Сукупність знань і уявлень людини про себе як високодуховну особистість, сформованість духовності є одними із ключових у роботі.

Під духовною самореалізацією студентів в цьому дослідженні розуміється автентичний процес розкриття молодими людьми власної трансцендентності та формування індивідуально-психологічних рис особистості, які забезпечують його реалізацію в умовах університетської освіти.

Визначено наступні структурні компоненти: почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор та захопленість як стан потоку.

Високі індивідуально-особистісні переживання включають: почуття прекрасного, оптимізм, захопленість як стан потоку, відкритість досвіду, пошуки та усвідомлення сенсу життя як орієнтири віднаходження людиною духовної практики. Почуття прекрасного як здатність помічати та цінувати красу, досконалість, та/або чийсь майстерність у різних сферах життя від природи до мистецтва, математики, науки та щоденного досвіду; оптимізм як очікування найкращого від майбутнього та готовність працювати для досягнення високої мети, віра в те, що досягти успіху можна завдяки власним зусиллям; захопленість як стан потоку, вміння сприймати життя радісно та енергійно, вкладати в свої справи душу, приділяти їм максимальну увагу, проживати життя як цікаву пригоду, бути життєрадісним та зацікавленим; цілісне уявлення про вищу мету й сенс існування Всесвіту, розуміння свого місця в глобальному контексті світу, усвідомлення власного сенсу життя, який обумовлює поведінку та забезпечує людині психологічний комфорт.

До соціально-психологічних цінностей духовного змісту слід віднести: вдячність, прощення та гумор. Вдячність як вміння усвідомити та бути вдячним за все хороше, що відбувається в житті людини; завжди виражати свою вдячність по відношенню інших людей; прощення як здатність пробачати тих, хто вчинив неправильно, спокійно сприймати недоліки інших та давати їм другий шанс, не бути мстивим; гумор як вміння бачити світлу сторону життя, помічати веселе й смішне, по-доброму жартувати, сміятися та веселити інших людей.

На основі теоретичного аналізу побудовано концептуальну модель духовної самореалізації молодшої людини під час навчання у ЗВО. Концептуальна модель представлена на рис. 1.1 (див. рис. 1.1).

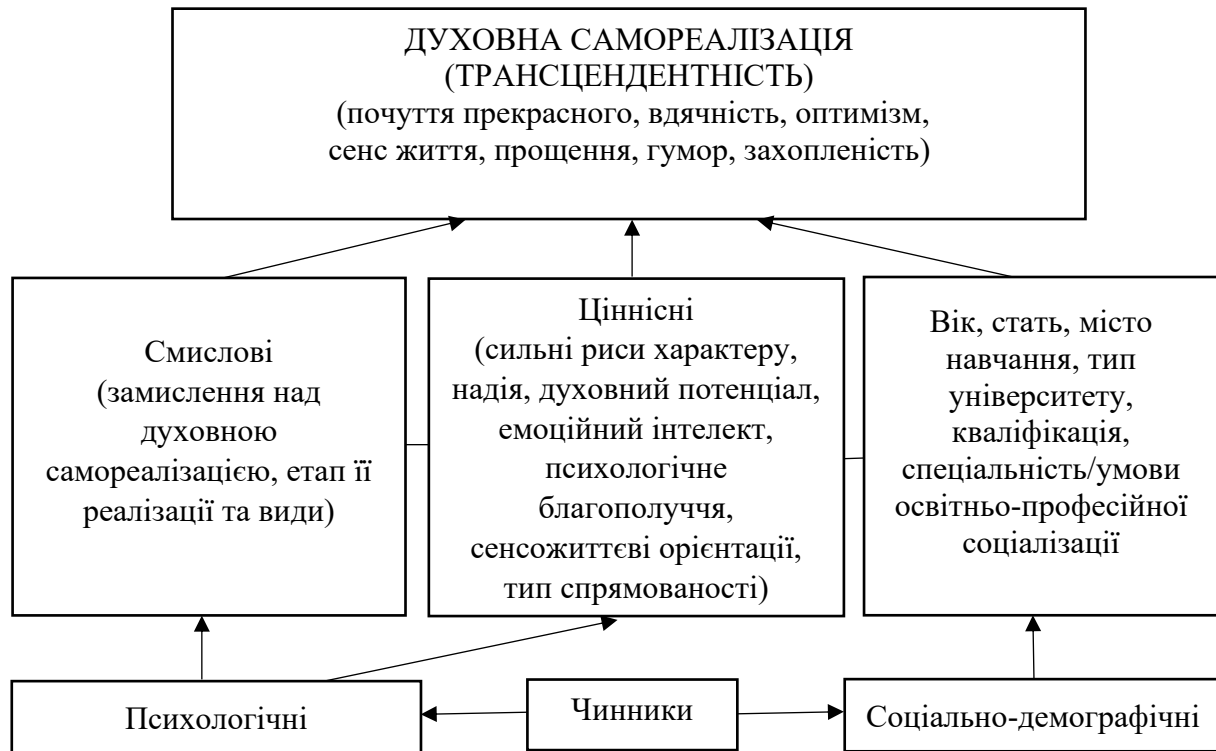

Рис.1. Концептуальна модель духовної самореалізації майбутніх психологів

Духовна самореалізація майбутніх психологів містить основні сильні риси трансцендентності: почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор та захопленість.

Чинниками духовної самореалізації майбутніх психологів є: смислові: замислювався/не замислювався над реалізацією духовно спрямованої діяльності, реалізувався/в процесі реалізації/не реалізував, види духовно спрямованої діяльності; ціннісні: сильні риси характеру (мудрість і знання, мужність, гуманізм і любов, справедливість, помірність); надія (здатність знаходити шляхи та сила волі); духовний потенціал (духовні цінності: гуманістичні, екологічні, естетичні, пізнання та самопізнання, самовдосконалення, самореалізація); в структурі особистості: відповідальність, спілкування, спрямованість, характерологічні особливості, самоусвідомлення, досвід, інтелектуальні та психофізіологічні характеристики); сенсожиттєві орієнтації (життєві цілі, процес життя,

результативність життя, локус контролю – Я, локус контролю – Життя); емоційний інтелект (емоційна обізнаність, управління емоціями, саморегуляція, емпатія і розпізнавання емоцій інших людей); психологічне благополуччя (позитивні відносини з іншими людьми, автономія, управління середовищем, особистісне зростання, цілі життя, самоприйняття); тип спрямованості (гуманістичний, екзистенціальний, прагматичний та егоцентричний); соціально-демографічні (вік, стать, місто навчання, тип університету, кваліфікація, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації).

Отже, духовну самореалізацію представляють основні складові сильної сторони трансцендентності (почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор та захопленість. Решта показників представлені як можливі чинники, що впливають на досліджуваний феномен: психологічні: ціннісні, смислові та соціально-демографічні.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

В розвитку світової філософсько-психологічної думки духовна самореалізація сутнісно пов'язується з людиною, а в ХХ ст. не просто з людиною, а з неповторною людською особистістю, яка осмислює себе в соціокультурному контексті існування, що створює надійний фундамент для системного розгляду феномену духовної самореалізації як автентичного процесу розкриття духовного потенціалу та індивідуально-психологічних рис людини на різних етапах її особистісного становлення.

Здійснені узагальнення дають змогу розуміти духовну самореалізацію особистості як її осмислену діяльність спрямовану на розвиток духовного потенціалу, певних індивідуально-психологічний рис, які сприяють становленню та її реалізації духовного потенціалу в різних сферах суспільного виробництва та індивідуального життя.

Духовна самореалізація передбачає орієнтацію особистості на духовне спілкування, духовну спрямованість та зростаючий духовний досвід, формування

відповідних рис характеру, в тому числі інтелектуальних здібностей, які тяжіють до духовного пізнання (загальний, соціальний та емоційний інтелект), та специфічні переживання, які засвідчують досягнуту гармонійну цілісність фізичних та психічних станів особистості у процесах такої самореалізації, яку античні філософи називали евдемонією (В. Рибалка, Е. Помиткін та ін.).

З позиції позитивної психології (М. Селігман та ін.), духовну самореалізацію перспективно досліджувати шляхом формування рис особистості, центральне місце серед яких займає людська трансцендентність. З останньою співвідносяться потреби людини у переживанні почуття прекрасного, пошуку сенсу життя, здатності до вдячності, прощення, оптимізму, гумору та захопленості у процесі буття, що обумовлює пізнання світу, себе і віднаходження особистого призначення.

Аналіз теоретичних джерел підтверджує релевантність проблеми становлення духовної самореалізації молоді. Проте, інтерес науковців до цієї теми не корелює з глибиною її розробки в українській психолого-педагогічній науці для потреб освітньо-професійної соціалізації студентів та психолого-педагогічного супроводу майбутніх фахівців з психології під час навчання в закладі вищої освіти. Ключова дослідницька ідея полягає у відсутності обґрунтованого методологічного інструментарію для якісного забезпечення процесу становлення духовної самореалізації майбутнього фахівця у контексті навчання у закладі вищої освіти. Саме вона дозволяє молодій людині бачити можливості реалізації себе, своїх здібностей і особистісних потенціалів в різноманітних формах соціальної та професійно-спрямованої діяльності.

Своєрідність розвитку духовної самореалізації здійснюється шляхом формування відповідних духовних цінностей (гуманістичних, екологічних, естетичних, цінностей пізнання та самопізнання внутрішнього світу, самореалізації та самовдосконалення). Важливими чинниками становлення духовності та настання духовної самореалізації людини є її вік, соціальний статус та умови спрямованої соціалізації, які відкривають можливості формування індивідуально-психологічних рис, відомих в літературі як сильні риси характеру особистості.

Виявлені особливості підходів до визначення та змісту духовної самореалізації особистості не заперечують її важливої ролі у становленні особистості та вищих проявах людської індивідуальності. Спільним для них виступає концептуалізація такої самореалізації як процесу, що цілісно охоплює шлях життя індивіда, однак характеризується особливою сенситивністю у роки юності, коли відбуваються інтенсивні процеси формування ідентичності молодшої людини та становлення її особистості як суб'єкта власної життєдіяльності в широкотематичному соціокультурному контексті.

Умовою духовної самореалізації людини є психолого-педагогічна методологія і її застосування під час освітньо-професійної соціалізації молодшої людини.

Оскільки духовна самореалізація особистості може здійснюватися протягом всього життя людини, важливо, щоб у молодих людей, які обрали фах, пов'язаний з наданням психологічної допомоги різним верствам населення, вже під час освітньо-професійної соціалізації в умовах сучасного закладу вищої освіти сформувався досвід пізнання власного духовного світу та духовної самореалізації. Дана ідея є пріоритетною для подальшого дослідження психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації.

Останнім кроком теоретичного аналізу виступила побудова концептуальної моделі дослідження обраної теми, яка передбачає розкриття структури та психологічних (ціннісних та смислових) та соціально-демографічних чинників духовної самореалізації особистості студента-психолога в умовах освітньої соціалізації ЗВО. На основі такої моделі передбачається розробка програми емпіричного дослідження та психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх спеціалістів сфери психології.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація та методи дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів

Метою емпіричної частини дослідження є виявлення структури, типології та детермінант, що зумовлюють особливості духовної самореалізації майбутніх психологів, в тому числі адаптація психодіагностичних інструментів для потреб дослідження, а також розробка та апробація відповідної освітньої програми як засобу психоедукаційного супроводу майбутніх психологів.

Мета дослідження передбачає здійснення таких **завдань**:

- створення програми емпіричного дослідження та адаптація психодіагностичних методик Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) та Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер);
- емпіричне дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів з використанням розробленої програми;
- статистичне обґрунтування структури, типології та детермінант розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів;
- розробка та апробація освітньої програми психолого-педагогічного супроводу як засобу освітньої соціалізації майбутніх психологів.

Відповідно до прийнятої стратегії, емпіричне дослідження проблеми здійснювалося у три послідовні етапи.

Перший етап полягав у розробці психодіагностичної програми та анкети для визначення соціально-демографічних характеристик до якої було додано низку питань, пов'язаних зі змістом дослідження.

Демографічна анкета містила питання про вік, стать, місто навчання, заклад навчання, етапи освітньо-професійної соціалізації; освітньо-професійних характеристик: кваліфікації, спеціальності, типу університету навчання.

Додаткові питання були сформульовані таким чином, щоб з'ясувати важливі для дослідження аспекти проблеми духовної самореалізації студентів: стосовно досвіду та напрямів їх духовно-спрямованої діяльності, рефлексії феномену власної духовної самореалізації (індикатор замислювався/не замислювався, усвідомлення наявності або відсутності процесів та результатів власної духовної самореалізації).

До програми психодіагностичних інструментів дослідження увійшли наступні методики: Опитувальник для дослідження процесу духовної самореалізації (Е. Помиткін), Методика духовного потенціалу особистості (Е. Помиткін), тест СЖО (С. Мадді), Тест емоційного інтелекту (Н. Холл), Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація С. Карсканова), Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога (Т. Данилова). Додатково до переліку в роботі здійснено адаптацію українською мовою Опитувальника Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) та Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер).

Другий етап емпіричного дослідження було присвячено виявленню змісту духовної самореалізації майбутніх психологів та інших характеристик, які увійшли у концептуальну модель дослідження.

Третій етап емпіричного дослідження було присвячено встановленню чинників духовної самореалізації майбутніх психологів завдяки лінійному множинному регресійному аналізу. Також досліджувався зв'язок смислових, ціннісних та соціально-демографічних чинників з духовною самореалізацією, що передбачало застосування таблиць взаємної зв'язності та критерію χ^2 (хі-квадрат). У процесі аналізу визначалися основні критерії духовної самореалізації майбутніх психологів.

На кожному етапі емпіричного дослідження використовувалися відповідні методи та методики, узагальнені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії	Показники	Методи дослідження
Соціально-демографічні характеристики опитаних	Вік, стать, місто навчання, тип університету, кваліфікація, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації	Анкетування
Сформованість смислових характеристик духовної самореалізації	Виявлення аспектів стосовно досвіду та напрямів духовно-спрямованої діяльності, рефлексії феномену власної духовної самореалізації	Опитувальнику процесу духовної самореалізації (Е. Помиткін)
Сформованість ціннісних характеристик духовної самореалізації	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника надії: сила волі та здатність знаходити шляхи	Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер адаптація О. Власова, Г. Лаптева)
	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника мудрість і знання, мужність, гуманізм і любов, справедливість, помірність, трансцендентність	Опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Таблиця 2.1

	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника розвитку духовного потенціалу	Духовний потенціал особистості (Е. Помиткін)
	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника цілей, процесу, результату життя, локусу контролю-Я та локусу контролю життя	Тест СЖО (С. Мадді)
	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника емоційного інтелекту	Тест емоційного інтелекту (Н. Холл)
	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника психологічного благополуччя	Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація С. Карсканова)
	Динаміка в діапазоні середніх та високих значень показника типу спрямованості особистості психолога	Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога (Т. Данилова)
Статистичні показники ефективності проведеної програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів		Критерій знаків G та t-Стьюдента

Застосування стандартизованих психодіагностичних методик дало змогу отримати репрезентативний емпіричний матеріал, узагальнити результати та проаналізувати основні тенденції досліджуваного явища.

Процес, результат та розвиток компонентів духовно-спрямованої діяльності молоді досліджувалися завдяки Опитувальнику процесу духовної самореалізації (Е. Помиткін, 2013: 133-135), що й лягло в основу дослідження.

Дослідження духовного потенціалу особистості (Е. Помиткін, 2013: 103-111) дозволяє виявити рівень сформованості розвитку духовного потенціалу, волевих рис, духовну спрямованість та розподіл потенціалу у структурі та підструктурах майбутніх фахівців (вміння спілкуватися, духовна спрямованість, особливості характеру, розвиток самосвідомості, духовний досвід, інтелектуальні та психофізіологічні особливості). Вивчення орієнтування студентів-психологів на цінності духовні (гуманізму, естетизму, екологічної свідомості, прагнення до пізнання та самопізнання, прояви самовдосконалення і самореалізації).

Тест СЖО (С. Мадді, 2022: 120-125) в цілому визначає рівень осмисленості життя, наявності життєвих цілей, ставлення до минулого, теперішнього та майбутнього, а також здатність особистості впливати на власне життя.

Тест емоційного інтелекту (Н. Холл, 2023: 35-39), виявляє здібності досліджуваних розуміти стосунки, що репрезентуються в емоціях, вміння керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень.

Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація С. Карсканова, 2011: 5-9) дає змогу оцінити загальний рівень психологічного благополуччя молодих людей, наявності позитивних стосунків з іншими людьми, автономності, вмінні управляти часом, відчуття саморозвитку, реалізації власного потенціалу, наявності цілей, усвідомленості власного життя, позитивне ставлення до себе як до особисті.

Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога (Т. Данилова: 2004), дозволив виявити представленість основних типів професійної спрямованості досліджуваних: егоцентричний, прагматичний, гуманістичний та екзистенціальний.

Опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, в адаптації О. Власова, Г. Лаптева (див. додаток А.2.1). Опитувальник призначений для визначення 24 сильних сторін особистості, які входять до однієї із шести шкал. Шкала мудрість і знання: 1) допитливість; 2) любов до знань; 3) здатність до суджень; 4) винахідливість; 5) уміння спілкуватися; 6) уміння бачити перспективу. шкала мужність: 7) хоробрість; 8) завзятість; 9) цілісність натури; Шкала гуманізм і любов: 10) доброта; 11) здатність любити; Шкала праведливість: 12) колективізм; 13) справедливість; 14) лідерські якості; Шкала помірність: 15) самоконтроль; 16) розсудливість; 17) смиренність та скромність; Шкала трансцендентність: 18) почуття прекрасного; 19) вдячність; 20) оптимізм; 21) сенс життя; 22) прощення; 23) гумор; 24) захопленість.

Опитувальник містить 24 пари тверджень А і Б та передбачає відповіді 1 - абсолютно не про мене, 2 - не про мене, 3 – нейтрально, 4 - в загальному це про мене, 5 - точно відповідає істині. Підсумовуються бали А і Б по кожній субшкалі (бал за твердженням А дорівнює порядковому номеру варіанта відповіді, за твердженням Б порядок балів зворотній). Для отримання балів за шкалою підсумовуються бали субшкал, які до неї входять.

Адаптацію українською мовою скороченої версії опитувальника було здійснено на вибірці студентів факультету психології КНУ імені Тараса Шевченка ($n = 115$).

Шкала мудрість і знання, мужність, гуманізм і любов, справедливість, помірність та трансцендентність були сформовані у процесі адаптації методики. На першому етапі сорок вісім пунктів оригінального опитувальника було перекладено українською мовою із дотриманням принципів лінгвістичної та психометричної еквівалентності. Підготовлені матеріали українською мовою та мовою оригіналу були запропоновані досліджуваним ($N = 115$) у якості стимульного матеріалу окремо від інших методик дослідження психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів.

Через два тижні учасники адаптації методики пройшли знову опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) тільки українською мовою.

Проведений кореляційний аналіз Пірсона між відповідними пунктами оригінальної та української версій опитувальника засвідчив наявність статистично значущих зв'язків, що підтверджує адекватність перекладу та змістовну еквівалентність тверджень (див. табл. 2.2).

Найвищі коефіцієнти кореляції спостерігаються між такими питаннями, а саме: 1б, 2б, 3б, 4а, 4б, 5а, 6б, 7а, 7б, 8а, 8б, 9а, 9б, 10а, 11а, 11б, 12а, 12б, 13а, 13б, 14б, 15а, 16б, 17а, 17б, 18а, 19а, 20а, 20б, 21а, 22б, ($r = > 0,700$) та знаходиться в межах від 0,706 до 0, 1000. Найменша відповідність ($r = 0,380$) стосується питання № 15б, що вказує про специфіку сприйняття українськими респондентами змісту тверджень мовою оригіналу порівняно з україномовною версією та можливу неоднозначність формулювання запитання і викликає різні варіанти відповідей респондентів у різні проміжки часу.

Таблиця 2.2

**Результати кореляційного аналізу за Пірсоном
для україномовної версії (у) і мовою оригіналу (о) опитувальника
Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (К. Петерсон, М. Селігман)**

№ питан ня	R Пірсона	№ питан ня	R Пірсона	№ питання	R Пірсона	№ питан ня	R Пірсона
1А. у	,691**	1Б. у	,744**	13А. у	,905**	13Б. у	,803**
1А. о		1Б. о		13А. о		13Б. о	
2А. у	,678**	2Б. у	,796**	14А. у	,674**	14Б. у	,722**
2А. о		2Б. о		14А. о		14Б. о	
3А. у	,674**	3Б. у	,728**	15А. у	,880**	15Б. у	,380**
3А. о		3Б. о		15А. о		15Б. о	
4А. у	,782**	4Б. у	,840**	16А. у	,825**	16Б. у	,760**
4А. о		4Б. о		16А. о		16Б. о	
5А. у	,712**	5Б. у	,637**	17А. у	,1000**	17Б. у	,1000**
5А. о		5Б. о		17А. о		17Б. о	

Таблиця 2.2

6А. у	,609**	6Б. у	,740**	18А. у	,826**	18Б. у	,885**
6А. о		6Б. о		18А. о		18Б. о	
7А. у	,768**	7Б. у	,810**	19А. у	,849**	19Б. у	,631**
7А. о		7Б. о		19А. о		19Б. о	
8А. у	,820**	8Б. у	,762**	20А. у	,891**	20Б. у	,667**
8А. о		8Б. о		20А. о		20Б. о	
9А. у	,706**	9Б. у	,762**	21А. у	,859**	21Б. у	,911**
9А. о		9Б. о		21А. о		21Б. о	
10А. у	,896**	10Б. у	,584**	22А. у	,721**	22Б. у	,897**
10А. о		10Б. о		22А. о		22Б. о	
11А. у	,873**	11Б. у	,817**	23А. у	,764**	23Б. у	,706**
11А. о		11Б. о		23А. о		23Б. о	
12А. у	,899**	12Б. у	,842**	24А. у	,642**	24Б. у	,655**
12А. о		12Б. о		24А. о		24Б. о	

Адаптація методики підтвердила шестифакторну структуру (кореляційний і факторний аналіз).

Обчислення коефіцієнта α Кронбаха ($\alpha = 0,846$) (див. додаток А.2.2) засвідчило високий рівень внутрішньої узгодженості параметрів опитувальника, що підтверджує його надійність.

Двостороння кореляція за Пірсоном опитувальника Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) показав, що зв'язку між факторами мудрість і знання, мужність, гуманізм і любов, справедливість, помірність, трансцендентність майже немає, але він статистично значимий, а саме між першим та четвертим фактором ($r = ,036$, $p < 0,05$), п'ятим ($r = -,066$, $p < 0,05$) і шостим ($r = ,023$, $p < 0,05$); між другим фактором та третім ($r = -,052$, $p < 0,05$), п'ятим ($r = ,041$, $p < 0,05$) і шостим ($r = ,044$, $p < 0,05$); третім фактором і четвертим ($r = -,034$, $p < 0,05$) і п'ятим ($r = ,022$, $p < 0,05$), що близько до нормального показника.

Ретестовий факторний кореляційний аналіз показав наступні зв'язки: між першим фактором і п'ятим ($r = -,023$, $p < 0,05$), шостим ($r = -,020$, $p < 0,05$); другий фактор між п'ятим ($r = ,040$, $p < 0,05$); третій фактор між четвертим ($r = ,030$, $p < 0,05$),

п'ятим ($r = ,010$, $p < 0,05$) і шостим ($r = ,045$, $p < 0,05$); п'ятим і шостим виявлено помірний позитивний кореляційний зв'язок ($r = ,020$, $p < 0,05$), що також наближений до нормативного показника.

Завдяки використанню факторного аналізу (див. табл. 2.3, додаток А.2.3) виявлено, що первинні компоненти гарно об'єднуються у шість факторів ($n = 115$), що підтверджує структурну узгодженість методики.

Таблиця 2.3

**Результати факторного аналізу україномовної версії опитувальника
Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of
Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман)**

<i>Шкали і субшкали опитувальника Цінності в дії: інвентаризація чеснот</i>	<i>Факторні навантаження шкал</i>					
	<i>Мужність</i>	<i>Трансцендентність</i>	<i>Справедливість</i>	<i>Гуманізм і любов</i>	<i>Мудрість і знання</i>	<i>Помірність</i>
Допитливість					,310	
Любов до знань					,574	
Здатність до суджень					,629	
Винахідливість					,181	
Уміння спілкуватися					,582	
Уміння бачити перспективу					,491	
<i>Шкала: Мудрість і знання</i>					,712	
Хоробрість	,764					
Завзятість	,763					
Цілісність натури	,662					
<i>Шкала: Мужність</i>	,926					
Доброта				,720		
Здатність любити				,608		
<i>Шкала Гуманізм і любов</i>				,861		
Колективізм			,413			
Справедливість			,342			

Таблиця 2.3

Лідерські якості			,688			
<i>Шкала: Справедливість</i>			,772			
Самоконтроль						-,003
Розсудливість						,718
Смиренність та скромність						,695
<i>Шкала: Помірність</i>						,771
Почуття прекрасного		,718				
Вдячність		-,172				
Оптимізм		,645				
Сенс життя		,625				
Прощення		,061				
Гумор		,048				
Захопленість		,464				
<i>Шкала: Духовна самореалізація/ Трансцендентність</i>		,637				

Перевірка надійності опитувальника Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) було здійснено методом повторного тестування (ретесту) на тій самій вибірці респондентів з інтервалом у два тижні. Надійність методики перевірялася за допомогою ретестової процедури обчислення коефіцієнту α Кронбаха за результатами початкового та повторного опитувань підтвердила внутрішню узгодженість україномовної версії опитувальника (показала 0,846 та 0,818 відповідно). Для визначення відтворюваності опитувальника було визначено внутрішньокласовий коефіцієнт кореляції, який становив 0,896 $p < 0,05$ (див. додаток А.2.4).

Отже, адаптований українською мовою тест, показав себе як валідний та надійний інструмент для подальшого використання у дослідницькій роботі.

Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева) (див. додаток А.2.5). Тест призначений для визначення диспозиційної надії за

наявністю і вираженістю двох компонентів: сила волі і здатність знаходити шляхи. Він складається з дванадцяти питань-тверджень, серед яких: чотири слугують індикаторами сили волі, чотири – індикаторами здатності знаходити шляхи вирішення, а чотири питання є відволікаючими та не підлягають обрахунку. Респонденти оцінюють відповіді за чотирибальною системою: 4 – цілком можу погодитися, 3 – загалом це так, 2 – загалом не можу погодитися, 1 – зовсім не можу погодитися. Інтегральний показник за шкалою визначається шляхом підсумовування відповідей на вісім змістовних тверджень. Таким чином, загальний діапазон балів становить від чотирьох до тридцяти двох балів, що відображає рівень вираженості досліджуваної характеристики. Зазначений тест було адаптовано українською мовою відповідно до методологічних вимог психодіагностики в межах даного дисертаційного дослідження ($n = 115$) осіб. Сила волі та здатність знаходити шляхи як фактори були виявлені у процесі адаптації методики наступним чином. Насамперед, дванадцять тверджень-питань оригінального опитувальника було перекладено українською мовою з дотриманням принципів лінгвістичної та змістовної еквівалентності. Отримані матеріали були запропоновані досліджуваним ($n = 115$) у якості стимульного матеріалу окремо від інших методик дослідження. Через два тижні учасники адаптації методики пройшли вже ще раз Шкалу диспозиційної надії (Ч. Снайдер) українською мовою. Таким чином вибірка досліджуваних була одна і та ж для адаптації методики.

Аналіз кореляції між питання оригінального опитувальника та питаннями українською мовою дозволив виявити статичну достовірність, що підтверджує змістовну узгодженість перекладеного варіанту (див. табл. 2.4). Найбільша ступінь кореляційної узгодженості виявлена між питаннями № 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10 та 11, що свідчить про їхню семантичну та структурну еквівалентність у перекладеній версії опитувальника ($r \geq 0,700$) та знаходиться в межах від 0,707 до 0,864. Найменша відповідність ($r = 0,578$, $r = 0,684$) стосується питання шостого та дванадцятого. Це може свідчити: про специфіку сприйняття українськими респондентами формулювань питань мовою оригіналу та їх україномовних

відповідників; про певну неоднозначність окремого запитання, яка може зумовлювати варіативність відповідей респондентів у різні часові проміжки.

Таблиця 2.4

**Кореляції між питаннями оригінальної та україномовної версій
опитувальника**

<i>№ питання</i>	<i>R Пірсона</i>
1. у	,752**
1. о	
2. у	,761**
2. о	
3. у	,761**
3. о	
4. у	,707**
4. о	
5. у	,808**
5. о	
6. у	,578**
6. о	
7. у	,864**
7. о	
8. у	,775**
8. о	
9. у	,811**
9. о	
10. у	,803**
10. о	
11. у	,815**
11. о	
12. у	,684**
12. о	

У ході адаптації методики, під час якої було використано комплекс статичних процедур, зокрема кореляційний та факторний аналіз, було емпірично підтверджено її двофакторну структуру (див. додаток А.2.6). Обчислення

коефіцієнта α Кронбаха ($\alpha = 0,834$) засвідчило високий рівень внутрішньої узгодженості показників тесту. Це свідчить про надійність та однорідність шкал методики. Добре сконструйований опитувальник, побудований на основі факторної моделі, передбачає незалежність (ортогональність) виділених факторів один від одного. Аналіз кореляції за Пірсоном був використаний для перевірки взаємозв'язків між шкалами, що дозволило оцінити ступінь їх взаємної незалежності та узгодженості в межах структури опитувальника. Шкали диспозиційної надії (Ч. Снайдер) при аналізі, засвідчили, що зв'язок між факторами сили волі та здатність знаходити шляхи є мінімальними, але статистично значущими ($r = 0,008$, $p < 0,05$), що можна розглядати як наближення до оптимального показника незалежності факторів. Факторний аналіз, результати якого подано в таблиці 2.5, підтвердив, що первинні компоненти чітко групуються у два фактори ($n = 115$), що узгоджується з теоретичною моделлю Ч. Снайдера та свідчить про структурну валідність адаптованої версії опитувальника.

Таблиця 2.5

Факторна структура Шкали диспозиційної надії (Ч. Снайдер)

<i>Питання</i>	<i>Факторні навантаження</i>	
	<i>Здатність знаходити шляхи</i>	<i>Сила волі</i>
1.	,733	
2.		,741
4.	,847	
6.	,769	
8.	,677	
9.		,628
10.		,551

Таблиця 2.5

12.		,750
Шкала Здатність знаходити шляхи	,938	
Шкала Сила волі		,932

Перевірка надійності Шкали диспозиційної надії (Ч. Снайдер) здійснено методом ретестування на тій самій вибірці респондентів з інтервалом у два тижні. Тест-ретест аналізу надійності вимірювався завдяки коефіцієнту α Кронбаха за результатами початкового та повторного опитувань підтвердилася внутрішня узгодженість україномовної версії опитувальника (показала 0,834 та 0,766 відповідно). Для визначення відтворюваності опитувальника було визначено внутрішньокласовий коефіцієнт кореляції, який становив 0,863 $p < 0,05$ (див. додаток А.2.7). Обидва фактори виявилися надійними (здатність знаходити шляхи $R = 0,42$; $p < 0,05$); сила волі $R = 0,35$; $p < 0,05$).

Отже, результати психометричної перевірки свідчать, що українська адаптація тесту є методично обґрунтованим, валідним і надійним інструментом, придатним для використання в наукових і прикладних дослідженнях.

Учасники дослідження. Серед досліджуваних 32 (14,7%) чоловіки та 185 (85,3%) жінки віком від 16 до 25 років ($M = 19,35$; $SD = 1,84$). M – середнє арифметичне вибіркової сукупності, тобто показник, який обчислюється як сума всіх значень змінної, поділена на їх кількість. Цей показник належить до найбільш уживаних мір центральної тенденції. SD – стандартне відхилення, що відображає ступінь варіативності вибірки, визначається як позитивне значення квадратного кореня з дисперсії. До дослідження приєдналося 217 студентів віком від 16 до 25 років. Це студенти, які навчаються у ЗВО України за спеціальністю психологія та практична психологія міста Києва та Тернополя.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась у 2 етапи, відповідно до особливостей їх освітньо-професійної соціалізації, обґрунтованих у попередніх дослідженнях (В. Білодід: 2016). Отримані величини стандартного відхилення SD, можна припустити, що описові статистичні показники не повною мірою відображають характеристики генеральної сукупності за окремими параметрами. З метою уточнення структурних особливостей вибірки було проведено кластерний аналіз методом К-середніх для змінних етапи соціалізації та вік (див. додаток А.2.8).

У таблиці 2.6 представлено результати кластерного аналізу, що дозволили виокремити характерні групи досліджуваних залежно від показників Етапи соціалізації та Вік. А саме отримали два етапи освітньо-професійної соціалізації під час навчання студентів-психологів: перший етап відповідає кластеру №1 (1-2 курс навчання, середній вік досліджуваних 17,99), другий етап відповідає кластеру №2 (3-6 курс навчання, середній вік досліджуваних 20,50). На I (адаптаційному) етапі знаходяться 100 осіб, що складає 46,1% досліджуваних від загальної вибірки. На II (основному) етапі освітньо-професійної соціалізації 117 осіб, тобто 53,9% досліджуваних.

Таблиця 2.6

Етапи освітньо-професійної соціалізації

<i>Кластер</i>	<i>Кількість осіб</i>	<i>Середній вік</i>	<i>Стандартне відхилення</i>	<i>Відсоток</i>
1	100	17,99	1,352	46,1%
2	117	20,50	1,349	53,9%

Розподіл досліджуваних за етапами освітньо-професійної соціалізації враховуватиметься при подальшому аналізі впливу зовнішніх і внутрішніх чинників духовної самореалізації. Особлива увага приділятиметься показникам із підвищеним рівнем варіативності ($SD > M$).

Розглядаючи інші соціально-демографічні параметри досліджуваних, варто відзначити, що 64,5% вибірки навчається у класичному університеті, а 35,5% вибірки здобуває вищу освіту у педагогічних ЗВО (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Тип закладу вищої освіти навчання досліджуваних

<i>Тип ЗВО</i>	<i>Частота</i>	<i>Стандартне відхилення</i>	<i>Відсоток</i>
Класичний	140	,496	64,5%
Педагогічний	77	,502	35,5%

При цьому, 35,5% навчаються у великому місті, а 64,5% у місті мільйонері (див. табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Місто навчання досліджуваних

<i>Місто</i>	<i>Частота</i>	<i>Стандартне відхилення</i>	<i>Відсоток</i>
Велике місто	77	,502	35,5%
Місто мільйонер	140	,496	64,5

78,8% досліджуваних здобувають освітню кваліфікацію бакалавра, 10,6% - кваліфікацію спеціаліста та 10,6% - кваліфікацію магістра (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Освітня кваліфікація досліджуваних

<i>Освітня кваліфікація</i>	<i>Частота</i>	<i>Стандартне відхилення</i>	<i>Відсоток</i>
Бакалавр	171	,494	78,8%
Спеціаліст	23	,000	10,6%
Магістр	23	,000	10,6%

Згідно напрямку спеціальності, то 19,4% вибірки навчаються на спеціальності практична психологія, а 80,6% - психологія (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Напрямок спеціальності досліджуваних

<i>Напрямок спеціальності</i>	<i>Частота</i>	<i>Стандартне відхилення</i>	<i>Відсоток</i>
Психологія	175	,500	80,6%
Практична психологія	42	,377	19,4%

Склад вибірки репрезентує соціально-демографічні особливості студентів-психологів і визначався практичними умовами збору емпіричних даних у навчальному середовищі та можливістю подальшого супроводу учасників дослідження. Учасникам емпіричного дослідження було запропоновано анкету разом із основним масивом методичного інструментарію. Вона призначена для ідентифікації об'єктивних соціально-демографічних показників, зокрема віку, статі, освітніх особливостей, напряму спеціальності, кваліфікації, міста проживання, ЗВО та інші), а також сукупністю стандартизованих тестів, призначених для оцінювання досліджуваних показників духовної самореалізації та індивідуально-психологічних характеристик студентів-психологів. На першому етапі дослідження проводилося у форматі офлайн режиму, а другий етап проходив в онлайн режимі завдяки формуванню масиву методик у гул формі.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Враховуючи теоретичний аналіз виникає розуміння того, що на духовну самореалізацію студентів-психологів чинять вплив: сильні сторони характеру, духовний потенціал, індивідуально-психологічні та соціально-демографічні характеристики. Тому для початку було проведено аналіз сильних сторін характеру, духовної самореалізації, духовного потенціалу, індивідуально-психологічних характеристик студентів-психологів та професійної спрямованості. Результати дослідження духовної самореалізації отримано за допомогою методик: опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власова, Г. Лаптева), за основу виявлення показника духовної самореалізації розглядалася шкала трансцендентності; як допоміжний інструмент було застосовано опитувальник для дослідження процесу духовної самореалізації студентської молоді (Е. Помиткін). Індивідуально-психологічні характеристики студентів-психологів досліджувалися завдяки наступним методикам: опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS)

(К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власова, Г. Лаптева), Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева), Духовний потенціал особистості (Е. Помиткін), Тест СЖО (С. Мадді), Тест емоційного інтелекту (Н. Холл), Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, адаптація С. Карсканової), Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога (Т. Данилова).

Показники анкетування духовно-спрямованої діяльності студентів-психологів свідчать, що мінімальна кількість набраних балів дорівнює 1 і максимальна кількість – 10 балів. Умовно бальні оцінки можна розділити на високі (8-10 бали), середні (4-7 бали), низькі (0-3 бали). Допоміжні шкали розкривають суть основного, бал кожної дорівнює 2. Спочатку варто звернути увагу на значення загального рівня сформованості даного показника. А саме високий рівень даного показника – 8,64 бали, середній показник – 5,62, низький показник – 1,56 бали (див. додаток Б.2.1).

Високі значення отримали 20,7% досліджуваних, середні показники – 46,5% та низький показник духовно-спрямованої діяльності є у 32,7% досліджуваних (див. рис. 2.1). Опис загального рівня духовно-спрямованої діяльності не дає можливості розкриття його повного змісту. Для детального опису зважаємо на компоненти, які в цілому його складають. В подальшому аналізі розглянемо кожну складову окремо зі своїм змістом.

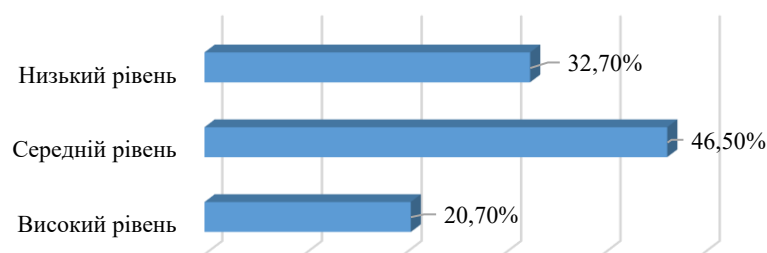

Рис. 2.1 Рівень сформованості духовно-спрямованої діяльності за опитувальником духовна самореалізація

Для аналізу п'ятих шкал, які виступають компонентами духовно-спрямованої діяльності варто зазначити, що 2 бали оцінюється відповідь

досліджуваного, де дана позитивна, глибоко обґрунтована відповідь; 1 бал, де досліджуваний дав позитивну, часткову обґрунтовану відповідь; 0 балів – відповідь негативна (Е. Помиткін, 2013, с. 134). Для подальшого аналізу отримані відповіді співвідносяться зі шкалами оцінки духовно-спрямованої діяльності.

На рисунку 2.2 можемо побачити рівні сформованості усіх компонентів духовно-спрямованої діяльності. Робимо аналіз сформованості першої шкали, компоненту потребово-мотиваційного відповідно. А саме за даною шкалою на низькому рівні сформованості середній показник дорівнює ,57 бали і становить 10,6% досліджуваних від загального числа спостережень; на середньому рівні сформованості середній показник – 3,27 бали знаходиться 28,6% респондентів; на рівні наближеному до високого – 6,45 бали знаходяться 60,8% досліджуваних. Отже, потребово-мотиваційний компонент духовно-спрямованої діяльності на рівні наближеному до високого спостерігається у найбільшій кількості досліджуваних від загального числа всієї вибірки (60,8%). Отримані дані засвідчують виражене прагнення до суспільно-корисної діяльності, надання підтримки іншим, покращення соціального середовища та пізнання нових істин. Аналіз сформованості другої шкали, компоненту інформаційно-пізнавального вказує, що на низькому рівні сформованості середній показник дорівнює 2,19 бали і це у 35,9% досліджуваних від загального числа спостережень; на середньому рівні сформованості – середній бал 5,48 бали знаходиться 34,6% респондентів; на рівні наближеному до високого – 7,59 бали знаходяться 29,5% досліджуваних. Тобто показники усіх рівнів не мають значущих відмінностей відносно загального числа вибірки. Відповідно, низький рівень сформованості інформаційно-пізнавального компоненту діяльності свідчить про труднощі у сприйнятті інформації, що стосується потреб і проблем інших людей, відсутність зацікавленості у пошуку відомостей про можливості духовно-спрямованої діяльності та ігнорування соціальних ситуацій, які передбачають надання допомоги іншим. Середній рівень розвитку даного компоненту характеризується нестійким інтересом до інформації про потреби та проблеми інших, епізодичним прагненням до пізнання можливостей власної духовно-спрямованої діяльності, а також певним

усвідомленням необхідності допомоги тим, хто її потребує. Сформованість наближена до високого рівня даного компоненту свідчить про існування потенціалу наближеного до пошуку можливостей досліджуваних, щодо допомоги потребуючим, сприйняттям проблем інших людей.

Аналіз сформованості третьої шкали, компоненту цілеутворюючого вказує, що на низькому рівні сформованості середній показник дорівнює 3,28 бали помітний, що трохи наближений до середнього і спостерігається у 54,8% досліджуваних від загального числа спостережень; на середньому рівні сформованості – середній бал 6,26 знаходиться 33,2% респондентів; на високому рівні сформованості – 8,73 бали знаходяться 12,0% досліджуваних. З отриманих показників можна говорити про те, що більш, ніж в половини респондентів низький рівень сформованості даного компоненту. Такий показник може свідчити про недостатню здатність до усвідомленого прийняття значущих життєвих рішень, невпевненість у реалізації морально та соціально ціннісних дій, а також про схильність уникати відповідальності за власні вчинки та наслідки прийнятих рішень. Подібна тенденція може бути наслідком недостатньо розвиненої рефлексивної позиції, дефіциту внутрішньої мотивації до саморозвитку або обмеженого досвіду морального вибору в соціально-значущих ситуаціях.

Аналіз сформованості четвертої шкали, компоненту результативного вказує, що на низькому рівні сформованості знаходяться 35,0% досліджуваних з середнім показником – 2,04 бали; на середньому рівні сформованості – 36,9% з середнім показником 5,47 бали; на наближеному до високого рівня сформованості - 28,1% досліджуваних з середній показником 7,79. Тобто показники усіх рівнів не мають значущих відмінностей відносно загального числа вибірки.

Аналіз сформованості п'ятої шкали, компоненту емоційно-почуттєвого вказує, що на низькому рівні сформованості знаходяться 28,1% досліджуваних від загального числа спостережень і становить 1,84 бали; на середньому рівні сформованості – 45,2% респондентів із середнім показником 5,28 бали; на наближеному до високого рівня сформованості – у 26,7% досліджуваних середній показник – 7,57 бали. Отже, показники середнього рівня сформованості

спостерігаються у більшості досліджуваних, що значно перевищує низький та наблизений до високого рівня сформованості показник даного компоненту духовно-спрямованої діяльності.

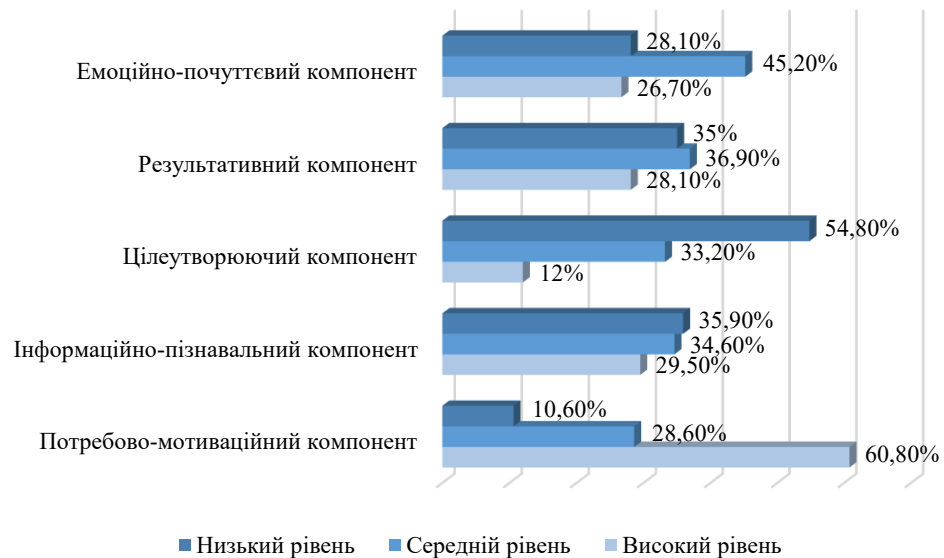

Рис. 2.2 Рівень сформованості компонентів духовно-спрямованої діяльності за опитувальником духовна самореалізація

Аналіз середніх показників сформованості духовно-спрямованої діяльності на етапах освітньо-професійної соціалізації показує, що як на першому, так і на другому етапі освітньо-професійної соціалізації вони знаходяться на середньому рівні і становлять 5,09 та 4,78 бали відповідно. Це свідчить про те, що у більшості студентів – майбутніх психологів – показник сформованості духовної самореалізації потребує уваги для подальшого дослідження, що й підтверджує наші припущення (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівень сформованості духовно-спрямованої діяльності на етапах освітньо-професійної соціалізації

Етапи освітньо-професійної соціалізації	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загально за числа спостережень
1	5,09	100	2,829	5,00	46,1%
2	4,78	117	2,813		53,9%
Всього	4,92	217	2,818		100,0%

Що ж стосується факторів духовно-спрямованої діяльності на етапах освітньо-професійної соціалізації, то як на першому, так і на другому етапі показники не відрізняються за потребо-мотиваційним компонентом діяльності і становлять 1,48 та 1,52 бали, що вказує на середній рівень сформованості; інформаційно-пізнавальний компонент діяльності – 0,96 та 0,91 бали – теж на середньому рівні сформованості; а от цілеутворюючий компонент – 0,69 бали на першому етапі освітньо-професійної соціалізації – сформованість середнього рівня, а на другому етапі 0,47 бали – низький рівень сформованості; результативний компонент – 0,97 та 0,90 бали та емоційно-почуттєвий компонент діяльності – 0,99 та 0,98 бали відповідно і це свідчить про середній рівень сформованості компонентів (див. додаток Б.2.1).

В ході дослідження виділено види духовно-спрямованої діяльності у студентів-психологів (кластерний аналіз). А саме у 8,8% опитаних спостерігається гармонійний (інтегрований) вид самореалізації, 12,9% опитаних – екологічний, 1,4% - естетичний (краса), 13,8% - інтелектуально-творчий (істина), 21,2% - морально-гуманістичний (добро), в 41,9% опитаних відсутнє спрямування і вони знаходяться на шляху пошуку найбільш оптимального напрямку духовно-спрямованої діяльності (див. таблиця 2.2 та додаток Б.2.2).

Таблиця 2.2

Виокремлені види духовної самореалізації

<i>Вид духовної самореалізації</i>	<i>N</i>	<i>% від загального числа спостережень</i>
Відсутнє спрямування	91	41,9%
Гармонійний (інтегрований)	19	8,8%
Екологічний	28	12,9%
Естетичний (краса)	3	1,4%
Інтелектуально-творчий (істина)	30	13,8%
Морально-гуманістичний (добро)	46	21,2%
Всього	217	100,0%

Серед опитуваних виділено тих хто замислювався та не замислювався над духовно-спрямованою діяльністю у своєму житті. В таблиці 2.3 ми бачимо, що більшість осіб 88% замислювалися над вчинками, які сприяють духовно-спрямованій діяльності, 12% - це ті хто не замислювався над духовно-спрямованою діяльністю і ніяких дій для цього не було зроблено.

Таблиця 2.3

**Замислювався/не замислювався
над духовно-спрямованою діяльністю**

Духовно-спрямована діяльність		Частота	Відсоток к%	Валідний%	Накопичувальний %
Валідні	замислювався	191	88,0	88,0	88,0
	не замислювався	26	12,0	12,0	100,0
	Всього	217	100,0		

Що ж стосується ступеня реалізації дій та вчинків, які сприяють духовно-спрямованій діяльності, то 24,4% особи реалізували певні проекти духовного спрямування, 23,5% знаходяться в процесі реалізації, і 52,1% не реалізували ніяких проектів, щоб сприяли духовно-спрямованій діяльності (див. таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

**Реалізував/не реалізував/в процесі реалізації
духовно-спрямованої діяльності**

Духовно-спрямована діяльність		Частота	Відсоток %	Валідний %	Накопичувальний %
Валідні	В процесі реалізації	51	23,5	23,5	23,5
	Не реалізував	113	52,1	52,1	75,6
	Реалізував	53	24,4	24,4	100,0
	Всього	217	100,0		

Для дослідження духовної самореалізації звернемося до аналізу показника трансцендентність, який розкриває у нашому дослідженні процес духовної самореалізації через прояв основних складових, що до нього входять. Умовно бальні оцінки за шкалою можна розділити так: на високі (50-70 балів), середні (22-49 балів), низькі (0-21 балів). Мінімальна кількість набраних балів за субшкалами дорівнює 1 і максимальна кількість – 10 балів. Умовно бальні оцінки можна розділити на високі (8-10 балів), середні (4-7 балів), низькі (0-3 балів). Допоміжні шкали розкривають суть основного, бал кожної відповіді А і Б дорівнює 5 балів.

Спочатку варто звернути увагу на значення загального рівня сформованості показника духовної самореалізації (трансцендентності). У більшості респондентів високий рівень сформованості показника – 54,33 бали у 66,0% досліджуваних; середній рівень сформованості – 44,12 бали у 34,0% опитуваних. Тобто, за результатами даної шкали можна говорити, що сформованість духовної самореалізації у даній варіації є у більшості студентів на високому рівні, однак є достатньо значуща частина студентів, які відчують труднощі у прояві тих чи інших сильних сторін, які розкривають духовну самореалізацію. Для більш детального розуміння, які саме показники включені в нього, та на якому рівні сформованості знаходяться розглянемо далі.

Отже, показники, які включені у сферу трансцендентного, а за логікою нашого дослідження це є проявами духовної самореалізації, то глибше розуміння особливостей сформованості сфери окремих показників у студентів за представленим компонентом дозволяють конкретизувати, які сильні сторони опитуваних мають найвищі показники, а які знаходяться у ресурсному стані. Найвищі показники спостерігаються за такими шкалами: почуття прекрасного – 8.82 бали, що притаманне для більшості студентів – 73,0%. Це свідчить про високий рівень сформованості здатності помічати та цінувати красу, досконалість і майстерність у різних сферах життя – від природи й мистецтва до науки, математики та повсякденного досвіду. Для решти опитуваних даний показник знаходиться в межах середнього рівня 6,37 бали – 27,0%, що може вказувати на

недостатню вираженість естетичного сприйняття та ціннісного ставлення до проявів прекрасного.

Показник вдячність 8,76 бали у більшій половині студентів – 63,0% демонструє розвинену здатність усвідомлювати позитивні події у власному житті та виражати вдячність собі й іншим людям. У 37,0% опитаних зафіксовано середній рівень 6,16 балів, що може свідчити про недостатній розвиток уміння помічати добро, приймати підтримку та виражати щиру подяку в міжособистісних стосунках.

За показником оптимізм – 8,50 бали – у 60,0% респондентів демонструють виражену орієнтацію на майбутнє, позитивне сприйняття життєвих подій, високу внутрішню мотивацію та віру у власні сили для досягнення поставлених цілей. Водночас майже 40,0% опитаних мають середній рівень розвитку цього показника – 6,03 бали, що може свідчити про помірну життєву активність, залежність емоційного стану від зовнішніх обставин, нестійкість у підтриманні позитивного настрою та епізодичні сумніви у власних можливостях. Такі студенти загалом схильні до оптимістичного погляду на життя, проте їм може бракувати впевненості й послідовності у реалізації поставлених життєвих та професійних цілей.

Показник гумор становить 8,87 бали, що спостерігається у 68,0% опитаних студентів. Це вказує про високу розвиненість здатності бачити позитивні сторони життя, помічати комічне у щоденних ситуаціях, зберігати почуття легкості та доброзичливості навіть у складних обставинах. Такі респонденти зазвичай уміють жартувати без образ, створювати позитивну атмосферу у спілкуванні та підтримувати емоційний баланс через сміх. Водночас майже у 32,0% - 6,06 та 3 бали у досліджуваних спостерігається середній та низький рівень сформованості цієї риси, що може вказувати на труднощі у вираженні почуття гумору, схильність до серйозності або емоційної напруги, а також обмежену здатність використовувати гумор як ресурс подолання стресу й засіб підтримання соціальної взаємодії (див. додаток Б.2.3).

Що ж стосується показника сенс життя, то для 65,0% опитуваних він знаходиться на середньому та низькому рівні сформованості 5,66 та 2,60 бали. У

даному випадку можна стверджувати, що більшість респондентів зазнають труднощів із формуванням цілісного уявлення про вищий сенс буття та мету існування Всесвіту. Це проявляється у невизначеності власного місця в глобальному контексті, нестачі усвідомлення особистісного сенсу життя, який міг би спрямовувати поведінку, забезпечувати внутрішню гармонію та психологічний комфорт. Така ситуація може свідчити про потребу в глибшому осмисленні духовних орієнтирів, розвитку екзистенційної свідомості та здатності до рефлексії власного життєвого шляху.

Показник прощення у 65,0% досліджуваних перебуває на середньому або низькому рівні сформованості – 5,81 та 3 бали, що свідчить про певні труднощі у здатності проявляти поблажливість і прийняття щодо тих, хто вчинив неправильно. Це може виражатися у складнощах із подоланням обрах, небажанні давати іншим другий шанс, а також у тенденції до образливості чи прагненні відплатити. Такий рівень розвитку даної риси може вказувати на потребу у формуванні більшої емоційної зрілості, емпатії та внутрішньої гармонії, що є важливими складовими професійного становлення майбутнього психолога.

Показник захопленість у 70,0%, а це 5,94 та 3 бали у досліджуваних на середньому та низькому рівні, тобто у більшій частини опитуваних, це свідчить про можливі труднощі у прояві радості, енергійності, зацікавленості, душевності при виконанні завдань, в цілому проживанні життя як цікавого і захоплюючого (див. рис. 2.3, додаток Б.2.4).

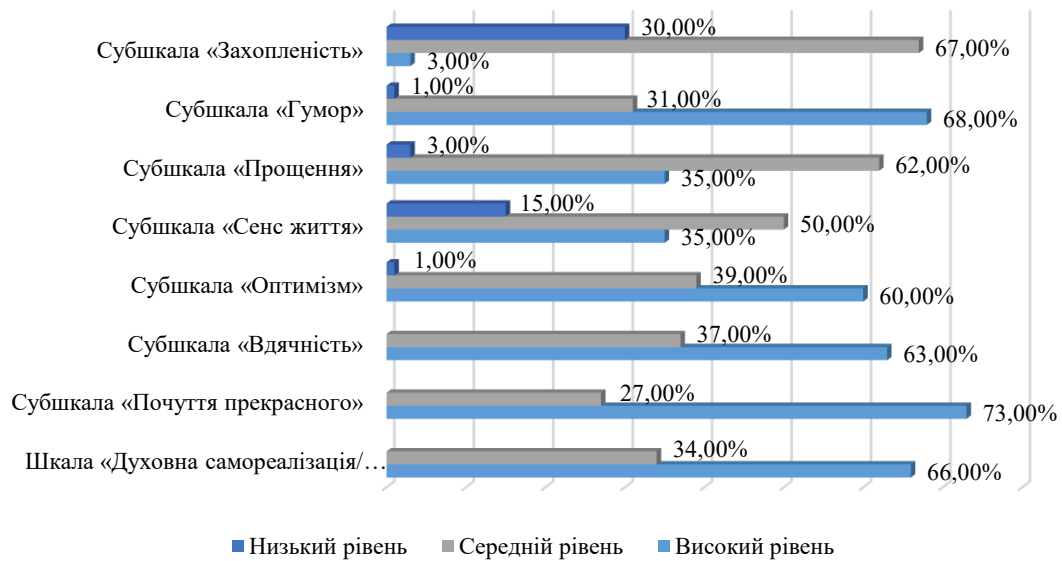

Рис. 2.3 Рівень сформованості Шкали духовна самореалізація/Трансцендентність та її субшкал за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Завдяки опитувальнику Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власова, Г. Лаптева) вдалося проаналізувати сформованість сильних сторін студентів-психологів.

Розпочнемо зі Шкали мудрість і знання, яка демонструє сформованість когнітивних вмінь майбутніх психологів, ефективність роботи з новою та актуальною інформацією. Максимальна кількість набраних балів за шкалою - 60 балів. Умовно бальні оцінки можна розділити на такі рівні сформованості (0-18 бали) – низький; (19-48 бали) – середній; (49-60 бали) – високий. Мінімальна кількість набраних балів за субшкалами дорівнює 1 і максимальна кількість – 10 балів. Умовно бальні оцінки можна розділити на високі (8-10 бали), середні (4-7 бали), низькі (0-3 бали). Допоміжні шкали розкривають суть основного, бал кожної відповіді А і Б дорівнює 5 балів. Це вміння на середньому рівні сформованості у 89,0% досліджуваних і лише 11,0% мають високий рівень. Більш детально звернемо увагу на сформованість окремих показників, що відкривають особливості розвитку даної шкали. Показник Допитливість на середньому рівні сформованості

у 71,0% досліджуваних і це означає, що орієнтація на минулі знання та досвід можуть мати місце у певних ситуаціях, однак може проявлятися і слабо виражений інтерес, цікавість до набуття нової інформації, нового досвіду в особистому та професійному житті. Показник любов до знань є на високому рівні розвитку для більшості опитуваних у 68,0%, що вказує про демонстрацію стійкої мотивації до саморозвитку та поглиблення знань у різних сферах пізнавальної діяльності. Ця риса пов'язана з допитливістю, однак виходить за її рамки. Показник здатність до суджень знаходиться у більшості на середньому рівні сформованості у 66,0% респондентів. Тобто тут варто говорити, що можуть виникати труднощі у налаштованості на всебічний та багатосторонній аналіз явищ, з передчасним перескакуванням до висновків, труднощі у справедливому зважуванні аргументів та важкість у зміні думки на основі доказів. Винахідливість теж знаходиться у більшості опитуваних на середньому та низькому рівні у 75,0%, тобто студенти-психологи можуть відчувати проблеми із здатністю мислити концептуально, придумувати нові ефективні підходи до вирішення завдань, що й впливає з логіки попереднього. Що ж стосується показника уміння спілкуватися, то тут переважаюча кількість опитуваних з високим рівнем сформованості знань у 71,0%, тобто розумінням як поводитись у різноманітних соціальних ситуаціях, знань, як мотивувати інших, проявляти турботу залежно від обставин. Уміння бачити перспективу - для більшості у 71,0% досліджуваних свідчить про високу сформованість здатності бачити загальну картину ситуації, вміння розглядати ситуації з різних точок зору (див. рис. 2.4, додаток Б.2.5).

Рис. 2.4 Рівень сформованості шкали Мудрість і знання та її субшкал за опитувальником цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Згідно результатів вираженості Шкали мужність, то в цілому у більшості 60,0% опитуваних переважаючим є середній рівень сформованості, і у 40,0% високий рівень сформованості даного показника. У першому випадку варто говорити про те, що проблеми можуть виникати із сформованістю тих рис, які дозволяють досягнути бажану ціль, подолати труднощі, в тому числі і за допомогою обмеження. Тому цілісний аналіз рис хоробрість, завзятість та цілісність натури розкривають ситуацію в нашому дослідженні. Зокрема показник хоробрість у більшості респондентів – 52,0% перебуває на середньому або низькому рівні сформованості, що може свідчити про наявність певних утруднень у здатності протистояти зовнішнім загрозам і викликам, відстоювати справедливість у ситуаціях опору з боку оточення, а також про труднощі у збереженні вірності власним переконанням у разі їх непопулярності серед інших.

Однак, у 48,0% опитуваних високий рівень сформованості даної риси, що тяжіє до більшості. А от показник завзятість у 78,0% випадків вказує, що у переважаючій частини студентів-психологів можуть виникати труднощі у доведенні до кінця розпочатої справи, відчувати перешкоди з якими важко справитися, можуть супроводжуватися відчуттями не задоволення у зв'язку із

неможливість завершити справи та завдання до кінця. І тільки у 22,0% досліджуваних з цим труднощів не виникають. Найвищі показники сформованості риси цілісність натури у 54,0% опитуваних. Варто зазначити, що такі риси, як щирість і чесність, є домінантними у більшості досліджуваних. Вони виявляються у схильності відкрито висловлювати власні думки й почуття, діяти природно та автентично, не створюючи хибних образів, а також у готовності брати особисту відповідальність за власні емоції та вчинки. Середній та низький рівень сформованості зазначеного показника виявлено у значної частини респондентів – 46,0%, що може свідчити про наявність певних труднощів у прояві відповідних рис характеру, зокрема у здатності до щирого самовираження та дотримання принципів чесності в професійній і міжособистісній взаємодії майбутніх психологів (див. рис. 2.5, додаток Б.2.6).

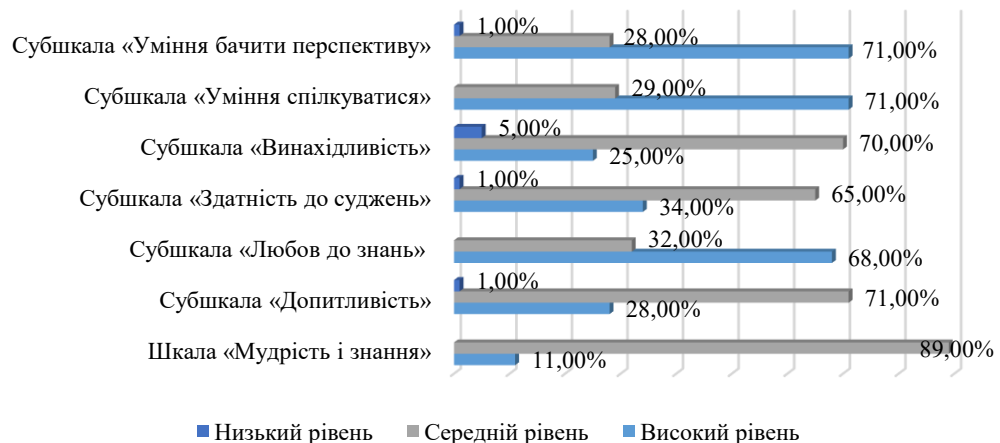

Рис. 2.5 Рівень сформованості Шкали мужності та її субшкал за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Дані Шкали гуманізм та любов у більшості студентів-психологів на середньому та низькому рівні сформованості – це 62,0% досліджуваних. Зокрема аналіз субшкали доброта свідчить про те, що у частини респондентів можуть виникати певні труднощі з проявом доброзичливості, піклування та емпатії, а також не завжди простежується виражене прагнення надавати допомогу іншим. Такі особливості спостерігаються у 53,0% опитаних.

Показник здатність любити теж знаходиться на середньому та низькому рівні сформованості у більшості - 68,0% досліджуваних. Студентам не завжди вдається

ефективно налагоджувати та підтримувати близькі міжособистісні стосунки, виявляти емпатійність, співпереживання, турботу й взаємопідтримку, а також демонструвати відкритість і доброзичливість у спілкуванні з оточенням. Подібні труднощі можуть ускладнювати формування гуманістичної спрямованості особистості та негативно позначатися на розвитку професійно-важливих якостей психолога, зокрема здатності до глибокого емоційного розуміння клієнта, встановлення довірливого контакту та ефективної допомоги в процесі психологічної взаємодії. Разом із тим, у частини студентів простежується високі показники – 32,0% випадках (див. рис. 2.6, додаток Б.2.7).

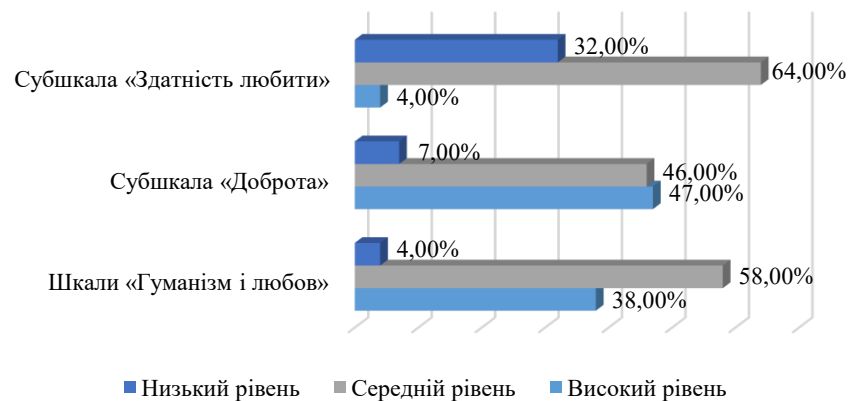

Рис. 2.6 Рівень сформованості Шкали гуманізм та любов та її субшкал за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Що стосується Шкали справедливості, то тут спостерігаються труднощі у вмінні налагоджувати співпрацю та формувати конструктивні міжособистісні стосунки в колективі. Розглянемо більш детально показники колективізм та справедливості, які мають середній та низький рівень вираженості. Видно, що на середньому рівні у 80,0% випадках спостерігається сформованість показника колективізм, у 9,0% низькі показники, і тільки у 11,0% опитуваних високі показники. Це дає підстави стверджувати, що у більшій половині студентів-психологів можуть проявлятися труднощі в роботі з командою, недостатня готовність виявляти відданість групі та брати на себе відповідальність за спільну діяльність. Це може свідчити про певні труднощі у розвитку соціальної зрілості,

командної взаємодії та здатності до конструктивного співробітництва, що має важливе значення для професійного становлення майбутніх психологів. Справедливість у 61,0% випадках є на середньому та низькому рівні сформованості в опитуваних, і 39,0% мають високу вираженість даної риси. Це дає підстави зробити висновок, що у частини студентів спостерігаються труднощі у здатності неупереджено ставитися до інших людей відповідно до загальнолюдських норм чесності та справедливості. Особистісні почуття можуть зумовлювати емоційну вибірковість і формувати упереджене ставлення, що ускладнює надання всім учасникам взаємодії рівних і справедливих можливостей у різних життєвих ситуаціях. Субшкала лідерські якості відображає здатність особистості мотивувати членів групи до досягнення спільних цілей, підтримуючи позитивний соціально-психологічний клімат у колективі, а також уміння організовувати спільну діяльність і брати активну участь у групових ініціативах. Це вміння найвище у більшій частини опитуваних - 56,0% і вказує, що здатність ефективно організовувати спільну діяльність і підтримувати позитивні стосунки в колективі. Водночас у 44,0% випадках цей показник перебуває на середньому або низькому рівнях, що може вказувати на потребу у подальшому формуванні навичок соціальної ініціативності та відповідальності у груповій взаємодії (див. рис. 2.7, додаток Б.2.8).

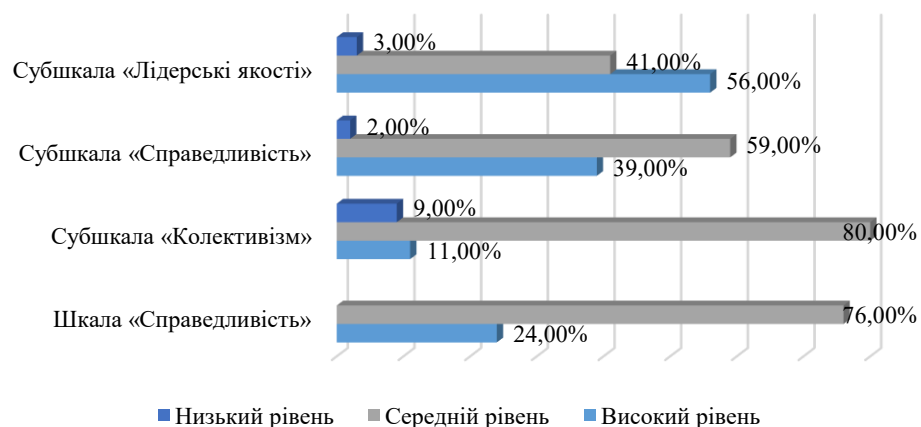

Рис. 2.7 Рівень сформованості Шкали справедливості та її субшкал за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Значення Шкали помірність та її субшкал самоконтроль та розсудливість. У досліджуваних за загальною Шкалою помірність спостерігаються середні та високі показники сформованості, однак для більшої частини студентів переважаючими є середні показники у 65,0% випадках. Як бачимо показник самоконтроль у 64,0% випадках знаходиться на середньому та низькому рівні сформованості, і тільки у 36,0% досліджуваних знаходиться на високому рівні. Таким чином, можна зробити висновок, що досліджувані виявляють певні труднощі у контролі власних емоцій і поведінкових реакцій, зокрема у здатності до самодисципліни, стриманості та емоційно-вольової саморегуляції. Показник розсудливість у 64,0% досліджуваних має середні та низькі показники. Такі результати свідчать, що студенти-психологи виявляють певні труднощі у формуванні поміркованого ставлення до власних рішень. Це проявляється у схильності до необдуманих дій, невмінні уникати невиправданих ризиків і контролювати висловлювання чи вчинки, про які згодом можуть пошкодувати. І тільки у 36,0% досліджуваних не виникають труднощів у проявах цих рис.

Показник смиренність та скромність у 64% осіб на середньому рівні, у 36% на високому рівні розвитку. Такі дані можуть вказувати на те, що студенти не готові приймати до кінця компліменти у свою сторону, приймати свої досягнення та успіхи, а також не завжди розповідають про свої успіхи іншим, вважаючи за потрібне промовчати або ж недооцінюють свій вклад до кінця належним чином (див. рис. 2.8, додаток Б.2.9).

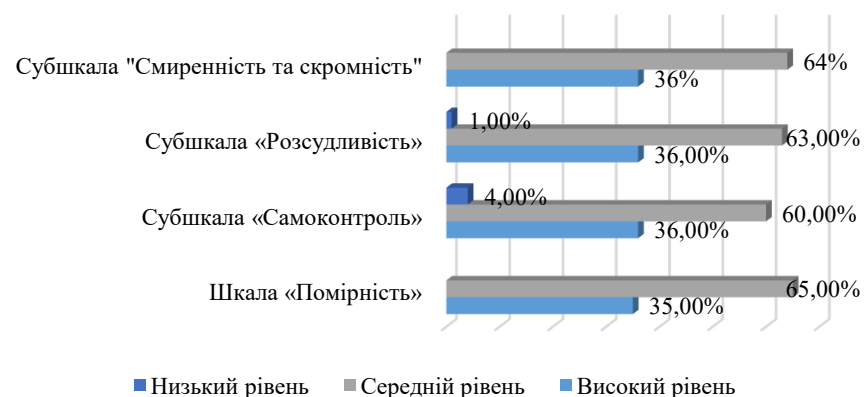

Рис. 2.8 Рівень сформованості Шкали помірність та її субшкал за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

Наступним кроком у дослідженні духовної самореалізації майбутніх психологів було визначення рівня диспозиційної надії. Результати Шкали диспозиційної надії (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева) інтерпретуються як: низькі (0-10), середні (11-22), високі (23-32). Максимальна кількість набраних за субшкалою сила волі та здатність знаходити шляхи - 16 балів, 0-5 бали – низький рівень сформованості, 6-11 бали – середній рівень сформованості та 12-16 бали – високий рівень сформованості показника відповідно.

У більшості студентів-психологів простежується наявність та сформованість на високому рівні показників сила волі та здатність знаходити шляхи у 64,0% та 75,0% відповідно. Загальний показник надії – у 76,0% опитуваних на високому рівні, а у 24,0% на середньому рівні. В цілому можна говорити про те, що студенти-психологи мають надію, волю, рішучість, а також набір можливих шляхів, які сприятимуть досягненню спланованих цілей. Однак досить таки в значної частини респондентів субшкала сила волі 36,0% - 10,08 бали та здатність знаходити шляхи 25,0% - 10,16 бали перебуває на середньому рівні, що може свідчити про помірну вираженість наполегливості, цілеспрямованості та здатності знаходити ефективні стратегії подолання труднощів. Це вказує на наявність потенціалу для подальшого розвитку вольових якостей і конструктивного мислення, які забезпечують успішне досягнення поставлених цілей та стійкість у професійній діяльності (див. рис. 2.9, додаток Б.2.10).

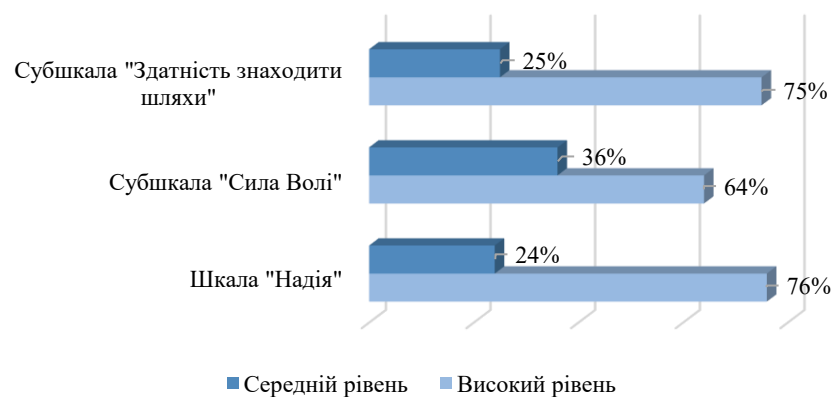

Рис. 2.9 Рівень сформованості Шкали надії та Субшкал сила волі, здатність знаходити шляхи за методикою Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер)

Для визначення рівня духовного потенціалу студента-психолога загальна кількість набраних балів може коливатися від мінімального значення 12 до максимального – 49 балів. Умовно ці результати розподіляються на такі рівні: високий рівень – від 38 до 49 балів; середній рівень – від 25 до 37 балів; недостатній рівень – від 12 до 24 балів; низький рівень – менше 12 балів. Допоміжні шкали деталізують структуру основного показника, причому максимальний бал кожної з них становить 7. Передусім доцільно проаналізувати загальний рівень духовного потенціалу, який відображає інтегральну характеристику духовного розвитку студентів-психологів (див. рис. 2.10 та додаток Б.2.11).

Високі значення отримали 1,4% досліджуваних, середні показники – 32,3%, недостатні показники – 65,4% та низький показник духовного потенціалу є у 0,9% досліджуваних. Варто зазначити, що опис загального духовного потенціалу не дає можливості розкриття його повного змісту. Для детального опису зважаємо на шкали, які в цілому складають духовний потенціал. Саме тому у дослідженні розглянемо кожну шкалу окремо зі своїм змістом.

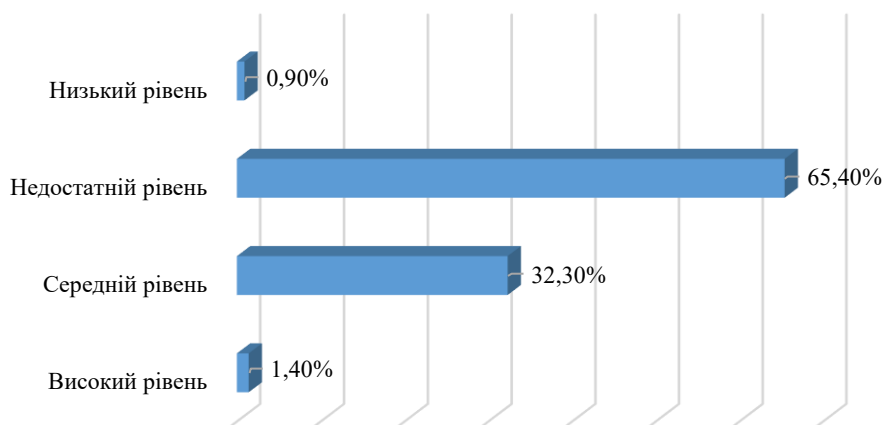

Рис. 2.10 Загальний рівень сформованості духовного потенціалу за методикою Духовний потенціал особистості (Е. Помиткін)

Для аналізу 14 шкал духовного потенціалу слід зазначити, що мінімальна кількість набраних балів становить 1, а максимальна – 7 балів. Умовно рівні розвитку за кожною шкалою можна класифікувати таким чином: високий рівень –

6-7 балів; середній рівень – 4-5 балів; недостатній рівень – 2-3 бали; низький рівень – 0-1 бал.

З таблиці 2.5 видно, що для початку робимо аналіз сформованості шкал потенціалу духовного розвитку орієнтації студентів-психологів на духовні цінності. А саме за шкалою гуманістичні цінності середній показник становить 3,03 бали, естетичні цінності – 3,08 бали; екологічні цінності – 3,72 бали, цінності пізнання та самопізнання – 3,52 бали, самовдосконалення – 3,46 бали, самореалізація – 3,46 бали - тобто дані показники знаходяться на недостатньому рівні сформованості, і тільки показник екологічні цінності – 3,72 бали, тяжіє до середнього показника.

Таблиця 2.5

Рівень сформованості орієнтації на духовні цінності

	<i>Рівень сформованості шкал орієнтації на духовні цінності</i>					
	Гум.	Ест.	Екол.	Псп.	Св.	Ср.
Середнє	3,03	3,08	3,72	3,52	2,35	3,46
N	217					
Стандартне відхилення	1,467	1,540	1,357	1,619	1,188	1,487
Медіана	3,00	3,00	4,00	4,00	2,00	3,00
Рівень сформованості	недост.					

Здійснено детальний аналіз сформованості показників орієнтації на духовні цінності (див. рис. 2.11, додаток Б.2.12). А саме за шкалою гуманістичні та естетичні цінності переважаючими є середня та недостатня сформованість даних показників 4,33 та 2,29 бали відповідно, що у 31,8% та 47,5% опитуваних. Найнижчі показники за цими шкалами 0,88 та 0,85 бали спостерігаються практично в однакової кількості опитуваних – 15,2% та 15,7%. Найвищі показники 6,17 та 6,25 бали є у досить маленької кількості опитуваних 5,5% та 7,4 відповідно. В цілому це вказує на ресурсність розвитку даних категорій у майбутніх психологів. Що ж стосується сформованості інших показників, а саме спрямованість на екологічні цінності, то у більшості досліджуваних вона знаходиться на середньому рівні

сформованості – 4,45 бали у 48,8%, пізнання та самопізнання на середньому рівні сформованості – 4,47 бали у 39,2% опитуваних, самовдосконалення на недостатньому рівні – 2,42 бали у 56,2%, самореалізація у однакової кількості студентів, в обох випадках у 41% досліджуваних на недостатньому та середньому рівні сформованості – 2,60 та 4,39 бали відповідно. Тобто, практично всі показники ціннісних спрямованостей у переважачої більшості респондентів є на недостатньому та середньому рівні сформованості, що вказує на подальшу ресурсність вивчення особливостей розвитку у кожному випадку духовного потенціалу відповідно.

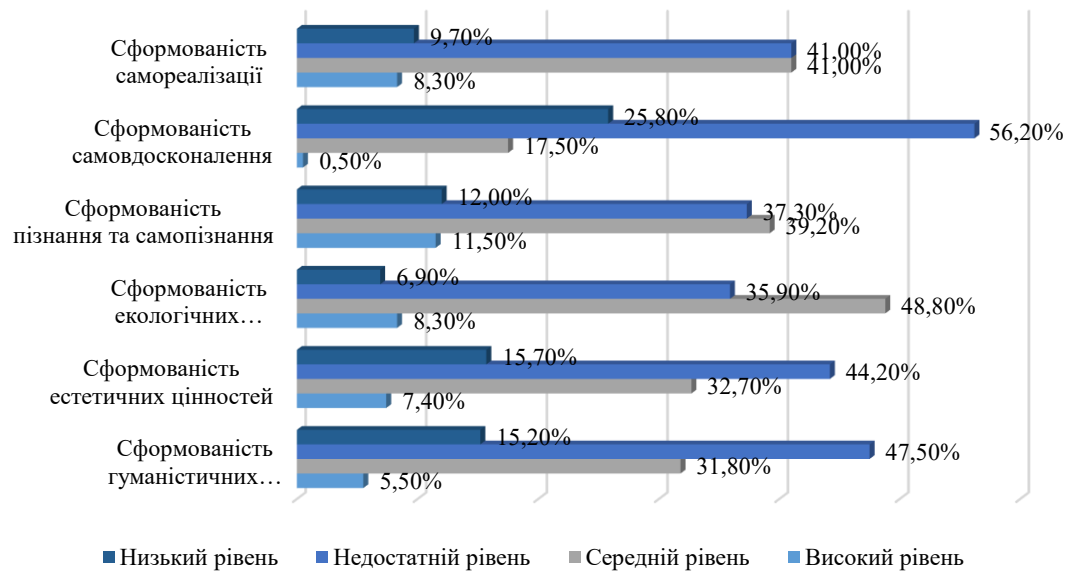

Рис. 2.11 Рівень сформованості Шкал орієнтації на духовні цінності за методикою Духовний потенціал особистості (Е. Помиткін)

Аналіз рівня сформованості шкал розподілу духовного потенціалу в структурі особистості, а саме у підструктурах відповідальність – 3,32 бали, спілкування – 3,58 бали, спрямованість – 3,71 бали, характер – 3,58 бали, самосвідомість – 3,47 бали, досвід – 2,71 бали, інтелект – 2,95 бали та психофізіологія – 2,52 бали і це свідчення недостатнього рівня сформованості (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Сформованість духовного потенціалу за структурою особистості

Духовний потенціал за структурою особистості	відповідальність	духовне спілкування	духовна спрямованість	особливості характеру	самосвідомість	духовний досвід	інтелектуальні якості	психофізіологічні особливості
Середнє	3,32	3,58	3,71	3,58	3,47	2,71	2,95	2,52
N	217							
Стандартне відхилення	1,499	1,260	1,335	1,617	1,613	1,386	1,327	1,561
Медіана	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	3,00	3,00

На основі подальшого аналізу сформованості показників потенціалу духовного розвитку в структурі особистості бачимо, що більшість шкал знаходяться на середньому та недостатньому рівні сформованості. За шкалою психофізіологія та інтелект показники на недостатньому рівня розвитку 2,54 бали (45,2%) та 2,59 бали (56,2%) відповідно, шкала досвід 2,45 бали (50,7%), шкала самосвідомість 4,40 бали (40,1%), шкала характеру 2,60 бали (40,1%), шкала спрямованість 4,35 бали (46,5%), шкала спілкування 4,34 бали (48,8%), шкала відповідальності 2,60 бали (42,4%) з переважаючими показниками середнього рівня розвитку (див. рис. 2.12, додаток Б.2.13).

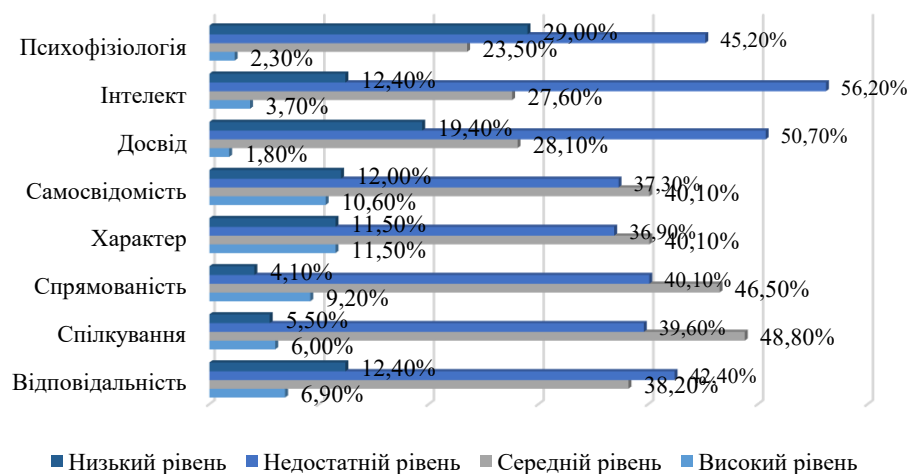

Рис. 2.12 Рівень сформованості Шкал духовного потенціалу в структурі особистості за методикою Духовний потенціал особистості (Е. Помиткін)

Наступним кроком у дослідженні було визначення рівня сенсожиттєвих орієнтацій. На рисунку 2.13 помітно, що середній показник високого рівня сформованості осмисленості життя – 121,54 бали (у 26,3% досліджуваних); найбільше % від загального числа вибірки 62,2% становить середній рівень сформованості осмисленості життя; низький рівень з середнім показником 66,92 бали спостерігається у найменшій кількості досліджуваних зі всієї вибірки – 11,5%.

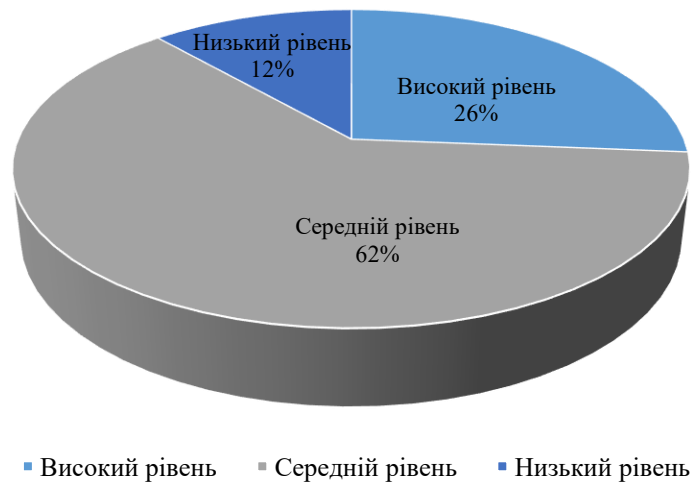

Рис. 2.13 Рівень сформованості осмисленості життя за методикою СЖО (С. Мадді)

На рисунку 2.14 показано результати дослідження факторів сенсожиттєвих орієнтацій: цілі життя, процес життя і локус контролю-життя. Вони інтерпретуються як: низький рівень – 0-22 бали, середній рівень – 23-36 бали, високий рівень – 37-42 бали. Фактор результат життя інтерпретується як: низький рівень – 0-18 бали, середній рівень – 19-26 бали та високий рівень – 27-35 бали. Фактор локус контролю Я інтерпретується як: низький рівень – 0-13 бали, середній рівень – 14-23 бали, високий рівень – 24-28 бали. Що ж стосується отриманих результатів, то середній показник високого рівня сформованості показника цілі життя – 36,82 бали (у 26,3% досліджуваних); найбільше % від загального числа вибірки 62,2% становить середній рівень сформованості осмисленості життя. І це вказує, що для більшої частини досліджуваних має місце постановка цілей

майбутнього у житті, які в цілому надають осмисленість повсякденним справам та діям, спрямованість та тимчасову перспективу.

Середній показник високого рівня сформованості показника процес життя – 37,76 бали (у 15,2% досліджуваних); найбільше % від загального числа вибірки 71,0% становить середній рівень сформованості. Це може свідчити про те, що для більшої частини опитуваних відчуття цікавості, емоційної насиченості щодо подій у власному у житті знаходиться у мінливому становищі. Формується наповнення сенсом вчинків та дій, як особистих, так і інших людей, які знаходяться поруч. Майже в однаковому % співвідношенні від загального числа спостережень, а саме 13,8% - низький рівень та 15,2% - високий рівень знаходиться досліджуваний параметр відповідно.

Показник результат життя викликає не меншу цікавість у дослідженні. І варто звернути увагу, що у даному випадку у 40,6% опитуваних він вказує на високі результати, а у 44,7% осіб – середні результати. Можна говорити про те, що студенти-психологи чітко розуміють про якість самореалізації та особливості задоволення у тих чи інших діях та вчинках з якими вони стикаються щодня. Низькі показники результативності життя спостерігається у найменшій кількості осіб, а саме від загального числа опитуваних – це становить 14,7%.

Рівень сформованості фактору локус-контролю Я за результатами у більшій частині студентів - 65,0% - середні показники. Це свідчить про присутність переконання, що життя контрольоване ними, а це у свою чергу вказує на впевненість у собі, у свої вчинках та в процесі реалізації того чи іншого задуму. Для 27,6% осіб бачимо високі показники контролю подій у житті та у 7,4% осіб – низький рівень відповідно.

Рівень сформованості фактору локус-контролю життя у більшій частині студентів - 72,8% - середні показники. Даний ступінь, вказує, що переважаюча частина студентів-психологів мають гарне розуміння, що вправність контролювати життєві події, впливають на їхнє результат життя. В тому ж значенні, є впевненість у тому, що дії, які ми робимо впливають на результат в цілому, орієнтація на внутрішній контроль. Окрім того, є розуміння, що варто брати на себе

відповідальність та за свої дії, краще всього менше піддаватися впливу інших людей, справлятися із завданнями у своєму власному темпі. Більш того, важливо зазначити, що в даному випадку присутнє почуття власної ефективності. Схильність наполегливо працювати, щоб досягнути бажаного, мати відчуття впевненості перед обличчям викликів, часто досягати гарних успіхів у навчанні та в професійній діяльності. Для 16,6% - респондентів притаманні високі показники даного критерію. Тільки 10,6% - опитуваних вважають, що події знаходяться поза їхнім особистим контролем, частіше всього орієнтуються на зовнішній контроль, інших людей та обставин. Також можуть часто зараховувати успіхи або можливості як випадковість або вдачу, притаманна невпевненість, що можна змінити ситуацію власними зусиллями, присутнє відчуття безнадійності, безсилля та безпорадності перед складними ситуаціями життя (див. додаток Б.2.14).

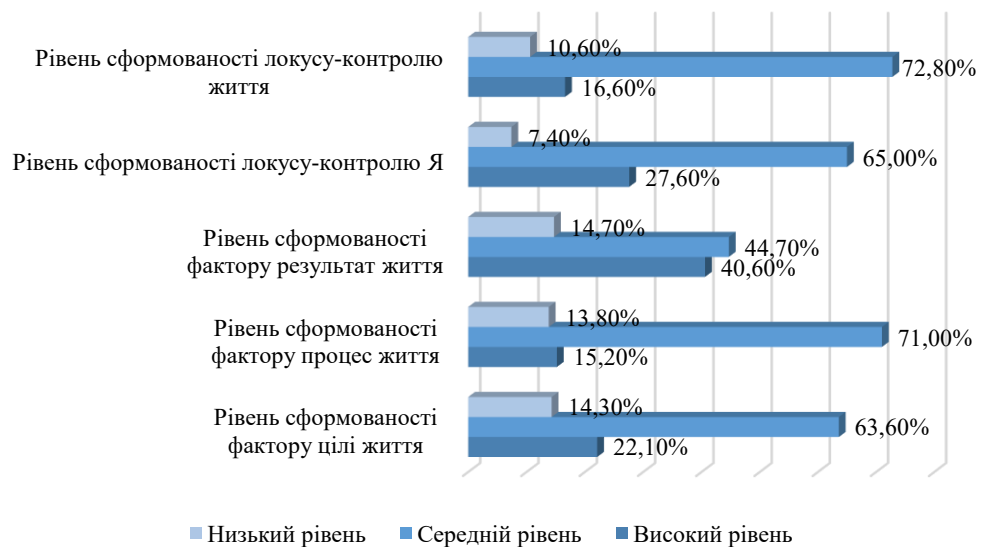

Рис. 2.14 Рівень сформованості показників за методикою СЖО (С. Мадді)

Рівень сформованості осмисленості життя на 1 етапі освітньо-професійної соціалізації становить 46,1%, на 2 етапі - 53,9% відповідно. Отримані показники вказують, що і на 1 етапі, і на 2 етапі освітньо-професійної соціалізації майже однакове % від загального числа спостережень сформованість осмисленості життя. Це може свідчити про те, що студенти-психологи, здобуваючи фах, знаходяться в

сенсожиттєвому пошуку, що і вказує на середні показники осмисленості життя (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Рівень сформованості осмисленості життя
на етапах освітньо-професійної соціалізації**

<i>Етапи освітньо- професійної соціалізації</i>	<i>Середнє</i>	<i>N</i>	<i>Стандарт не відхилення</i>	<i>% від загального числа спостережен ь</i>	<i>Медіана</i>	<i>Рівень сформо ваності</i>
1	99,68	100	17,311	46,1%	100,00	середній
2	99,90	117	18,889	53,9%	102,00	
Всього	99,80	217	18,137	100,0%	101,00	

На 2 етапі окремі показники сенсожиттєвих орієнтацій є трошки більшими і це може вказувати на те, що здобуття фаху сприяє поетапному, динамічному розвитку та формуванню певних факторів осмисленості життя. Ці показники процес життя 22% (29,33 бали) та локус контролю-Я 15% (20,22 бали), і вони у нашому дослідженні мають тенденцію до зростання у порівнянні з іншими показниками 1 етапу. Що ж стосується інших показників, а саме цілі життя 22% (30,16 бали), результат життя 18% (24,39 бали) та локус контролю-Життя 23% (30,36 бали), то отримані результати можуть вказувати, що на 2 етапі освітньо-професійної соціалізації для багатьох студентів постає ширший вибір цілей життя, які пов'язані як з професійним, так і з особистим життям, виникає більша кількість можливостей для подальшої самореалізації, що вимагає вміння постановки пріоритетності тих чи інших цілей життя. Для отримання гарного результату окрім розуміння потрібно вдосталь часу та зусиль, тому час від часу може виникати відчуття втрати контрольованості життя, перенасичення та втома (див. додаток Б.2.15).

Згідно дослідження емоційного інтелекту у студентів-психологів виявлено 54,8% - осіб мають низький рівень сформованості загального показника, 39,2% - із

середніми показниками та 6,0% - високий рівень відповідно. Однак у більшій кількості респондентів низька сформованість емоційного інтелекту, а це в свою чергу свідчить про те, що особи можуть відчувати труднощі у диференціації, вираженні емоцій та розумінні інших. Їм притаманна важкість у керуванні своїми емоціями та бачення можливого зв'язку між емоціями та поведінкою і подіями життя. Що ж стосується показників середнього рівня сформованості емоційного інтелекту, то в даному випадку бачимо зв'язок зі здатністю розрізняти емоції та виражати їх, однак не завжди це виходить. Присутнє вміння співпереживати та розуміти інших, однак в певних ситуаціях свідомо можуть поводитися стримано та не здатні самотійно впливати на ситуацію при невдачах. Високі показники свідчать про легку орієнтацію та відкритість у вираженні власних емоцій у досліджуваних. Вони дуже добре відчують стан та почуття інших людей, вміють управляти своїми емоціями, враховуючи ситуацію та частіше всього беруть відповідальність за те, як себе поведуть. А це в свою чергу є важливими навичками для подальшого професійного зростання (див. рис. 2.15, додаток Б.2.16).

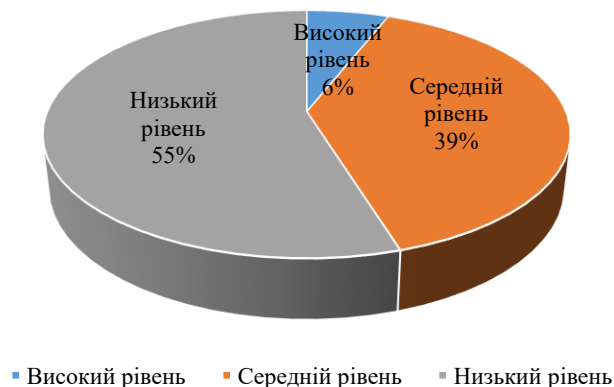

Рис. 2.15 Рівень сформованості емоційного інтелекту за методикою (Н. Холл)

На рисунку 2.16 та у додатку ми бачимо, що Фактор емоційної обізнаності у більшості опитуваних знаходиться на середньому рівні сформованості 52,1%, високі показники у 26,7% осіб та низькі 21,2% осіб відповідно. Високі оцінки притаманні для невеликої кількості студенті-психологів, однак є показником доброго розуміння емоційного стану, коли, що і за яких умов відбувається. Їм не

важко відслідковувати свої емоції та почуття у взаєминах з іншими людьми, ситуаціями чи труднощами. Дії відбуваються у відповідності до власних потреб та бажань. В трошки менше кількості осіб у порівнянні із високими показниками, а саме у 21,2% буває важко відрізнити одну емоцію від іншої. В їхній поведінці часто є прояви, коли не можливо визначитися у ставленні до оточуючого світу, людей, ситуацій та проблем. Лідируючі позиції займає середній рівень у більшості кількості опитуваних і свідчить про те, що вони добре розуміють своє ставлення до певних подій, ситуацій та оточуючих людей. Добре знають, що їм подобається, а що ні. Однак у них бувають труднощі, коли переповнені різними емоціями і тоді можуть виникати труднощі у їх розрізненні.

Найбільші труднощі виявлені за шкалою Управління емоціями. За даними у переважаючої кількості студентів 79,3% - низький рівень сформованості даної навички. Наступну позицію посідає середній рівень - 18,4% осіб та 2,3% осіб виявлено високий розвиток даного показника. Що ж стосується низьких показників за цією шкалою в емоційно-заряджених ситуаціях для більшості опитуваних більше всього переповнюють емоції і виливаються негативним, нестримним потоком, який частіше всього неможливо зупинити. Дії керуються лише емоціями, які заважають раціональній поведінці. Щодо середнього рівня сформованості показників за цією шкалою, то опитувані знають і розуміють, як і в яких ситуаціях себе поводити задля досягнення успіху чи отримання бажаного задоволення від спілкування з оточуючими. Однак можуть бути ситуації, коли їм важко стримати себе і тоді всі їхні емоції та почуття виходять назовні, що часто призводить до шкодування.

В дуже маленької кількості осіб виявлено високий рівень даного показника, однак аналізуючи його, варто зазначити, що ці особи є володарями власних емоцій, можуть вчасно стримати себе у ситуаціях, коли не варто емоційно проявлятися. Вміють почекати до кращих часів, коли краще всього буде розумно і безпечно розв'язати ту чи іншу ситуацію.

Що стосується сформованості навички саморегуляції, то за отриманими результатами у 13,8% осіб виявлено високий рівень розвитку даної навички. У

35,9% осіб переважають середні показники та у більшості майбутніх психологів 50,2% - бачимо низький рівень даного показника. Важко розуміти природу того чи іншого емоційного стану, часто можуть виникати труднощі в умінні розпізнавати їх і володіти собою. Важко зберігати психологічну рівновагу і приймати зважені та доречні рішення відповідно.

Шкала сформованості емпатії у переважаючої частини осіб - 51,2% із середніми показниками. Для осіб із середнім рівнем розвитку даної навички притаманна здатність розуміння почуття інших людей, можуть співпереживати та перейматися проблемами інших людей, зокрема близьких їм людей. Однак бувають ситуації коли вони не бажають брати на себе тягар чужих переживань та вдало відсторонюються від чужого горя і не думають про це.

У 30,0% студентів-психологів виявлено низький рівень сформованості емпатії, а це є важкість у розуміння емоцій та почуттів інших людей, у прояві співчуття, вмінні розділити біль близької людини чи клієнта, уявити себе на місці свого співрозмовника.

Високі оцінки у 18,9% опитуваних свідчать про те, що такі особи відчують емоційний стан іншої людини, вміють та можуть проявляти співчуття та співпереживання. Оточуючі люди ділитися з ними своїми проблемами, оскільки зазвичай знаходять у них бажання вислухати та підтримати. Вміння сильно перейматися емоційними станами та почуттями оточуючих людей, може бути ризиком емоційно виснажитися або ж навіть захворіти. Така підвищена чутливість до проблем інших людей може негативним чином вплинути на психічне здоров'я.

За Шкалою розпізнавання емоцій інших людей у 47,9% осіб виявлено середній рівень сформованості даного показника, у 36,9% - низькі показники та у 15,2% - високі показники. Середні показники вказують на те, що в опитуваних є знання та розуміння більшого спектру емоцій та почуттів інших людей, однак бувають ситуації коли їм важко визначити та розпізнати емоційний стан іншої людини. У досить значної кількості осіб виявлено низький рівень вміння розпізнавати емоції інших. Труднощі у розумінні емоційних станів задля вдалої

комунікації у тій чи іншій ситуації, що можуть складатися. Високі показники спостерігаються у невеликої кількості осіб у порівнянні з попередніми.

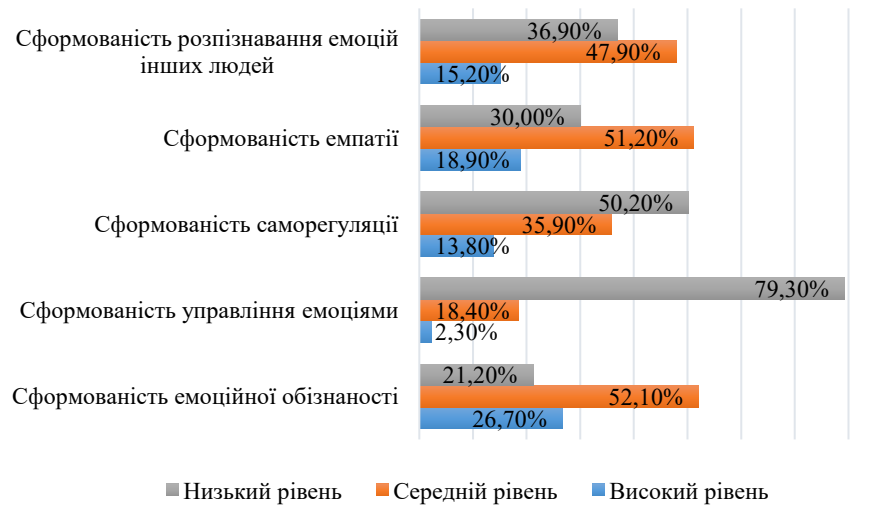

Рис. 2.16 Сформованість Факторів емоційного інтелекту за методикою (Н. Холл)

Дослідження психологічного благополуччя вказує, що у більшості опитуваних 70,5% є середній рівень відчуття щастя, а от низький 18% і високий 11,5% відповідно (див. рисунок 2.17 і додаток Б.2.17).

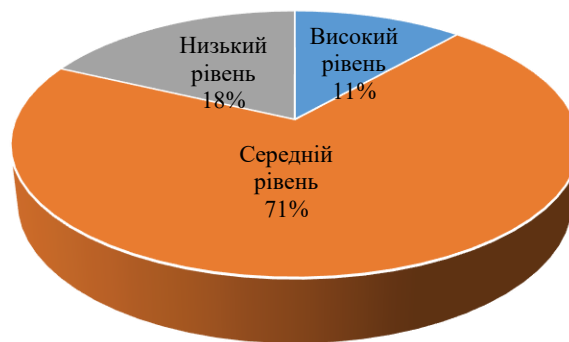

Рис. 2.17 Рівень сформованості Шкали психологічного благополуччя (К. Ріфф)

Аналіз шкал психологічного благополуччя (див. рисунок 2.18 та додаток Б.2.18) дозволяє сказати, що Фактор позитивних відносин з іншими людьми на середньому рівні у 72,8%, низький 18,9 та високий 8,3% відповідно. Переважаючі

показники можуть свідчити, що досліджувані мають у своєму оточенні людей з якими вони на шляху налагодження близьких, приємних, довірливих відносин. Є бажання проявляти турботу до інших, емпатію, любов та близькість. Однак не завжди вдається знаходити компроміси. Це можна пояснити тим, що у студентському віці особистість починає розширювати коло знайомства та формує коло свого оточення, яке близьке по цінностям, інтересам, пізнаються різні вчинки людей і обираються ті взаємини, які в майбутньому будуть зміцнюватися.

Фактор автономія у 51,6% на середньому рівні, низький у 18,9% та високий 29,0%. Дані показники можуть свідчити, що студенти в багатьох ситуаціях ще переймаються думкою інших людей про них, орієнтуються на думку оточуючих при ухваленні рішення, по декуди важко протистоять соціальному тиску в думках і вчинках.

Фактор управління середовищем у 63,1% на середньому рівні, низький у 30,9% та високий у 6,0%. Є досить багато ситуацій, де досліджувані можуть відчувати безсилля в управлінні навколишнім світом. Подекуди присутня невпевненість в управлінні повсякденними справами, на стадії формування знаходиться життєва компетентність та здатність ефективно використовувати різні життєві обставини.

Фактор особистісне зростання у 65,4% на середньому рівні, низький у 8,3% та високий у 26,3% осіб. Що стосується даних показників для більшості опитуваних, то тут ми розуміємо, що студенти знаходяться на шляху саморозвитку, навчаються відстежувати власне особистісне зростання і не до кінця розуміють цінність фіксування уже наявних здобутків у процесі самовдосконалення. Важко визначитися як і де краще реалізувати свій потенціал, а дуже часто і відсутність самопізнання є перешкодою до подальшого особистісного зростання.

Фактор цілі життя у 68,7% на середньому рівні, низький у 23,5% та високий у 7,8% осіб. В даному випадку можна сказати, що студенти вчаться ставити цілі в житті, відчувати їх ритм. Не до кінця осмислюють сьогодення та майбутнє. У них відбувається пошук та аналіз переконань, що будуть додавати цілей життю.

Фактор самоприйняття у 62,2% на середньому рівні, низький у 29,5% та високий у 8,3% осіб. Такі результати можуть вказувати на те, що студенти подекуди проявляють стурбованість деякими рисами власної особистості, може проявлятися неприйняття себе у певних ситуаціях та вчинках. Відбувається пізнання особистісного розмаїття, що включає як хороші, так і погані якості. Навчаються оцінювати своє минуле, приймати себе та бути таким яким ти є насправді.

Рис. 2.18 Рівень сформованості Шкал психологічного благополуччя (К. Ріфф)

У таблиці 2.8 показано, що сформованість показників шкали психологічного благополуччя та п'ятих факторів на етапах освітньо-професійної соціалізації на першому, і на другому етапі знаходяться на середньому рівні. Однак варто зауважити, що загальний рівень психологічного благополуччя тяжіє до зростання 356,64 бали на другому етапі у порівнянні з 349,01 балами першого етапу. Також у процесі зростання на другому етапі соціалізації знаходяться показники позитивні відносини з іншими людьми 62,54 бали, особистісне зростання 65,84 бали та самоприйняття 57,22 бали. Такі дані говорять про динамічне, поступове зростання відчуття психологічного благополуччя, а саме за тими показниками, які розглядаються у обраному опитувальнику.

Таблиця 2.8

Сформованість шкали психологічного благополуччя та п'ятьох факторів на етапах освітньо-професійної соціалізації

Етапи освітньо-професійної соціалізації		*ШПБ	*ПВ	*Авт.	*УС	*ОЗ	*ЦЖ	*Самопр.
1	Середнє	349,01	59,70	56,94	55,27	65,24	61,68	50,18
	N	100						
	Стандартне відхилення	49,848	11,376	11,746	10,239	9,172	10,502	16,051
	% від заг. числа спост-нь	46,1%						
	Медіана	346,50	59,50	56,50	54,00	65,50	62,00	53,50
	Рівень сфор-ті	Сер.						
2	Середнє	356,64	62,54	56,12	54,62	65,84	60,26	57,22
	N	117						
	Стандартне відхилення	42,686	9,190	9,214	8,595	9,016	10,768	11,340
	% від заг. числа спост-нь	53,9%						
	Медіана	362,00	63,00	55,00	54,00	67,00	62,00	58,00
	Рівень сфор-ті	Сер.						
Всього	Середнє	353,12	61,23	56,50	54,92	65,56	60,91	53,98
	N	217	217	217	217	217	217	217
	Стандартне відхилення	46,173	10,329	10,440	9,372	9,072	10,646	14,125
	% від заг. числа спост-нь	100,0%						
	Медіана	353,00	62,00	55,00	54,00	66,00	62,00	57,00

*ШПБ – Шкала психологічного благополуччя;

*ПВ – позитивні відносини;

*Авт. – автономія;

*УС – управління середовищем;

*ОЗ – особистісне зростання;

*ЦЖ – цілі життя;

*Самопр. – самоприйняття.

Визначення провідних типів професійної спрямованості досліджуваних – егоцентричного, прагматичного, гуманістичного та екзистенціального – здійснювалося за допомогою опитувальника, який визначає тип професійної спрямованості особистості психолога (Т. Данилова).

На рисунку 2.19 показано сформованість типів професійної спрямованості. З високим рівнем розвитку екзистенціального типу професійної спрямованості спостерігається у 35% осіб. Екзистенціальний тип професійної спрямованості свідчить про домінування у досліджуваних потреби у внутрішній пізнавальній діяльності та схильності до осмислення складних життєвих і професійних питань. Студенти з таким типом характеризуються високим рівнем рефлексії, здатністю до глибокого самоаналізу, а також прагненням до самовдосконалення й духовної самореалізації. Такі особистісні риси є професійно значущими для майбутніх психологів, оскільки забезпечують усвідомлене ставлення до власного розвитку, сприяють формуванню зрілого професійного світогляду та підвищують ефективність як практичної, так і науково-дослідної діяльності.

Високі показники прагматичного типу спрямованості спостерігаються у 28% осіб. Даний тип професійної спрямованості характеризує студентів, які мають орієнтацією на досягнення успіхів своєї діяльності та на практичний бік діяльності. Вони здатні самостійно визначати цілі, завдання та оптимальні шляхи їх реалізації, відзначаються раціональністю, організованістю й цілеспрямованістю. Для таких осіб важливими є ефективність, доцільність дій та отримання видимого результату, що свідчить про переживання ділового підходу до професійної діяльності.

Гуманістичний тип професійної спрямованості з високими показниками є у 24% опитуваних. Для студентів з таким типом спрямованості характерна орієнтація на інтереси, потреби та цілі інших людей, прагнення допомагати та бути корисними оточенню. У міжособистісній взаємодії вони зазвичай виявляють толерантність, щирість (аутентичність) і здатність до емпатії, що є важливою передумовою успішного професійного становлення майбутніх психологів.

Що ж стосується егоцентричного типу професійної спрямованості, то найменш вираженим він є у 13%. Це вказує на те, що досліджувані даного

спрямування орієнтуються на цілі та потреби егоїстичного характеру, які в більшій мірі не пов'язані з іншими людьми. Ця спрямованість при якій цілі, інтереси, потреби особистості спрямовані на неї саму, посідають центральне місце в ієрархії її цінностей. Спілкування з оточуючими людьми може бути маніпулятивним, характеризуватися відсутністю щирого інтересу до співрозмовників.

Рис. 2.19 Сформованість типів професійної спрямованості

При аналізі показників професійної спрямованості варто звернути увагу на рисунок 2.20 дані, які показують, що для більшої кількості осіб сформованість всіх чотирьох типів спрямованості знаходяться на середньому рівні розвитку. Гуманістичний тип професійної спрямованості 71,9%, екзистенціальний тип професійної спрямованості 65,0%, прагматичний тип професійної спрямованості 68,7% та егоцентричний тип професійної спрямованості 76,4%. Однак слід зауважити, що останній тип професійної спрямованості знаходиться в найбільш оптимальних рівневих межах у досліджуваних, що може сприяти подальшій гнучкості та розвитку важливих рис майбутнього психолога (див. додаток Б.2.19). В цілому такі результати вказують, що студенти-психологи знаходяться на шляху пізнання, розкриття свого типу професійної спрямованості, і кожен з них має місце подальшого розвитку у майбутній професійній діяльності.

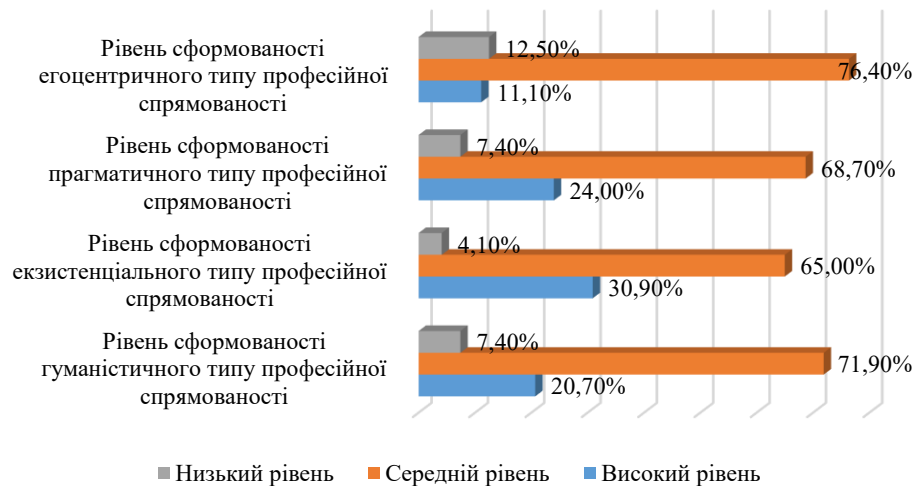

Рис. 2.20 Рівень сформованості типів професійної спрямованості

Сформованість типів професійної спрямованості на етапах освітньо-професійної соціалізації згідно отриманих даних знаходяться на середньому рівні розвитку і тяжіє до зменшення егоцентричний тип професійної спрямованості 20,72 бали та 20,75 бали на першому та другому етапі відповідно (див. додаток Б.2.20).

2.3. Виокремлення психологічних чинників, які детермінують духовну самореалізацію майбутніх психологів

У межах даного дослідження залишається відкритим питання щодо характеру взаємозв'язку між духовною самореалізацією та іншими психологічними характеристиками особистості майбутніх психологів.

У контексті емпіричного дослідження феномену духовної самореалізації показник трансцендентності, за концепцією М. Селігмана, К. Петерсона (2004), розглядається як інтегральна сильна сторона, що поєднує риси, спрямовані на вихід за межі власного Я та встановлення зв'язку з вищими смислами буття. Вона відображає здатність особистості переживати почуття гармонії зі світом, відчуття вдячності, оптимізму, духовності, здатність помічати красу та добро. У структурі духовної самореалізації трансцендентність виконує функцію осмислення власного

життєвого шляху та надання діяльності екзистенційного змісту, що забезпечує цілісність і внутрішню узгодженість особистості. Таким чином, вона виступає важливою умовою самопізнання, духовного зростання та досягнення гармонії між внутрішнім світом і зовнішньою реальністю.

Духовна самореалізація у контексті трансцендентності може розглядатися як кінцева форма вияву духовного потенціалу майбутнього психолога, у процесі якої особистість:

- переживає єдність зі світом, відчуває приналежність до ширшого цілого;
- виходить за межі власних егоцентричних інтересів, орієнтуючись на загальнолюдські цінності;
- досягає гармонії між внутрішнім і зовнішнім світом, що виявляється у почутті вдячності, оптимізму, любові, віри, здатності пробачати;
- знаходить сенс і мету існування, що надає життю напрям і екзистенційний зміст.

Таким чином, трансцендентність є показником рівня духовної самореалізації, оскільки свідчить про досягнення людиною внутрішньої зрілості, самоприйняття, а також здатності творити добро, любов і сенс у взаємодії зі світом.

У моделі цінностей в дії М. Селігмана та К. Петерсона (2004) трансцендентність віднесена до шести базових сильних сторін, що забезпечують процвітання особистості та є вищим проявом духовної зрілості. Ця сильна сторона об'єднує такі риси, як почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор, захопленість, тобто ті аспекти, через які людина переживає єдність зі світом і смисл власного існування.

Згідно з концепцією М. Селігмана (2011), духовна самореалізація у структурі моделі PERMA (Positive Emotion, Engagement, Relationships, Meaning, Accomplishment) реалізується передусім через компонент Meaning - надання життю смисл, що безпосередньо пов'язано з трансцендентними переживаннями та відчуттями зв'язку з чимось більшим ніж особистісні інтереси.

Підтримують цю позицію також дослідження К. Л. Парк (2012) та К. Паргамент (2007), які трактують трансцендентність як психологічний ресурс самореалізації, що допомагає людині долати стрес, формувати цілі та інтегрувати досвід у єдину систему життєвих смислів.

Отже, у межах позитивної психології трансцендентність можна розглядати як узагальнений показник духовної самореалізації, що характеризує особистістю внутрішню гармонію, цілісність та усвідомленість зв'язку з універсальними цінностями буття.

З огляду на це, з метою розкриття та поглибленого вивчення зв'язків духовної самореалізації з досліджуваними психологічними характеристиками було здійснено другий етап емпіричного дослідження – кореляційний аналіз Пірсона, результати якого наведено нижче. Отриманий результат показує високий позитивний кореляційний зв'язок між духовною самореалізацією та показником надії $r = 0,628$, ($p \leq 0,01$). Він показує тісну взаємозалежність цих двох показників у структурі духовної самореалізації майбутніх психологів. Такий рівень зв'язку свідчить, що вищі показники духовної самореалізації – здатності виходити за межі власного Я, відчувати єдність із вищими смислами, світом і життям, в той же час супроводжуються підвищенням рівня надії як стабільного особистісного утворення, що відображає впевненість у можливості досягнення мети та віри у власні ресурси (Ч. Снайдер, 2000; К. Петерсон, М. Селігман, 2004).

Надія постає як психологічний механізм реалізації трансцендентності, адже саме через сприйняття майбутнього, віру в позитивний результат і активну позицію щодо життєвих цілей людина здатна підтримувати духовний смисл і внутрішню цілісність життя. У контексті підготовки майбутніх психологів це означає, що розвиток духовної сфери – зокрема трансцендентного ставлення до життя, сприяє формуванню життєстійкості, оптимізму, смисложиттєвих орієнтацій, необхідних для ефективної професійної діяльності. Надія – це когнітивно-мотиваційна система, що включає компоненти: віру у власну здатність досягати мети і уміння знаходити шляхи її реалізації. Вона спрямовує людину у майбутнє, підтримує відчуття смислу життя та цілеспрямовану активність навіть попри труднощі. В

нашому дослідженні трансцендентність задає смисловий рівень буття (усвідомлення того, для чого і заради чого особистість живе та діє), а надія – це психологічний механізм, який забезпечує перехід від цього сенсу до дії, тобто реалізує духовний потенціал у поведінці. Трансцендентність – це ціннісно-смилова основа духовної самореалізації, а надія – це механізм її психологічного втілення, який допомагає перетворити духовні переконання у конкретну життєву діяльність і розвиток особистості. Таким чином, взаємозв'язок між цими змінними можна трактувати як прояв єдності духовно-смилового та мотиваційно-діяльнісного рівнів духовної самореалізації майбутніх психологів.

Окрім того, виявлено статистично значущі позитивні зв'язки між показником духовної самореалізації та компонентами диспозиційної надії сила волі $r = 0,572$, $p < 0,01$ та здатність знаходити шляхи $r = 0,505$, $p < 0,01$. Підвищення рівня духовної самореалізації студентів-психологів супроводжується зростанням їхньої внутрішньої мотиваційної активності, віри у власні можливості, а також здатності усвідомлено вибудовувати стратегії досягнення життєвих і професійних цілей і навпаки. Отже, можна стверджувати, що духовна самореалізації є не лише виявом внутрішнього зростання, а й фундаментом формування диспозиційної надії як психологічного ресурсу подолання труднощів і забезпечення смислової стійкості студентів (див. табл. 2.1, додаток Б.2.1).

Таблиця 2.1

Зв'язок духовної самореалізації з шкалою диспозиційної надії та її компонентами

	<i>Духовна самореалізація (трансцендентність)</i>
Шкала Надії (узагальнений показник)	628**
	,000
Шкала Сила волі	572**
	,000

Таблиця 2.1

Шкала Здатність знаходити шляхи вирішення	505**
	,000

**Кореляції значимі на рівні 0,01 (2х сторонні)

У таблиці 2.2 продемонстровано результати кореляційного дослідження, яке виявило статистично значущий позитивний зв'язок між показником духовної самореалізації та шкалою мудрість і знання $r = 0,613$, $p < 0,01$ та іншими сильними сторонами студентів-психологів. Що ж стосується першого, то це свідчить про те, що високий рівень трансцендентності у студентів-психологів супроводжується більшою розвиненістю когнітивно-рефлексивної сфери, прагненням до пізнання, розуміння смислу подій, глибокого осмислення життєвого досвіду та вміння робити усвідомлені висновки.

Окрім того, у нашому дослідженні виявленні позитивні зв'язки із сильними рисами особистості, які входять до цілісного показника мудрість і знання, і включає пізнавальні сили досліджуваних – допитливість $r = 0,398$, $p < 0,01$, любов до знань $r = 0,367$, $p < 0,01$, винахідливість $r = 0,501$, $p < 0,01$ та вміння спілкуватися $r = 0,239$, $p < 0,01$. Отриманий зв'язок підтверджує, що мудрість і знання виступають когнітивним підґрунтям духовної самореалізації. Високі показники за цими шкалами відображають цілісність духовно-інтелектуального розвитку, коли інтелектуальна допитливість і глибоке пізнання світу сприяють усвідомленню власного місця у ньому та формування внутрішньої гармонії.

Отже, духовна самореалізація у поєднанні з мудрістю і знаннями може розглядатися як інтегральний показник духовного інтелекту, що визначає здатність майбутніх психологів до смислотворення, рефлексії та глибинного розуміння людського досвіду.

Більш того, отримано позитивний зв'язок між духовною самореалізацією та мужністю $r = 0,393$, $p < 0,01$ і такий зв'язок свідчить про те, що високий рівень духовної самореалізації, здатності до усвідомлення вищих смислів і віри у щось більше, ніж власне Я, пов'язаний із розвиненішими проявами мужності у студентів-

психологів. Це означає, що духовна самореалізація, сприяє формуванню внутрішньої стійкості, рішучості та сміливості діяти згідно з власними переконаннями навіть у складних чи невизначених ситуаціях. Духовна самореалізація є джерелом моральної мужності, адже вона підтримує оптимізм, віру в добро і здатність до конструктивної дії навіть у кризових обставинах.

Також духовна самореалізація демонструє позитивні кореляційні зв'язки з сильними сторонами мужності: уміння бачити перспективу $r = 0,435$, $p < 0,01$, хоробрість $r = 0,440$, $p < 0,01$ та завзятість $r = 0,398$, $p < 0,01$. Ці результати показують, що здатність студентів-психологів виходити за межі буденного досвіду, усвідомлювати вищі смисли життя та відчувати зв'язок із чимось більшим безпосередньо пов'язана з розвитком внутрішньої сили, наполегливості та готовності діяти попри труднощі.

В цілому, духовна піднесеність і пошук сенсу життя виступають для студентів внутрішнім ресурсом мужності, який допомагає долати страх, невизначеність і проявляти впевненість у професійній діяльності. Такий взаємозв'язок підтверджує ідеї позитивної психології, згідно з якими духовна самореалізація підтримує розвиток моральної сміливості та екзистенційної стійкості, що є важливими передумовами в подальшому.

Отримані результати кореляційного аналізу засвідчують наявність позитивного зв'язку між духовною самореалізацією та сильною стороною гуманізм і любов $r = 0,288$, $p < 0,01$. Це вказує на те, що чим більш вираженими є духовні орієнтації, здатність до переживання вищих смислів, віра у цінність життя та єдність зі світом, тим більш розвиненими є риси, які пов'язані з гуманністю, емпатією та проявом любові до інших людей.

Зокрема, спостерігаються позитивні кореляції духовної самореалізації із сильними сторонами доброта $r = 0,168$, $p < 0,05$ та здатність любити $r = 0,305$, $p < 0,01$. Це вказує, що духовно орієнтовані особистості більш схильні виявляти турботу, співпереживання та щирість, а також здатні до глибоких, емоційно-насичених і взаємних стосунків з іншими людьми.

У контексті позитивної психології така взаємодія пояснюється тим, що духовна самореалізація як сильна сторона вищого рівня формує здатність бачити світ у категоріях добра, краси та взаємозв'язку всього сущого, що природно посилює гуманістичні риси (любов, милосердя та доброзичливість).

Отже, можна стверджувати, що духовна самореалізація виступає духовним підґрунтям прояву гуманістичних цінностей, забезпечуючи особистісну гармонію, відкритість до інших і готовність до альтруїстичної поведінки, що є ключовими характеристиками професійного становлення майбутнього психолога.

Отримані результати також свідчать про наявність достовірного позитивного зв'язку між духовною самореалізацією та сильною стороною справедливості $r = 0,546, p < 0,01$. Це означає, що вищий рівень духовної самореалізації узгоджується з більш вираженими прагненнями до справедливості, соціальної гармонії та відповідального ставлення до групових норм і взаємин. Аналіз субшкал показав, що існують позитивні кореляції з сильною стороною колективізм $r = 0,245, p < 0,01$, тобто духовно орієнтовані особи схильні до співпраці, командної взаємодії та підтримки спільних цілей, що відображає їх соціальну зрілість і моральну включеність у групу; справедливості $r = 0,303, p < 0,01$, свідчить про внутрішню моральну узгодженість і схильність діяти відповідно до етичних принципів та загальнолюдських цінностей; лідерські здібності $r = 0,493, p < 0,01$, що може інтерпретуватись як прояв морального лідерства, де духовність поєднується зі здатністю надихати, об'єднувати та спрямовувати інших до спільного блага.

У межах нашого дослідження сильна сторона справедливості відображає соціальну відповідальність, орієнтацію на моральні стандарти та колективне благо, а її взаємозв'язок із духовною самореалізацією показує, що глибинна духовність підтримує прагнення людини до справедливості, чесності та служіння спільності.

Таким чином, можна зробити висновок, що духовна самореалізація виступає внутрішнім духовно-моральним механізмом розвитку соціальної зрілості, сприяючи формуванню у майбутніх психологів цінностей справедливості, моральної відповідальності та етичного лідерства, що є важливими аспектами їхньої професійної самореалізації у гуманістичній парадигмі.

Виявлено позитивний кореляційний зв'язок між духовною самореалізацією і сильною стороною помірність $r = 0,143$, $p < 0,05$, а також самоконтроль $r = 0,141$, $p < 0,05$ і розсудливістю $r = 0,156$, $p < 0,05$ - це вказує на те, що високий рівень духовної самореалізації супроводжується здатністю до внутрішньої врівноваженості, самодисципліни та усвідомленого прийняття рішень.

У межах позитивної психології сильна сторона помірність охоплює риси, що дозволяють людині контролювати власні імпульси, уникати крайнощів і підтримувати гармонію між внутрішніми прагненнями та зовнішніми діями. Її взаємозв'язок із духовною самореалізацією, яка відображає духовну спрямованість, віру, здатність бачити смисл і цінність життя, демонструє, що справжня духовність ґрунтується не лише на емоційному піднесенні чи віруванні, а й на свідомому моральному самоконтролі.

Такі кореляції із самоконтролем дозволяють зробити висновок, що духовно зрілі особистості мають здатність регулювати власні емоційні стани, керувати поведінкою у відповідності до моральних принципів, що є важливою умовою особистісної й професійної зрілості майбутніх психологів.

Позитивний зв'язок із сильною стороною розсудливістю вказує на схильність до усвідомленого морального вибору, уміння приймати рішення, орієнтуючись не на ситуативні емоції, а на глибинні духовні та етичні переконання (див. додаток Б.2.1).

Таблиця 2.2

**Зв'язок духовної самореалізації з сильними сторонами
майбутніх психологів**

	<i>Духовна самореалізація (трансцендентність)</i>
Допитливість	,398**
	,000
Любов до знань	,367**
	,000
Винахідливість	,501**
	,000

Таблиця 2.2

Уміння спілкуватися	,239**
	,000
Шкала Мудрість і знання	,613**
	,000
Уміння бачити перспективу	,435**
	,000
Хорообрість	,440**
	,000
Завзятість	,398**
	,000
Шкала Мужність	,393**
	,000
Доброта	,168*
	,013
Здатність любити	,305**
	,000
Шкала Гуманізм і любов	,288**
	,000
Колективізм	,245**
	,000
Справедливість	,303**
	,000
Лідерські якості	,493**
	,000
Шкала Справедливість	,546**
	,000
Самоконтроль	,141*
	,038
Розсудливість	,156*
	,022
Шкала Помірність	,143*
	,035

**Кореляції значимі на рівні 0,01 (2х сторонні)

* Кореляції значимі на рівні 0.05 (2х сторонні)

Подальший аналіз зв'язку духовної самореалізації (трансцендентності) з показником процес життя $r = 0,196$, $p < 0,01$ свідчить, що вищий рівень духовної самореалізації пов'язаний із глибшим переживанням змістовності власного життя та задоволеності його процесом. У ширшому розумінні мається на увазі, що сприймання життя відбувається у духовному та ціннісному контексті, і особистість знаходить смисл і мету у кожному життєвому досвіді. Показник процес життя у структурі сенсожиттєвих орієнтацій відображає емоційно-позитивне ставлення до власного життя, відчуття його наповненості та значущості тут і тепер.

Отже, отримана кореляція свідчить, що люди з вищим проявом духовної самореалізації схильні сприймати життя як цінний, осмислений процес, а не лише як засіб досягнення певних результатів. Такий тип світосприйняття характеризується вдячністю, відчуттям гармонії, оптимізмом та іншими рисами, які є ключовими складовими духовної самореалізації особистості.

Таким чином, у контексті вивчення духовної самореалізації можна розглядати її як психологічний механізм інтеграції досвіду, що допомагає людині узгоджувати власні цінності, цілі й життєві події, надаючи їм глибшого значення. Такий підхід узгоджується з положеннями позитивної психології, згідно з яким духовні прояви є вищим рівнем особистісної зрілості та основою смислової саморегуляції (див. табл. 2.3, додаток Б.2.2).

Таблиця 2.3

Зв'язок духовної самореалізації з процесом життя

	<i>Духовна самореалізація (трансцендентність)</i>
Процес життя	196**
	,004

**Кореляції значимі на рівні 0,01 (2х сторони)

Аналізуючи надалі отримані результати ми бачимо, що духовна самореалізація має невисоку, але статистично значущу силу, яка демонструє, що

психологічне благополуччя частково зумовлюється рівнем духовної самореалізації особистості $r = 0,166$, $p < 0,05$, зокрема її здатністю виходити за межі власних потреб і прагнень, знаходити сенс у переживаннях, бачити себе частиною ширшого – соціального чи духовного контексту (див. табл. 2.4, додаток Б.2.3).

Додаткові позитивні кореляції досліджуваного феномену з окремими складовими психологічного благополуччя – автономія $r = 0,181$, $p < 0,01$ та самоприйняття $r = 0,151$, $p < 0,05$ підтверджують, що вищий рівень духовної самореалізації асоціюється зі здатністю діяти відповідно до власних переконань і цінностей, не піддаючись зовнішньому тиску, а також з умінням приймати себе таким, яким є. Це є свідченням того, що духовна самореалізація сприяє формуванню внутрішньої свободи, автентичності та психологічної зрілості, які є одними із ключових ознак психологічного благополуччя особистості.

Особистості з більш вираженою духовною самореалізацією мають схильність до рефлексивності, прийняття життєвих змін, уміння помічати позитив у складних обставинах, що забезпечує їм вищий рівень психологічного благополуччя. Такі особи здатні інтегрувати сильні сторони у повсякденне життя, формуючи гармонійне поєднання між внутрішнім світом і зовнішніми вимогами.

Отже, духовна самореалізація/трансцендентність виступає психологічним ресурсом, що підтримує емоційно-ціннісну рівновагу, позитивне ставлення до себе та здатність жити у відповідності до внутрішніх смислів. Вона виконує смислотворчу та інтегративну функції, забезпечуючи гармонійне поєднання духовних, емоційних та особистісних аспектів. Є індикатором, який не лише підвищує загальне психологічне благополуччя студента, а й формує основу для самоприйняття, автономності та цілісного, гармонійного відчуття себе у світі.

Таблиця 2.4

Зв'язок духовної самореалізації з психологічним благополуччям та його складовими

	<i>Духовна самореалізація/ трансцендентність)</i>
--	---

Таблиця 2.4

Шкала психологічного благополуччя	166*
	,014
Автономія	181**
	,008
Самоприйняття	151*
	,026

**Кореляції значимі на рівні 0,01 (2х сторонні)

* Кореляції значимі на рівні 0.05 (2х сторонні)

Виявлено незначний зворотній кореляційний зв'язок між духовною самореалізацією та гуманістичним типом професійної спрямованості $r = -0,134$, $p < 0,05$. Можемо припустити, що в незначній частини студентів, більш сформована внутрішня духовна орієнтація, і вона може супроводжуватися меншою соціальною спрямованістю на допомогу іншим, притаманна гуманістичному типу професійної спрямованості за Т. Даниловою (2004). Це може вказувати на те, що досліджуваний феномен духовної самореалізації з позиції позитивної психології у деяких студентів пов'язаний більше з індивідуалізованим, інтроспективним шляхом пошуку сенсу, на відміну від зовнішньо орієнтованої гуманістичної мотивації до соціального служіння. Також може свідчити про наявність певної внутрішньої суперечності між спрямованістю на самопізнання і духовне зростання та орієнтацію та зовнішній альтруїстичний вектор взаємодії з іншими (див. табл. 2.5, додаток Б.2.4).

У контексті професійної підготовки майбутніх психологів це може інтерпретуватися як показник етапності формування професійної ідентичності, коли глибока саморефлексія і пошук власного духовного сенсу ще не трансформувалися у стабільну гуманістичну позицію, орієнтовану на допомогу іншим. Надмірна зосередженість на внутрішньому досвіді, пошуку сенсів та духовного самозаглиблення на цьому етапі може тимчасово знижувати соціальну чутливість і відкритість до потреб інших, що є визначальною рисою професійної спрямованості на гуманізм.

Разом з тим, такий зв'язок може розглядатися не як негативне явище, а як тимчасовий етап розвитку духовно-професійного становлення, коли внутрішня духовна інтеграція виступає підґрунтям для подальшого становлення автентичної гуманістичної позиції у професійній діяльності.

Отже, у процесі підготовки майбутніх психологів доцільно забезпечувати баланс між внутрішнім духовним саморозвитком і соціально-гуманістичною спрямованістю, що у комплексі допоможе сформувати цілісну модель духовної самореалізації особистості фахівця допомагаючої професії.

Таблиця 2.5

Зв'язок духовної самореалізації з гуманістичним спрямуванням

	<i>Духовна самореалізація (трансцендентність)</i>
Гуманістичне спрямування	-,134*
	,049

* Кореляції значимі на рівні 0.05 (2х сторонні)

Заключним етапом емпіричного дослідження є виявлення та встановлення взаємозв'язку між духовною самореалізацією та іншими категоріями дослідження, а саме виявлення показників, які детермінують досліджуваний феномен. Для реалізації даного етапу дослідження було застосовано комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на виявлення взаємозв'язків духовної самореалізації з іншими психологічними характеристиками майбутніх психологів. Згідно з теоретичною моделлю дослідження, сформованість духовної самореалізації студентів-психологів зумовлюється дією низки чинників, які можуть сприяти підвищенню рівня цього показника. До таких чинників належать особистісна залученість студентів у процеси активного пізнання та самопізнання у сфері духовного (трансцендентного) та реалізації духовно-спрямованої діяльності під час освітньо-професійної соціалізації. Такими чинниками були обрані чинники, які належить до: а) ціннісних характеристик студентів-психологів; б) смислових

характеристик (замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності, реалізувався/в процесі реалізації/не реалізувався в духовно-спрямованій діяльності, напрями); в) соціально-демографічних характеристик студентства (вік, місто навчання, тип університету, кваліфікація, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації).

Проаналізуємо послідовно отримані дані, що були отримані завдяки кореляційному аналізу та таблиць взаємної зв'язності, хі-квадрату (χ^2 – критерій для номінальних величин, що прогнозує їх зв'язок).

В роботі виявлено, що чинниками духовної самореалізації та її компонентів у майбутніх психологів є: 1) для духовної самореалізації – вид духовно-спрямованої діяльності ($\chi^2 = 223,619$, $p = 0,000$), а саме на духовну самореалізації має вплив гармонійний (інтегрований) вид самореалізації студентів-психологів, екологічний, естетичний (краса), інтелектуально-творчий (істина) та морально-гуманістичний (добро), і спостерігаємо статистичну значущість між групами студентів, що встановлена завдяки χ^2 Пірсона, які спрямовані на той чи інший напрямок самореалізації духовно-спрямованої поведінки або ж його відсутність (див. табл. 2.6, додаток Б.2.5).

Таблиця 2.6

Зв'язок чинника вид духовно-спрямованої діяльності із показником духовної самореалізації

<i>Чинники</i>	<i>Духовна характеристики</i>	<i>χ^2</i>	<i>p-рівень</i>
Вид духовно-спрямованої діяльності	Духовна самореалізація	223,619	0,000

Для більш глибокого аналізу впливу чинників було здійснено статистичне дослідження, яке показало зв'язок між духовною самореалізацією студентів-психологів та категоріями *замислювався/не замислювався* над реалізацією духовно-спрямованої діяльності (див. табл. 2.7, додаток Б.2.6). Також це підтверджується

достатньо великим значенням критерію ($\chi^2 = 45,714$) та високим рівнем статистичної значущості отриманих результатів на рівні $p < 0,05$, що свідчить про наявність впливу чинника *замислювався/не замислювався* над духовно-спрямованою діяльністю на духовну самореалізацію. Такий результат дозволяє зробити висновок, що процес професійного становлення студентів-психологів супроводжується певними трансформаціями у смисловій та мотиваційній сфері особистості, які позначаються на глибині усвідомлення власних життєвих і професійних цілей.

Таблиця 2.7

Зв'язок духовної самореалізації з чинниками замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності

<i>Чинники</i>	<i>Духовні характеристики</i>	<i>χ^2</i>	<i>p-рівень</i>
Замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності	Духовна самореалізація	45,714	0,05

Виявлено статистично значущий зв'язок між духовною самореалізацією та станом духовно-спрямованої діяльності ($\chi^2 = 107,879$, $p < 0,001$). Це означає, що участь у духовно-спрямованій діяльності є суттєвим чинником, який пов'язаний із вищим рівнем духовної самореалізації особистості. Особи, які реалізували або перебувають у процесі реалізації духовно-спрямованої діяльності, значно частіше мають вищі показники духовної самореалізації, тоді як особи, які не реалізували такої діяльності, значно частіше демонструють нижчі рівні духовної самореалізації (див. табл. 2.8, додаток Б.2.7).

Таблиця 2.8

Зв'язок духовної самореалізації з чинниками реалізував/в процесі реалізації/не реалізував духовно-спрямовану діяльність

Таблиця 2.8

<i>Чинники</i>	<i>Духовні характеристики</i>	χ^2	<i>p-рівень</i>
Реалізував/в процесі реалізації/не реалізував в духовно-спрямованій діяльності	Духовна самореалізація	107,879	0,000

Досить велике значення критерію ($\chi^2 = 54,083$), свідчить, що розподіл рівнів духовної самореалізації істотно відрізняється між студентами різних спеціальностей. Значення $p = < 0,001$ вказує на високу статистичну значущість зв'язку. Студенти спеціальності психологія значно частіше демонструють вищі рівні духовної самореалізації ніж студенти, які навчаються за спеціальністю практична психологія (див. табл. 2.9, додаток Б.2.8).

Таблиця 2.9

**Зв'язок духовної самореалізації
з освітньо-професійними чинниками**

<i>Чинники</i>	<i>Духовні характеристики</i>	χ^2	<i>p-рівень</i>
Спеціальність (психологія, практична психологія)/умови освітньої соціалізації	Духовна самореалізація	54,083	0,000

Виявлено статистично значущий зв'язок між віком та рівнем духовної самореалізації ($\chi^2 = 217,550$, $p < 0,001$). Змістовний аналіз розподілів свідчить, що вік виступає значущим соціально-демографічним чинником, який впливає на духовну самореалізацію серед різних вікових груп (дивитися табл. 2.10, додаток Б.2.9)

Таблиця 2.10

**Зв'язок духовної самореалізації з соціально-демографічними
чинниками**

<i>Чинники</i>	<i>Духовні характеристики</i>	<i>χ^2</i>	<i>p-рівень</i>
Вік	Духовна самореалізація	217,550	0,000

Отже, в результаті даного етапу емпіричного дослідження підтверджена одна із гіпотез дослідження, яка показує взаємозв'язок духовної самореалізації майбутніх психологів та предикторів, які її зумовлюють (види духовної самореалізації, замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності, реалізувався/в процесі реалізації/не реалізувався в духовно-спрямованій діяльності, спеціальність/умови освітньої соціалізації та вік.

Особливості впливу різних психологічних показників на прояви у досліджуваних духовної самореалізації вивчались за результатами *регресійного аналізу*, а саме, методу лінійної регресії. Для регресійного аналізу було обрано залежну змінну – духовна самореалізація.

Для залежної змінної духовна самореалізація незалежними змінними визначили: загальний показник духовного потенціалу, гуманістичні цінності, екологічні цінності, естетичні цінності, пізнання та самопізнання, самовдосконалення, самореалізація, відповідальність, спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелект, психофізіологічні особливості, загальний показник осмисленості життя, життєві цілі, особливості процесу життя, результативність життя, локус контролю Я та життя, інтегративний показник емоційного інтелекту, емоційна обізнаність, управління емоціями, саморегуляція, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, загальний показник психологічного благополуччя, позитивні відносини з іншими людьми, автономія, управління середовищем, особистісне зростання, цілі життя, самоприйняття, типи професійної спрямованості студентів: гуманістичний, екзистенціальний, прагматичний та

егоцентричний, сильні сторони особистості: допитливість, любов до знань, здатність до суджень (критичне мислення), винахідливість, уміння спілкуватися, уміння бачити перспективу, шкала мудрість і знання, хоробрість, завзятість, цілісність натури, шкала мужність, доброта, здатність любити, шкала гуманізм і любов, колективізм, справедливість, лідерські якості, шкала справедливості, самоконтроль, розсудливість, шкала помірність, шкала надія, шкала здатність знаходити шляхи та шкала сила волі.

У кожному випадку, за наявності значної кількості потенційних предикторів, було застосовано покроковий регресійний аналіз, що забезпечує автоматизоване виключення з моделі тих змінних, внесок яких забезпечує автоматизоване виключення з моделі тих змінних, внесок яких у пояснення залежної змінної є статистично незначущим.

До процедури аналізу було включено низку статистичних діагностик, а саме матрицю коваріацій, яка використовується для перевірки статистичної адекватності побудованої лінійної моделі, а також оцінки колінеарності, що дають змогу виявити тісні взаємозв'язки між незалежними змінними, що наближені до 1 та, відповідно, визначити ті з них, які підлягають виключення з моделі.

У результаті здійсненого регресійного аналізу психологічних чинників, що зумовлюють рівень духовної самореалізації майбутніх психологів, було сформовано 4 потенційні регресійні моделі, кожна з яких відповідає критеріям статистичної прийнятності та значущості. Деталізовані результати моделювання наведені у таблиці 2.11 та додатку Б.2.10, що дає змогу комплексно оцінити конфігурацію предикторів духовної самореалізації та їхній внесок у пояснення варіативності відповідного показника.

Таблиця 2.11

**Моделі регресійного аналізу для показника духовної самореалізації
майбутніх психологів**

модель	R	R ²	підкорегований R ²	стандартна помилка оцінки

Таблиця 2.11

1	,628 ^a	,394	,392	4,859
2	,694 ^b	,482	,477	4,505
3	,745 ^c	,556	,549	4,181
4	,769 ^d	,591	,583	4,023

Покроковий регресійний аналіз виявив такі предиктори основних конструктів, які покроково аналізуються в дослідженні духовної самореалізації як залежної змінної:

- a. Шкала надії;
- b. Шкала надії, винахідливість;
- c. Шкала надії, винахідливість, Шкала справедливості;
- d. Шкала надії, винахідливість, Шкала справедливості, любов до знань.

Кожна з отриманих регресійних моделей відображає поетапне включення предикторів, які демонструють статистично значущий внесок у пояснення варіації показника духовної самореалізації: надія, винахідливість, справедливість та любов до знань. На основі проведених статистичних розрахунків можна зробити висновок, що саме ці змінні виступають ключовими психологічними чинниками, які безпосередньо впливають на рівень духовної самореалізації майбутніх психологів.

Найвищий коефіцієнт детермінації продемонструвала четверта модель ($R^2 = 0,59$), до якої увійшли всі зазначені предиктори. Це означає, що сукупний вплив обраних психологічних характеристик пояснює 59% дисперсії показника духовної самореалізації студентів-психологів, тоді як решта 41% може бути зумовлена іншими чинниками, не включеними до цієї моделі, що відкриває перспективи для подальших емпіричних досліджень.

Аналіз стандартизованих коефіцієнтів регресії свідчить, що найбільш вагомий внесок у пояснення залежної змінної має надія ($\beta = 0,36$; $p < 0,01$). Дещо менший, але також статистично значущий вплив спостерігається у змінних винахідливість ($\beta = 0,28$; $p < 0,01$) та справедливості ($\beta = 0,28$; $p < 0,01$). Любов до

знань демонструє помірний внесок ($\beta = 0,19$; $p < 0,01$), однак цей предиктор також є значущим у формуванні духовної самореалізації особистості.

Значення показників коефіцієнт діагностики регресії (КДР) індексів колінеарності для всіх змінних у фінальній моделі становлять < 5 , що свідчить про відсутність проблем мультиколінеарності та підтверджує коректність включення кожного з предикторів до рівняння регресії (див. табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Предиктори, які здійснюють вплив на духовну самореалізацію

Предиктори	R^2	β	P	КДР
Надія	0,59	,360	,000**	1,411
Винахідливість		,284	,000**	1,158
Справедливість		,277	,000**	1,305
Любов до знань		,193	,000**	1,070

Примітка: ** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Як наслідок таких розрахунків, впливає наступне рівняння залежності:

1) духовна самореалізація (прогноз) = $9,456 + 0,360$ (надія) + $0,284$ (винахідливість) + $0,277$ (справедливість) + $0,193$ (любов до знань). Відповідно обґрунтовується прогнозування, що розвиваючи у майбутніх психологів такі характеристики як: надія, винахідливість, справедливість та любов до знань можна сприяти духовній самореалізації.

Це рівняння описує, як чотири змінні позитивно впливають на рівень духовної самореалізації студентів-психологів.

Константа (9,456) - це базовий рівень духовної самореалізації за відсутності впливу досліджуваних змінних (умовно теоретичне значення, коли всі інші предиктори дорівнюють нулю).

Надія (0,360) - найпотужніший предиктор: кожне збільшення на 1 одиницю за шкалою надії передбачає зростання духовної самореалізації на 0,360 одиниці. Надія, згідно з моделлю Ч. Снайдера, сприяє активному подоланню труднощів та руху до життєвих цілей, включно з духовними.

Винахідливість (0,284) - здатність знаходити нові рішення, адаптуватися, мислити гнучко. Вона підтримує особистісну та духовну гнучкість як ключову в умовах невизначеності чи кризи сенсів.

Справедливість (0,277) чеснота моральної відповідальності, орієнтована на рівновагу між власним розвитком і служінням іншим. Духовна самореалізація не може бути егоцентричною, і справедливість допомагає підтримувати цю рівновагу.

Любов до знань (0,193) - пізнавальний інтерес, інтелектуальна допитливість. Така відкритість до нового сприяє глибшому розумінню себе, світу, духовних практик.

Це відкриває можливість розробки цільових програм розвитку особистісних рис, що сприяють гармонійному професійному й духовному зростанню.

Якісний аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що за багатьма складовими, які включені до шкали духовної самореалізації у значній частини студентів спостерігається низький та середній рівні вираженості цих показників, враховуючи, що загальний показник духовної самореалізації має як високі, так і середні узагальнені дані. Високий відсоток (59%) впливу психологічних чинників на прояви духовної самореалізації у студентів-психологів, свідчить про існування інших змінних, які мають вплив на такі процеси, що має стати перспективою подальшої розробки проблеми духовної самореалізації майбутніх фахівців сфери психології.

Синтез усіх даних, отриманих у межах регресійного, кореляційного та χ^2 аналізу дозволив виокремити та систематизувати комплекс статистично-достовірних чинників, що визначає особливості становлення духовної самореалізації майбутніх психологів, і тим самим підтвердити гіпотезу про ймовірні предиктори духовної самореалізації студентів, які взяли участь в дослідженні (див. рис. 2.1).

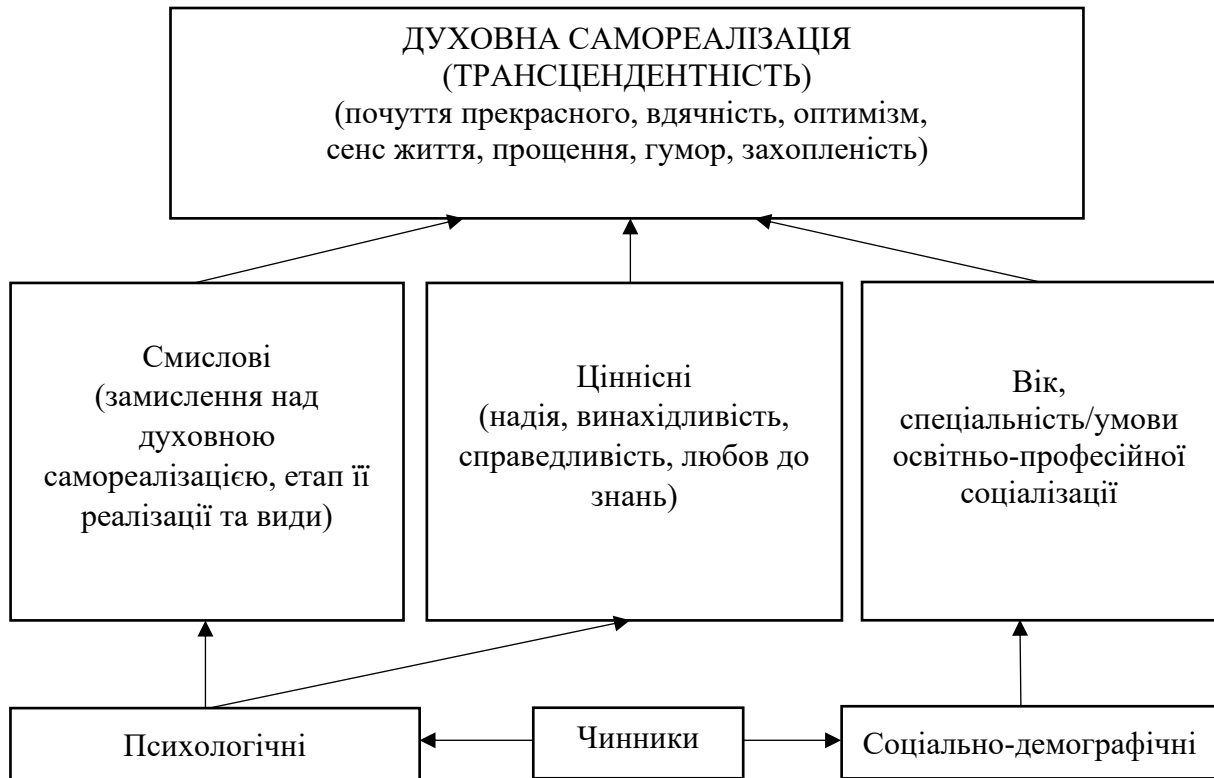

Рис. 2.1 Структура чинників духовної самореалізації майбутніх психологів

Тож, представлена конструкція підтверджує те, що духовна самореалізація майбутніх психологів залежить від психологічних чинників: смислових: види самореалізації духовно-спрямованої діяльності, етапи реалізації духовно-спрямованої діяльності, замислювався/не замислювався над духовною самореалізацією; ціннісних: надія, винахідливість, справедливість, любов до знань та соціально-демографічних: вік та спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації.

Припускаємо, що структурні залежності проаналізованих чинників виявляють виражену взаємозумовленість. Трансформація одного з елементів здатна зумовити зміни у властивостях інших складових, що у підсумку позначається на функціонуванні всієї цілісної системи духовної самореалізації майбутніх психологів.

Висновки до 2 розділу

У відповідності до мети та завдань емпіричного дослідження було теоретично й емпірично обгрунтовано комплекс методичних підходів і діагностичних інструментів, спрямованих на виявлення психологічних чинників духовної самореалізації майбутніх психологів.

Представлені аргументи на користь використання для потреб дослідження самореалізації студентів адаптованих в роботі україномовних варіантів психодіагностичних інструментів, а саме: опитувальника Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман) та Шкали диспозиційної надії (Ч. Снайдер).

Обгрунтований в роботі критерій процесу духовної самореалізації студентів, який вказує на здійснення духовно-спрямованої діяльності такими особами, показав, що для більшої кількості майбутніх психологів (52,1%) вона не реалізована, у 24,4% випадках реалізована, у 23,5% випадках знаходиться у процесі реалізації. За цим же критерієм встановлено, що більшість майбутніх психологів (88%) замислюється над активністю, яка сприяє покращенню життя в різних напрямках духовної сфери та духовно-професійному розвитку, 12% - це ті студенти, хто не замислювався над такою діяльністю, і ніяких подібних дій не робили.

В дослідженні також виявлено види духовно-спрямованої діяльності студентів у процесі духовної самореалізації: інтелектуально-творчий (істина) (13,8%), естетичний (краса) (1,4%), морально-гуманістичний (добро) (21,2%), екологічний (природа) (12,9%) та гармонійний (інтегрований) (8,8%).

В роботі концептуально обгрунтовано, що феномен духовної самореалізації розкривається через сильну сторону трансцендентистів та низку її сильних рис характеру людини як: почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, гумор, сенс життя, прощення та захопленість. Засобами кореляційного аналізу виявлено, що духовна самореалізація майбутніх психологів дійсно ґрунтується на комплексі пізнавальних, мотиваційних, емоційно-ціннісних та вольових характеристик особистості.

Найтісніші зв'язки встановлено з диспозиційною надією ($r = 0,628$, $p \leq 0,01$), а також її компонентами силою волі ($r = 0,572$, $p \leq 0,01$) та здатністю знаходити

шляхи ($r = 0,505$, $p < 0,01$). Значущими зв'язками є між духовною самореалізацією та сильною стороною мудрість і знання ($r = 0,613$, $p < 0,01$), що виявляє себе через низку когнітивних і пізнавальних рис характеру: винахідливість ($r = 0,501$, $p < 0,01$), допитливість ($r = 0,398$, $p < 0,01$), любов до знань ($r = 0,367$, $p < 0,01$) та вміння спілкуватися ($r = 0,239$, $p < 0,01$). Отримані дані підтверджують значущість інтелектуально-мотиваційних ресурсів у духовному становленні студентів-психологів. Духовна самореалізація також виявляє суттєві зв'язки з морально-етичними рисами, що репрезентовані сильною стороною гуманізм і любов ($r = 0,288$, $p < 0,01$) та її рисами – здатністю любити ($r = 0,305$, $p < 0,01$) і добротою ($r = 0,168$, $p < 0,05$). Високі кореляції спостерігаються із сильною стороною справедливність ($r = 0,546$, $p < 0,01$), яка конкретизується через такі риси, як лідерські якості ($r = 0,493$, $p < 0,01$), справедливність ($r = 0,303$, $p < 0,01$) та колективізм ($r = 0,245$, $p < 0,01$). Окрему групу становлять вольові характеристики, зокрема сильна сторона мужність ($r = 0,393$, $p < 0,01$), що реалізується через уміння бачити перспективу ($r = 0,435$, $p < 0,01$), хоробрість ($r = 0,440$, $p < 0,01$) та завзятість ($r = 0,398$, $p < 0,01$). Духовна самореалізація демонструє позитивний зв'язок із сильною стороною помірність ($r = 0,146=3$, $p < 0,05$) та її рисами: самоконтроль ($r = 0,141$, $p < 0,05$) і розсудливість ($r = 0,156$, $p < 0,05$).

Сукупність отриманих зв'язків свідчить, що духовна самореалізація майбутніх психологів зумовлена інтеграцією когнітивних, емоційних, моральних та регулятивних рис особистості, які проявляються як сильні та позитивні психологічні риси. Натомість емпірично також встановлено, що у студентів-психологів є переважно середні та частково низькі рівні сформованості за цими показниками.

Отже, феномен духовної самореалізації майбутніх психологів є складним психологічним утворенням та залежить від психологічних чинників: смислових: види самореалізації духовно-спрямованої діяльності, етапи реалізації духовно-спрямованої діяльності, замислювався/не замислювався над духовною самореалізацією; ціннісних: надія, винахідливість, справедливність, любов до знань;

соціально-демографічних: вік та спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації.

Далі, спираючись на отримані результати, буде здійснено розробку освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів. Передбачається, що розглянуті конструкти демонструють значну взаємозалежність, тому трансформація будь-якого компонента відіб'ється на характеристиках інших частин системи психологічного забезпечення розвитку духовної самореалізації студентів.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

3.1. Обґрунтування та розробка освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів

Визначення закономірностей та чинників, які впливають на духовну самореалізацію майбутніх психологів дозволяє перейти до останнього завдання дисертаційного дослідження – розробки Психолого-педагогічного забезпечення розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації. Досягнення поставленої мети здійснюватиметься шляхом проведення формульовального психолого-педагогічного дослідження.

Метою даного дослідження є розробка та апробація програмного забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів у період навчання.

Завдання формуючого психолого-педагогічного дослідження:

1. Розробити освітню програму психолого-педагогічного супроводу, яка буде спрямована на розвиток духовної самореалізації майбутніх психологів.
2. Перевірити концептуальну модель розвитку духовної самореалізації засобами електронного (дистанційного) навчання та психолого-педагогічного супроводу в умовах освітньо-професійної соціалізації майбутніх психологів.
3. Визначити ефективність запровадженої освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів.

У формульовальному етапі дослідження взяли участь 30 студентів 1 курсу спеціальності Психологія ТНПУ імені Володимира Гнатюка та КНУ імені Тараса Шевченка. До експериментальної групи на добровільних засадах увійшли 15 осіб, які взяли участь у всіх запланованих вебінарах. До контрольної групи було

віднесено 15 осіб, до яких не застосовувався формувальний вплив, але вони також, як і експериментальна група, проходили тестування за програмою дослідження до початку та після завершення роботи за розробленою програмою. Термін реалізації – лютий-травень 2022 року.

Формувальний експеримент був структурований у три етапи: підготовчий, основний та завершальний. На підготовчому етапі було визначено критерії та показники формувального дослідження, проведено ознайомлення з учасниками вибірки та здійснено первинний діагностичний зріз, мета якого була виявити рівні розвитку показників, які виступили психологічними чинниками: надія, винахідливість, справедливість та любов до знань.

На другому етапі впроваджувалася освітня програма психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації «Духовна компетентність».

На третьому, завершальному етапі визначалася ефективність використання програми та було зроблено відповідні узагальнення результатів та висновки.

В ході розробки складових частин освітньої програми психолого-педагогічного супроводу орієнтація була спрямована на результати емпіричного дослідження, які описують молоду людину, яка навчається та здобуває професію психолога в умовах освітньо-професійної соціалізації і показує зв'язок духовних вимірів та окремих характеристик з духовною самореалізацією.

Концептуалізуючи умови формування духовної самореалізації студентів в ході їх освітньо-професійної соціалізації, ми орієнтувалися на праці В. Білодід, О. Власової, Н. Дембицької, Е. Помиткіна, М. Селігмана, Р. Емонса, К. Петерсона, К. Ріфф та інших дослідників.

У дисертаційному дослідженні В. Білодід, (науковий керівник О. Власова) соціалізація в освіті постає як процес цілеспрямованого психічного розвитку особистості, що відбувається в умовах спеціального організованого педагогічного середовища освітніх інституцій (В. Білодід, 2016). Він включає як кероване засвоєння студентом соціокультурного досвіду в межах обраної освітньої програми за певною спеціальністю, так і стихійне опанування молодого людиною соціальних

ролей, необхідних для ефективного функціонування в суспільстві. Метою освітньо-професійної соціалізації є набуття студентом професійно важливих знань, умінь та рис, а також формування загальної життєвої компетентності.

Сучасні технології та методи розвивального навчання створюють різноманіття шляхів та можливостей як для розвитку, так і для духовної самореалізації студентів закладів вищої освіти з урахуванням процесів освітньо-професійної соціалізації та завдань особистісного та професійного розвитку майбутніх фахівців.

Освітня програма психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації є особистісно орієнтованою, містить систему психолого-педагогічних технологій і методів сприяння її розвитку.

Розробка програми здійснювалася на основі концептуальної моделі духовної самореалізації майбутніх психологів та була спрямована на розвиток їхньої ціннісно-сислової сфери, рефлексивних здібностей, усвідомлення власного життєвого призначення, формування готовності до особистісного і професійного саморозвитку. Зміст програми передбачав поєднання інформаційно-просвітницьких, рефлексивно-аналітичних та практико-орієнтованих форм роботи, що забезпечували активне залучення студентів до процесу духовного зростання.

При створенні програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів, значну увагу приділено психоемоційній підтримці студентів під час вебінарів, доступності матеріалів та засобів навчання, дотриманню балансу між теоретичними та практичними завданнями, супроводу у виконанні завдань та навчання в освітньому процесі університету. Критеріями зростання духовної самореалізації студентів завдяки впровадженню освітньої програми прийнято зростання показників таких психологічних характеристик проявів учасників, які попередньо довели свою дієвість (див. рис. 3.1).

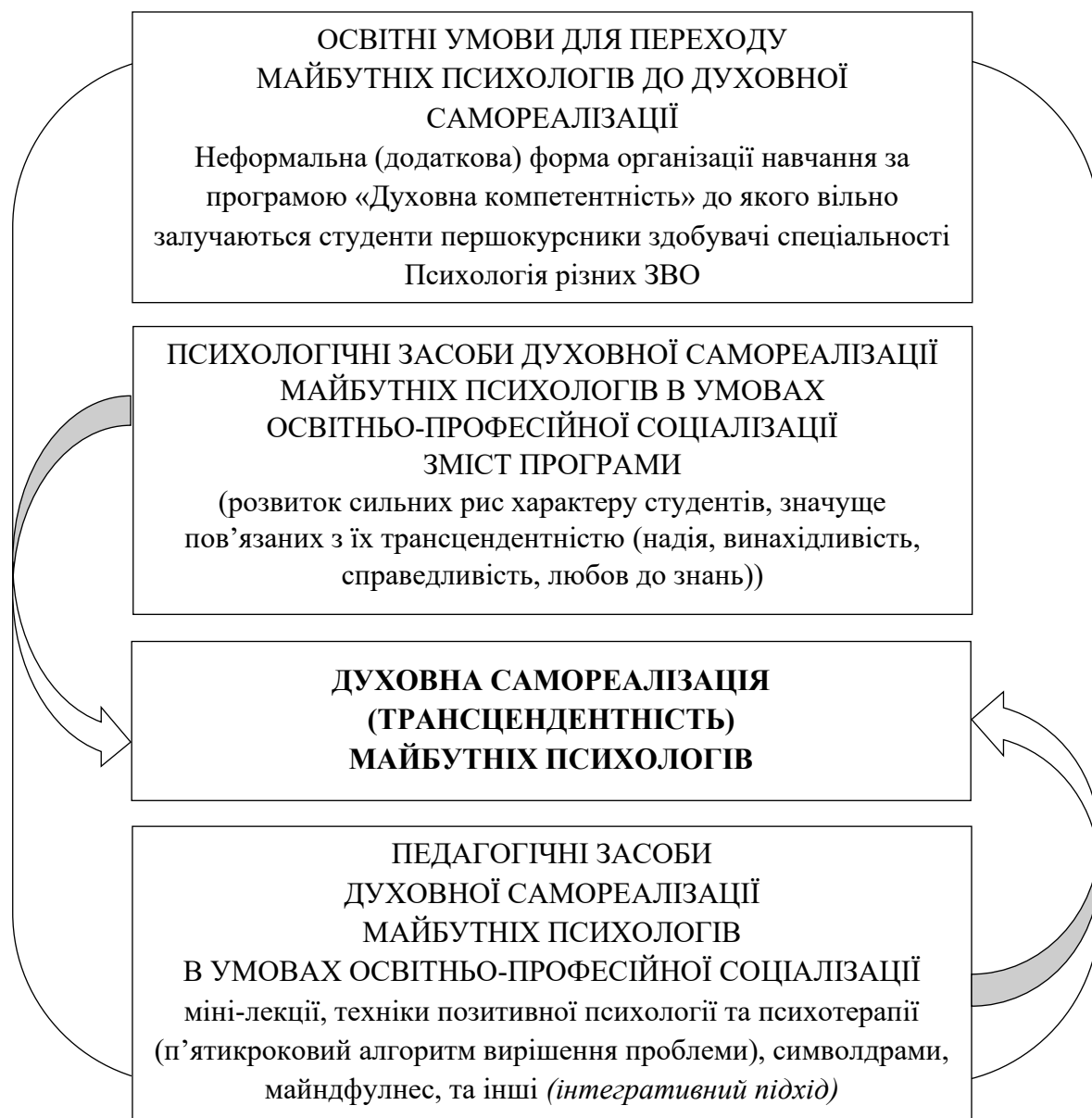

Рис. 3.1. Модель психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації.

Вище представлена модель психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації, що передбачає спрямованість молодшої людини на духовну самореалізацію, розвиток сильних рис характеру, завдяки інтегративним підходам психолого-педагогічного супроводу. Застосування підходу позитивної психології та психотерапії у даній освітній програмі дозволяє забезпечити духовну

самореалізацію студента, спрямовує його на постійне самопізнання, самовдосконалення та самореалізацію. Завдяки компетентнісному підходу ми орієнтуємося на формування та розвиток у студентів-психологів практично діяти і креативно використовувати здобуті знання. Застосування інтегративного підходу дозволяє використовувати ідеї, методи, теоретичні підходи та практичні техніки з різних підходів. Таким чином з'являється можливість отриманий досвід впроваджувати у різних навчальних та професійних ситуаціях залежно від запиту.

Якість та ефективність впровадження освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів було перевірено у процесі апробації зі студентами факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за критеріями, що показані у таблиці 3.1. Студенти першого року навчання проходили освітню програму на кафедрі психології розвитку та консультування з 23.02.2022 р. по 02.05.2022 р.

Таблиця 3.1

**Критерії та показники духовної самореалізації
майбутніх психологів ЗВО в умовах освітньо-професійної соціалізації**

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Методи дослідження</i>
Сформованість ціннісних чинників духовної самореалізації	Високий рівень надії (23-32 бали)	Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)
	Високий рівень винахідливості (9-10 балів)	Опитувальник Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/ VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, (адаптація О. Власова, Г. Лаптева)
	Високий рівень справедливості (9-10 балів)	
	Високий рівень любові до знань (9-10 балів)	

Таблиця 3.1

Сформованість духовної самореалізації	Високий рівень духовної самореалізації (трансцендентність) (50-70 балів)	Шкала духовної самореалізації (трансцендентність) опитувальника Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/ VIA-IS) (К. Петерсон, М. Селігман, (адаптація О. Власова, Г. Лаптева)
Статистичні показники проведеної освітньої програми психолого-педагогічного супроводу студентів-психологів	Статистична значущість $p \leq 0,05$; $p \leq 0,01$	Критерій знаків G та t Стюдента

Проходження освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів було організовано у форматі дистанційного навчання у вигляді вебінарів. Такий формат обрано з огляду на те, що учасники програми проживали у різних містах України, що унеможливлювало систематичну очну присутність. Для реалізації програми використовувалася платформа Zoom, яка забезпечувала технічні можливості для синхронної відеокommunікації, демонстрації матеріалів та інтерактивної взаємодії.

Загальний обсяг програми становив 44 академічні години, структура яких була такою: лекційні заняття – 12 годин; практичні заняття – 12 годин; консультаційні зустрічі – 8 годин; самостійна підготовка учасників – 12 годин.

Мета освітньої програми - сприяти розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації.

Завдання освітньої програми:

- сприяння розвитку особистісної рефлексії та самопізнання;

- розвиток надії як внутрішнього ресурсу, що проявляється у вірі в досяжність цілей і здатність визначати шляхи їх реалізації;
- розвиток пізнавальних і практичних навичок постановки цілей та емоційної саморегуляції;
- розвиток позитивного мислення і позитивного ставлення до життя, відчуття задоволення життя тут і тепер, освоєння технологій балансування різних сфер життєдіяльності;
- розвиток винахідливості як внутрішнього ресурсу, що проявляється у здатності створювати нові, оригінальні способи вирішення завдань, комбінувати знання та знаходити нестандартні підходи.
- розвиток і збереження справедливості як внутрішнього ресурсу, що проявляється як неупереджене ставлення, дотримання моральних норм та забезпечення рівноваги інтересів у міжособистісній взаємодії.
- розвиток любові до знань, як внутрішнього ресурсу, що проявляється у прагненні до опанування нових знань і навичок, як у навчанні, так і в самостійному пізнанні.

Реалізація психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації, сприятиме духовній самореалізації завдяки спеціально організованому навчальному процесу під час вебінарів. Як результат також розглядається формування здатності пізнання, самопізнання та самодопомоги у різних життєвих обставинах тих рис, що сприяють духовній самореалізації в особистому та професійному становленні.

3.2. Зміст та структура освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації

Освітня програма психолого-педагогічного супроводу духовної самореалізації майбутніх психологів складається з таких блоків відповідно:

- 1) Духовна самореалізація. 2) Духовна самореалізація і психологічне благополуччя.
3) Індивідуальний план розвитку духовної самореалізації. (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Структура освітньої програми психолого-педагогічного супроводу
розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів**

<i>Блок</i>	<i>Мета</i>	<i>Вебінар</i>	
Духовна самореалізація <i>12 годин</i>	Спрямованість на духовну самореалізацію, розширення знань про задоволеність життям (психологічне благополуччя), балансування сфер життя.	Духовна самореалізація, психологічне благополуччя-задоволеність життям та баланс життя.	Формування спрямованості на духовне зростання, здобуття навичок, що дозволяють підвищувати рівень задоволеності життям тут і тепер, балансування сфер життя.
	Самодослідження та пізнання особистісного внутрішнього ресурсу-сильних сторін студентів-психологів.	Пізнання та самопізнання внутрішнього ресурсу-сильних сторін студентів-психологів.	Пізнання особистісних сильних сторін (цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (VIA-IS).
	Сприяти формуванню здатності усвідомлювати власні цілі, знаходити шляхи їх досягнення та підтримувати внутрішню	Технології постановки цілей SMART та підтримка внутрішньої мотивації.	Розвиток навичок постановки цілей, пошуку ефективних шляхів їх досягнення, формування стійкої

	мотивацію, тим самим розвиваючи надію.		мотивації та вміння підтримувати оптимістичне бачення майбутнього навіть у складних обставинах тим самим сприяючи розвитку надії.
Духовна самореалізація та психологічне благополуччя <i>12 годин</i>	Підтримка чуттєвого пізнання краси природи, прекрасного в особистому та професійному житті.	Підтримка психологічного здоров'я через пізнання краси природи, сучасного мистецтва (література, книги, музика та інше).	Формування навичок підтримки психологічного здоров'я через чуттєве пізнання краси природи, сучасного мистецтва (література, книги, музика та інше).
	Розвиток і збереження справедливості	Усвідомлення ролі справедливості, формування здатності до справедливого прийняття рішень у професійних ситуаціях (консультування, психодіагностика, групова робота).	Формування здатності діяти чесно, рівноцінно ставитися до всіх учасників взаємодії та приймати зважені рішення, орієнтовані на особисте та професійне благо.

Таблиця 3.1

Індивідуальний план духовної самореалізації <i>6 годин</i>	Професійна та духовна самореалізація студентів-психологів, підвищення духовної самореалізації.	Побудова індивідуального плану духовної самореалізації на основі п'ятикрокової моделі самодопомоги позитивної психотерапії.	Створення персоналізованого плану духовної самореалізації студентів-психологів. Здобуття навичок винахідливості. Доопрацювання планів духовної самореалізації, аналіз роботи та індивідуальний контроль.
Завершальне урочисте заняття.	Оцінка проходження освітньої програми розвитку духовної самореалізації в умовах освітньо-професійної соціалізації.	1 заняття + зворотній зв'язок від учасників.	Урочисте вручення сертифікатів проходження освітньої програми.

В кожному блоці передбачаються завдання для самопідготовки, а саме домашні завдання (для підготовки надавалися джерела та посилання на них в інтернет мережі). Загальна тривалість освітньої програми у дистанційному форматі складає 10 тижнів (щотижня проводиться 2 вебіари) по 60 хв.

Основними провідними методами освітньої програми є: міні лекції, техніки позитивної психології та психотерапії, техніки майндфулнес, групової символдрами, бесіди, психологічне консультування, додатки для мобільних телефонів, психологічний аналіз фільмів та інші. Освітня програма в основі опирається на інтегративний метод у роботі психолога.

Під час розробки освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної саморалізації студентів-психологів, які навчаються в ЗВО приділено увагу на такі важливі аспекти в організації та проведенні занять як: постійна емоційна підтримка мотивації до навчання учасників, баланс між теоретичними та практичними завданнями, баланс між навчанням та відпочинком, можливість для всіх студентів навчатись без відриву від основного навчання в університеті, індивідуальний темп, використання сучасних методик навчання (дистанційні технології та інше). Тривалість вебінару 60 хв., що сприяє якомога кращому засвоєнню інформації учасниками. Темі програми додатково відображають зв'язок з темами робочої програми Позитивна психологія.

Візуальна презентація навчального вебінару (міні-лекції), мета, основні питання та етапи заняття, рекомендаційні інформаційні джерела формуються у мультимедійній презентації PowerPoint. Матеріали занять доступні для повторного перегляду після завершення заняття. Дистанційне навчання має свої особливості, саме тому приділено особливу увагу при підготовці до online зустрічей. Важливо зауважити, що перед безпосередніми заняттями відбулося знайомство з групою та було створено робочу групу у додатку Viber. Саме на попередній зустрічі було виявлено очікування та потреб заняття, визначення зручних днів та часу для навчання. Для зустрічей було створено єдине посилання (зал персонального кабінету Zoom).

Зміст та деталі освітньої програми розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів є:

ПЕРШИЙ БЛОК. Духовна самореалізація (12 годин). Про духовну самореалізацію (трансцендентність), задоволеність життям (психологічне благополуччя), балансування сфер життя. Позитивне мислення та формування позитивного ставлення до життя. Розвиток осмисленості життя. Технології постановки цілей та розвиток надії.

Попередньо було організовано зустріч, де відбулася презентація освітньої програми та знайомство з учасниками.

Заняття 1. (вебінар 1). Знайомство. Вправа 1. Знайомство.

Мета: представити себе та познайомитися з аудиторією ближче. Питання до аудиторії: 1. Поміркуйте та озвучте вголос або в чат напишіть, які 5 речей ви б хотіли дізнатися про мене? (наприклад: ім'я, прізвище, сімейний стан, наявність дітей, освіта, місце народження, хобі та інше), які на вашу думку, дозволять познайомитися зі мною ближче та дізнатися більше. А тепер, коли у нас є сформовані питання до мене, я їх не буду розкривати, а пропоную вам самим на них дати відповідь. Трьом учасникам надаємо можливість висловитися та зачитуємо відповіді у чаті. *Обговорення.* Що можете сказати після такого знайомства: уявлення та очікування справдилися чи ні?

Висновок: тобто до якого висновку ми можемо прийти, що коли ми знайомимося з тією чи іншою людиною у нас є певні уявлення про неї до знайомства, певні очікування. Більш того у кожного з нас уявлення різні, вони мають відмінності, і це так працює наша психіка, і це така з вами наша унікальність та особливість.

Мета зустрічей. Спробуємо не загубитися в потоці стрімких подій епохи. Віднайти себе, свої здібності та можливості, і повірити в те, що як птах народжений літати, так і людина створена для щасливого життя. Мотивація на активну участь у тренінговій програмі, що сприятиме не тільки особистісному та духовному зростанню, а й дозволить оволодіти техніками, які можуть використовуватися безпосередньо у роботі психолога-практика. Організаційні моменти зустрічей (лінк зум зустрічей, створення вайбер каналу групи, де будуть розміщатися посилання на корисні матеріали, літературу та невеликі пости, що стосуються тематики зустрічей). *Очікування від зустрічей. Обговорення правил взаємодії у групі.*

Вправа 2. Міні лекція у вигляді притчі Про задоволеність життям (психологічне благополуччя) або Як у житті людини поєднується приречення згори та її свобода вибору. Одному учневі постійно не давало спокою одне питання: як у житті поєднується зумовлене згори та свобода вибору людини. З цим питанням він вирушив до Вчителя і той відповів: Вирушаючи в поле за букетом, ти не можеш бути в абсолютній впевненості ні у своєму майбутньому маршруті, адже навіть напрямок свого руху ти нерідко уявляєш насилу, ні в тому, які саме квіти складуть

твій букет. Але ти йдеш від квітки до квітки, керуючись лише своїми внутрішніми міркуваннями, ти схиляєшся в подяці до кожної з неї і зриваєш їх, складаючи один до одного. Кожна квітка – це твій маленький повсякденний досвід, шлях до нього – частина твого життя, а букет – це весь твій життєвий досвід. Яким бути йому залежить лише від тебе. *Обговорення.* 1. Що таке щастя з точки зору науки? 2. Чи можна підвищити рівень щастя? 3. Коли настає щастя, вік щастя і що робить наше життя щасливішим?

Вправа 3. Балансування сфер життя. Відпрацювання навички роботи з технікою Кристал Пешишкіана. Чому важливо для студента-психолога мати навичку балансування сфер життя. Що таке балансування сфер життя? Знайомство з технікою позитум-підходу, Балансна модель Кристал Пешишкіана - розподіл життєвої енергії, що дозволить учасникам зрозуміти важливість приділенню в достатній мірі часу та енергії кожній сфері свого життя. Підвести учасників до міркувань та звернути увагу на важливості однієї із сфер життя як Майбутнє/Фантазії/Сенси - фантазії, сенси, вірування. Це область пізнання, яка мовою поетів називається голосом серця або даром, мовою релігії – натхненням, мовою психології – інтуїцією або інтуїтивним судженням. Це духовна складова, творчість людини, її мрії, сновидіння, роздуми пов'язані із сенсожиттєвими поняттями, релігія та ін.). Відпрацювання навички роботи з даною технікою на собі під час заняття.

Обговорення. Чому потрібно задавати питання (анекдот). Чи справдилися очікування від зустрічі?

Домашнє завдання. Самодослідження шляхом проходження методик: Індекс щастя Пембертона (адаптація О. Власова), Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS), Шкала диспозиційної надії (Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева).

Заняття 2. (вебінар 2). Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. 1. Які три позитивні та добрі події відбулися з вами за цей день? 2. Чому, на вашу думку, вони відбулись? 3. Хто або що їх спонукав (ло)? 4. Що передувало цим подіям? 5. Як ви почувались, коли їх переживали? 6. Чи були ви

наодинці, коли це трапилось, чи поруч був хтось, хто поділяв з вами радість? 7. Як довго тривало відчуття задоволеності від того, що відбулось? *Обговорення.*

Міні-лекція про емоційне самоусвідомлення та позитивні емоції.

Мета: ознайомлення з поняттям емоційного самоусвідомлення та технологіями, що сприяють здобуттю навичок саморегуляції, безоціночного усвідомлення тривалого моменту теперішнього часу.

Обговорення. Які емоції ми можемо відчувати? Як емоції можуть впливати на духовну самореалізацію майбутнього психолога?

Вправа 2. Складання спеціального словника емоцій та почуттів на прикладі подій, що трапилися з учасниками від самого ранку. Розпізнавання та фіксація емоцій та почуттів, які проявлялися. Описуємо позитивні та негативні емоційні стани. Підказка – список основних почуттів та емоційних станів (презентація на екрані).

Обговорення. Які труднощі виникали при виконанні завдання? Які емоції було легше пригадати (негативні чи позитивні)? Чи часто вам доводиться аналізувати свої емоції та почуття? Які емоції та почуття надихають вас? Які емоції та почуття забирають сили?

Домашнє завдання. Завантажуємо додаток в play market щоденник - трекер настрою - Daylio. Daylio – це універсальний додаток, який можна перетворити на засіб для відстеження чого завгодно. В нашому випадку – це помічник відстеження ментального здоров'я, щоденник вдячності, реєстрації настрою та емоційних станів. Догляд за собою – це ключ до покращення настрою та зниження тривожності. Додаток базується на трьох принципах: віднайти щастя і розпочати шлях до самовдосконалення, усвідомлено ставлячись до кожної прожитої хвилини; оцінка власної інтуїції; формування нової звички в невизначених умовах навчання.

Для обміном щоденником дані переносимо в онлайн щоденник або робимо скріншот з телефона та формуємо файл Мої емоції (до наступної зустрічі фіксуємо емоційні стани та почуття, які були протягом кожного дня та надсилаємо на електронну пошту тренеру або в особисті в месенджер).

Вебінар 3. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня.

Обговорення.

Міні-лекція про технології розвитку емоційного самоусвідомлення.

Мета: ознайомлення з технологіями, що дозволяють розвивати емоційне самоусвідомлення, здобувати навички саморегуляції, безоціночного усвідомлення тривалого моменту теперішнього часу (техніка ідентифікації, техніки психофізіологічної саморегуляції, техніки майндфулнес – свідоме життя у моменті). *Вміти:* володіти техніками розвитку емоційного самоусвідомлення та застосовувати отримані знання в особистому, навчальному та професійному житті.

Вправа 2. Техніка майндфулнес усвідомлене дихання.

Налаштуйтеся на практику, розслабтеся та прийміть комфортну позу, сидячи або лежачи, відчуйте своє тіло у просторі, відчуйте контакт ступнів із підлогою, постарайтеся зберегти це положення до кінця виконання вправи. Закрийте очі чи залиште напівприкритими. Під час практики Ви можете відкрити їх, якщо зрозумієте, що засинаєте. Відчуйте глибоку радість від того, що вдалося вибрати час та подбати про себе. Обережно покладіть руки долонями на живіт. Сконцентруйте увагу на області пупка. Нехай ваше дихання залишається природним. Спостерігайте за ритмом, як живіт плавно піднімається при вдиху і опускається при видиху. Робіть усвідомлено кожен новий вдих і видих. Сконцентруйтеся на фізичних відчуттях. Якщо Вам некомфортно стежити за диханням у ділянці живота, перенесіть руки на груди і спробуйте спостерігати за рухами грудної клітки. Ще один варіант - стежте за потоками повітря в порожнині носа. Дихайте природно - не потрібно спеціально робити подовжений видих або сповільнювати вдих. Живіть цим моментом, забудьте про минуле, не думайте про майбутнє, спробуйте нічого не контролювати. Не слід аналізувати своє дихання, оцінювати його, намагатися керувати. Усвідомте, що повітря подібне до морських хвиль – ви відчуваєте, як вони омивають прохолодою ваші ноги, а потім вислизують. Швидше за все, рано чи пізно ви помітите, що думки відволікають. Увага переключається то на минуле, то на майбутнє, то на оцінку того, що відбувається. Не звинувачуйте себе ні в чому, відволікатися - це абсолютно

нормально, так влаштований наш розум. Просто позначте, на що саме Ви відволіклися, відпустіть свої думки і знову перенесіть фокус уваги на дихання.

На завершення практики похваліть себе за будь-який результат. Подякуйте собі за цей досвід, яким би він не був. Ця коротка практика була дуже важливою для заповнення ваших внутрішніх ресурсів. Це невеликий, але значний крок на довгому шляху до здоров'я, щастя та гармонії. *Обговорення.*

Домашнє завдання. Міні-практики майндфулнес на кожен день.

Мета: сформувати в учасників уміння зосереджувати увагу та підтримувати її протягом певного часу, навчаючись використовувати будь-яку повсякденну діяльність як можливість для розвитку навички усвідомленої концентрації.

Спробуйте 10 варіантів неформальних міні технік майндфулнес на щодень:

1. Горнятко кави або будь-якого улюбленого напою. 2. Прийняття душу. 3. Спальне місце. 4. Моя дорожня подорож. 5. Події, в яких я маю проявляти очікування. 6. Прийом їжі. 7. Я мию посуд. 8. Догляд за тілом. 9. Фізичні вправи. 10. Вправи на дихання. Дарування собі моментів усвідомленості щодня, намагання знаходити їх у щоденній рутині. Ведення щоденника емоційних станів.

Вебінар 4. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. *Обговорення. Міні-лекція* про позитивне мислення та технології формування позитивного ставлення до життя (М. Селігман): 1. Позитивні та негативні емоції (М. Селігман). 2. Роль позитивних емоцій у досягненні цілей професійної діяльності, забезпеченні прагнення до самовдосконалення й духовно-особистісного зростання (підтримування доброзичливого ставлення до оточуючих). 3. Позитивне мислення. 4. Позитивні твердження (афірмації). 5. Особисте позитивне мислення та звернення уваги на позитивних моментах у власному житті. *Обговорення.*

Вправа 3. Технологія позитивної рефлексії негативних подій завдяки запитанням для зміни фокусу. *Мета:* сприяти конструктивному переосмисленню складних або неприємних життєвих ситуацій шляхом використання спеціально сформульованих запитань, що допомагають учасникам переорієнтуватися увагу з негативу на можливості, ресурси та варіанти розвитку подій.

Які позитивні аспекти можна знайти в цій ситуації? Які нові знання або навички я можу отримати завдяки цій ситуації? Які кроки я можу зробити, щоб покращити або змінити ситуацію? *Обговорення.*

Домашнє завдання. Створення онлайн або офлайн щоденника, у якому буде здійснюватися рефреймінг складних або неприємних життєвих ситуацій. Щоденно слід фіксувати одну неприємну подію, що сталося протягом дня, та визначати щонайменше три можливі позитивні наслідки або конструктивні аспекти, які можна з неї отримати. Якщо таких ситуацій не трапляється з вами, то спостерігайте за своїми знайомими і прослідкуйте їхні неприємні ситуації і виділіть три позитивні наслідки з однієї ситуації в день. Результати надсилаємо до наступної зустрічі на електронну пошту тренера. Перегляд фільму Секрет. Ведення щоденника емоційних станів.

Вебінар 5. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. *Обговорення.*

Міні-лекція про надію та технології постановки цілей: Що таке надія? Як надія впливає на успіх в особистому житті, у навчанні та в майбутній професійній діяльності психолога? Технологія SMART. *Обговорення.*

Вправа 2. Технологія SMART.

Мета: тренування навички формулювання особистих, навчальних або професійних цілей. При розробці проєктів цілей пропонується наступна інструкція. Сформулюйте п'ять ключових *професійних (або навчальних)* цілей, яких ви прагнете досягти протягом найближчих трьох місяців, використовуючи технологію SMART. Визначте п'ять значущих духовних цілей на той самий тримісячний період оформлених відповідно до критеріїв SMART. Опрацювавши загальний перелік із десятих цілей, розподіліть їх за рівнем важливості та визначте, на який саме місяць (перший, другий або третій) доцільно запланувати реалізацію кожної з них.

Домашнє завдання. Розробити проєкт цілей на основі технології *SMART* та надіслати на електронну пошту тренера. Пам'ятайте, що вибір амбітних та

реальних цілей дає життю спрямування та смисл, приносить задоволення, коли досягаєш їх. Ведення щоденника емоційних станів.

Вебінар 6. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня.

Обговорення.

Вправа 2. Представлення проєктів цілей. Обговорення.

Вправа 3. Перегляд відеоролика про досягнення цілей Б. Трейсі.

Обговорення.

Домашнє завдання. Ведення щоденника емоційних станів.

Вебінар 7. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня.

Обговорення.

Вправа 2. Технологія символдрами Гора.

Мета: усвідомлення власного шляху особистісного та духовного зростання, виявлення внутрішніх ресурсів і бар'єрів, а також формування цілісного бачення того, як людина долає труднощі та рухається до важливих життєвих і професійних цілей. Також дана вправа сприятиме актуалізації та усвідомленню внутрішніх психологічних ресурсів особистості через роботу з імагінативним образом гори, формувати відчуття внутрішньої стійкості, опори та здатності долати життєві труднощі, поглиблювати процеси духовної рефлексії й самопізнання, що є важливими умовами духовної самореалізації майбутніх психологів, а також сприяти прояву винахідливості та креативності у процесі виконання вправи. У межах цієї техніки учасникові пропонується уявити образ гори як символ внутрішньої стійкості, цілісності, сили та духовного зростання. Спрямована на зміцнення віри у власні можливості та формування конструктивних стратегій подолання перешкод. На завершення учасникам пропонується намалювати малюнки - образи своєї гори.

Обговорення. Якою постала гора перед вами? Які її головні характеристики (висота, форма, колір, матеріал)? Які перші емоції у вас виникли під час появи образу? Які духовні або ціннісні орієнтири стали більш зрозумілими після виконання вправи? Чи відчули ви внутрішню опору або нові способи як можна

подолати труднощі? Які аспекти духовної самореалізації були посилені? Що саме допомагало вам у реалізації цілі – сходження на гору?

Домашнє завдання. Ведення щоденника емоційних станів. Представлення малюнків сходження на гору та обговорення на наступному вебінарі.

Вебінар 8. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. Обговорення.

Вправа 2. Представлення малюнків сходження на гору та обговорення. Малюнок Гора у виконанні учасників (приклади).

Вправа 3. Емоційне розвантаження. Я в океані.

Мета: розслабити та зняти напругу в учасників, налаштувати на позитив. Вправа виконується під супровід релаксаційної музичної композиції. Тренером зачитується в повільному темпі текст, який імітує перебування учасників на хвилях океану у вигляді поплавка. Обговорення.

Домашнє завдання. Ведення щоденника емоційних станів.

ДРУГИЙ БЛОК. Духовна самореалізація та психологічне благополуччя. (12 годин). Задоволеність життям (психологічне благополуччя), емоційна насиченість та наповнення його смислом. Пізнання поняття щастя та процвітання у психологічній науці. Самодослідження задоволеності життя тут і тепер. Формування чуттєвого та бережливого ставлення до природи, пізнання її краси, сучасного мистецтва (література, книги, музика та інше).

Вебінар 9. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. Обговорення.

Міні-лекція про задоволеність життям (психологічне благополуччя): Що таке щастя з точки зору науки? Чи можна підвищити рівень щастя? Коли настає щастя вік щастя, і що робить наше життя щасливішим? Що таке процвітання?

Мета: пізнання понять щастя та процвітання у психологічній науці. Обговорення.

Вправа 2. Проходження шкали задоволеності життям за Е. Дінером. Самодослідження. Обговорення.

Вправа 3. Лист Я у своєму найкращому прояві.

Мета: розвиток навичок винахідливості та формування надії на майбутнє.

Вправа 4. Обговорення результатів ведення щоденника емоційних станів.

Домашнє завдання. Представлення листа Я у своєму найкращому прояві. Обговорення.

Представлення одного із листів учасника програми.

Я у своєму найкращому прояві

Я О.К.Б., бажаю вступити у викладацький колектив Гарвардського університету. Вважаю що мої вміння та знання наповнять ваш колектив, нова ментальність та рівень молодого студента точно відкриє нові двері в пізнання психології. Особливість моєї особистості полягає у рисах характеру, таких як: впевненість, наполегливість, бажання досягти висот, швидше пристосування до середовища в якому я знаходжусь та цільні поради задля його покращення. Окрім того, я реаліст, але водночас наповнена ідеями та мріями, що в поєднанні дає мені поштовх до досягнення усіх бажаних цілей. Як людина що лише навчається на психолога, мої академічні досягнення вже проявились певним чином. У школі я була старостою та учасником учнівського самоврядування понад 2 роки, брала участь в постійних виступах та презентаціях, готувала доповіді на зразок: чому у сучасному світі люди не можуть бути щасливими, промова, що змусила замовкнути світ на 5 хвилин. Також мала досвід як тренерка з аеробіки, та організаторка різних благодійних ярмарків. В студентському житті я активна учасниця дискусій на різні

теми. Цікавлось соціальними установами, літературою та книгами, модою, мистецтвом сучасним серіалів. Також я навчаюсь на другому курсі фармацевтичного факультету тому володію навичками медичної сфери, таким чином становлю порівняння у системах освіти. Добрі справи - це як ключ для ментальної стабільності. Я допомагаю в цей час як періодичний волонтер, допомагаю психологічно своїм друзям та знайомим. Намагаюсь покращити загальний настрій в дружньому колективі. Звертаюсь з питанням про допомогу до вчителів.

Впевнена, що саме таку людину ви шукаєте!

Сподіваюсь на швидку відповідь.

З повагою О. К.

Вебінар 10. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. Обговорення.

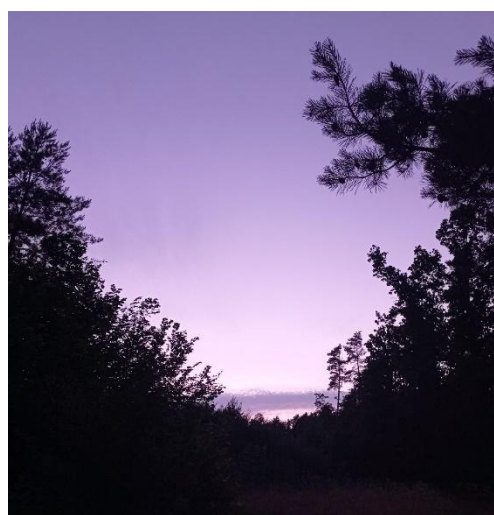
Міні-лекція про бережливе ставлення до природи та чуттєве пізнання її краси, сучасного мистецтва (література, книги, музика та інше). Перегляд документального фільму про Метелика або Ван Гог (2002). Обговорення.

Домашнє завдання. Прогулянка та фіксація краси природи за допомогою фото. Представлення їх на наступному вебінарі.

Вебінар 11. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. Обговорення.

Вправа 2. Представлення фото природи. Обговорення.

Фото природи учасниками заняття (приклади).

Вправа 3. Візит вдячності. Інструкція: Закрийте очі. Уявіть людину, яка одного разу зробила або сказала щось, що змінило ваше життя на краще. Людині, якій ви так і не подякували як слід. Людину, з якою ви можете зустрітися особисто наступного тижня. Уявили? Вдячність може зробити вас більш щасливим та задоволеним життям. Використовуючи подяку, ми підживлюємося приємними спогадами, а висловлюючи її, зміцнюємо зв'язки з іншими людьми. Але іноді ми говоримо слова вдячності на ходу, між іншим, не вкладаючи в це слово особливого сенсу. Зробивши певні кроки це дасть можливість відчувати, що означає дякувати осмислено та цілеспрямовано. Ваше завдання - написати лист вдячності і передати його адресату особисто. Пишіть коротко (близько 300 слів) і по суті: зосередьтеся на тому, що адресат зробив для вас і як це вплинуло на ваше життя. Розкажіть, чим зараз займаєтеся і як часто згадуєте зроблене для вас. Не скупіться на похвали! Як тільки напишете, зателефонуйте цій людині і скажіть, що хотіли б відвідати її, але не признавайтесь навіщо. Так набагато цікавіше. Під час зустрічі прочитайте листа.

Слідкуйте за реакцією адресата та за своєю власною. Якщо вас перебивають, поясніть, наскільки важливо вам бути вислуханим до кінця. Прочитавши лист (кожне слово), обговоріть його зміст та ваше ставлення один до одного. *Обговорення.*

ТРЕТІЙ БЛОК. *Індивідуальний план духовної самореалізації студента-психолога. Вебінар 12. Вправа 1. Тепле коло. Мої три позитивні події протягом дня. Обговорення.*

Міні-лекція про п'ятикрокову модель самодопомоги позитивної психотерапії. Якщо ж ви хочете, щоб ваше життя було сповнене глибокого сенсу, використовуйте свої індивідуальні переваги для служіння вищій меті. Таким чином ваше життя буде наповнене сенсом. Життя, сповнене сенсу, пов'язане з використанням наших індивідуальних переваг і чеснот для служіння найвищим цілям. Таким чином, ми маємо право стверджувати, що істинно щасливе і осмислене життя включає позитивні почуття, пов'язані з минулим і майбутнім, приємні переживання в теперішньому, духовне задоволення від реалізації своїх індивідуальних достоїнств, а також використання останніх на користь служіння великої і значної мети.

Вправа 2. Інструкція до побудови індивідуального плану духовної самореалізації майбутнього психолога на основі п'ятикрокової моделі самодопомоги позитивної психотерапії. Обговорення.

Домашнє завдання. Підготовка проєкту та презентація на завершальному вебінарі.

Вебінар 13. Завершальне заняття. Вправа 1. Представлення індивідуального плану духовної самореалізації.

Вправа 2. Тепле коло. Мої три досягнення по завершенню програми духовної самореалізації та урочисте вручення сертифікатів. Обговорення та зворотній зв'язок. Проходження повторного тестування.

Зразок сертифіката проходження програми.

3.3. Кількісний аналіз результатів впровадження освітньої програми психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів.

Аналізуючи ефективність застосування освітньої програми психолого-педагогічного супроводу, варто зауважити, що здійснене емпіричне дослідження продемонструвало ефективність online використання багатьох сучасних технологій та методів у психології і психологічного супроводу розвитку духовної самореалізації студентів-психологів, які навчаються в ЗВО.

На завершальному етапі програми психологічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів було здійснено повторну діагностику з метою фіксації індивідуальних змін учасників. Ретестування проводилося за тими психодіагностичними шкалами, які були закладені в основу моделі психологічного супроводу, а саме: надія, винахідливість, справедливість, любов до знань та духовна самореалізація (трансцендентність). Це дозволило

оцінити динаміку розвитку ключових характеристик, пов'язаних із духовною самореалізацією та загальний показник досліджуваного явища.

Аналіз результатів діагностичних вимірювань, проведених до і після формульованого експерименту, здійснювався в експериментальній та контрольній групах студентів-психологів із використанням t-критерію Стьюдента для залежних вибірок (див. додаток Б.3.1).

З таблиці 3.1 видно, що статистична значущість виявлена між показниками надія, любов до знань, винахідливість та справедливість до та після проходження учасниками освітньої програми дистанційного навчання на рівні $p < 0,01$ та $p < 0,05$. Окрім того виявлено позитивні зміни у загальному показнику духовної самореалізації, що вказує про ефективність впровадження освітньої програми. Щодо контрольної групи студентів-психологів, з даних таблиці 3.3.1 видно, що за результатами t-критерію Стьюдента різниця між показниками до та після експерименту відсутня, а виявлені зміни не є статистично значущими ($p > 0,05$).

Таблиця 3.1

Статистичні відмінності між експериментальною і контрольною групами після дистанційної програми духовної самореалізації майбутніх психологів

Показники, що визначають духовну самореалізацію у динаміці до і після участі у програмі супроводу	Група експериментального впливу		Група контрольного впливу	
	t	Рівень ймовірності відмінностей (p)	t	Рівень ймовірності відмінностей (p)
Любов до знань	-4,036	0,001	-,269	0,792
Справедливість	-3,500	0,004	-,587	0,567
Надія	-4,785	0,000	,295	0,772
Винахідливість	-4,000	0,001	-,333	0,744
Духовна самореалізація	-4,583	0,000	-1,660	0,119

Між результатами діагностики, проведеної до і після формувального експерименту, за допомогою критерію t-Ст'юдента було здійснено порівняння середніх значень двох вимірів однієї й тієї самої ознаки в межах однієї вибірки. Отримані дані показують, що після завершення освітньої програми в онлайн режимі середні показники учасників зросли за визначеними шкалами, показник духовної самореалізації відповідно має тенденцію до зростання. (дивитися табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники порівняння середніх значень двох груп

Показники, що визначають духовну самореалізацію у динаміці до і після участі у програмі супроводу	Група експериментального впливу				Група контрольного впливу			
	1 етап (середнє)	2 етап (середнє)	Відмінність	Рівень ймовірності відмінностей (p)	1 етап (середнє)	2 етап (середнє)	Відмінність	Рівень ймовірності відмінностей (p)
Любов до знань	7,73	8,47	-0,74	0,001	7,87	7,93	-0,06	0,792
Справедливість	21,07	21,53	-0,46	0,004	19,87	20,27	-0,4	0,567
Надія	26,27	27,00	-0,73	0,000	25,33	25,13	0,2	0,772
Винахідливість	7,27	7,80	0,53	0,001	6,47	6,60	-0,13	0,744
Духовна самореалізація	55,80	56,60	-0,80	0,000	50,87	52,60	-1,73	0,119

Підсумовуючи, зазначимо, що кореляційна залежність між результатами двох діагностичних зрізів в експериментальній і контрольній групах підтверджує їхню вибірккову однорідність. Це вказує на те, що у первинному та повторному вимірюваннях були залучені групи досліджуваних зі схожими характеристиками, що забезпечує коректність порівняння результатів. Показники надії, які у контрольній групі не виявилися статично значимими може вказувати на випадковий або ж ситуаційний характер (дивитися табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Кореляційні зв'язки у парних вибірках груп
експериментального та контрольного впливу**

Показники у парах	Кількість осіб	Група експериментального впливу	Група контрольного впливу
Любов до знань	15	0,861**	0,845**
Справедливість	15	0,987**	0,694**
Надія	15	0,989**	0,386
Винахідливість	15	0,919**	0,626*
Духовна самореалізація	15	0,998**	0,723**

Оскільки освітня програма психолого-педагогічно супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів продемонструвала високу інформативність, доступність та комплексний характер, її можна рекомендувати для масштабнішого застосування у психологічному супроводі студентів різних спеціальностей, де важливим є методичне сприяння їх духовного сфери.

Висновки до 3 розділу

Ефективність становлення духовної самореалізації майбутніх психологів, які здобувають вищу освіту у військовий час, передбачає наявність психологічного забезпечення для якісного професійного психолого-педагогічного супроводу такого процесу. Його метою є формування у студента прагнення до саморозвитку та постійної духовної самореалізації і самовдосконалення протягом усього періоду навчання в університеті. Розроблене та апробоване в дослідженні психологічне забезпечення для викладання освітньої програми створює необхідні методичні передумови для набуття студентами індивідуального досвіду духовної самореалізації в умовах освітньо-професійної соціалізації сучасного ЗВО. Інтегративний підхід до побудови та реалізації освітньої програми та постійна підтримка інтересу учасників до проблем духовності визначають якість пізнання

ними духовного світу та індивідуальні можливості духовної самореалізації майбутніх психологів.

За результатами проведеного дослідження, вагомими змістовними характеристиками особистості студента, які забезпечують актуалізацію духовної самореалізації майбутнього психолога та дієву підтримку такого процесу, є: його активний інтерес до пізнання власного духовного світу, притаманність надії як оптимістичного погляду на світ, винахідливість та досвід цілепокладання, які надають життю особистості осмисленість, спрямованість і часову перспективу, а також сформоване прагнення до підтримки організації життя на справедливих засадах.

Залучені до викладання програми компоненти психологічного забезпечення розкриваючи особливості пізнання змісту людської духовності та можливі напрямки духовної самореалізації особистості, сприяють формуванню тих професійно-важливих духовних механізмів, застосування яких дає можливість особистості студента розширювати знання про себе, світ людської духовності та вищі сенси власного буття з метою подальшого особистого та професійного самовдосконалення. Результати дослідження вказують на те, що більшість духовних характеристик студентів завдяки впровадженню розробленого психолого-педагогічного забезпечення мають тенденцію до зростання та збереження, з перспективою подальшого формування як частини багатогранного процесу духовної самореалізації фахівця гуманітарної сфери.

Застосована у дослідженні програма супроводу продемонструвала високу ефективність, про що свідчать статистично значущі позитивні зміни за більшістю вимірюваних показників, і це робить її перспективним інструментом для подальшої роботи.

Онлайн навчання в форматі поєднання вебінарів та самостійної роботи студентів зарекомендувало себе як ефективна методологічна форма організації психолого-педагогічного супроводу в освітньо-професійній соціалізації студентів ЗВО і в тій напруженій безпековій ситуації початку війни, яка склалася впродовж всього терміну проведення програми. Планування подальших досліджень

передбачає акцент на виявленні обмежень застосування освітньої програми та диференціальному підході до підтримки духовної реалізації не лише майбутніх психологів, а й інших груп студентів та в дослідженні додаткових чинників, які сприяють її реалізації.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів, що дає змогу дійти до таких висновків:

1. У результаті теоретико-методологічного аналізу з'ясовано основні підходи щодо трактування духовної самореалізації, а саме: гуманістичний, потенціально-ресурсний, ціннісно-смиловий, соціально-розвивальний та інтегральний. Феномен духовної самореалізації майбутніх психологів насамперед пов'язаний з активною внутрішньою та зовнішньою діяльностями, які спрямовуються на пошук та пізнання сильних рис характеру особистості. Духовна самореалізація майбутніх психологів є процесом і результатом втілення особистістю трансцендентності через прояв основних сильних рис характеру (почуття прекрасного, вдячність, оптимізм, сенс життя, прощення, гумор та захопленість) в умовах освітньо-професійної соціалізації.

2. Здійснено адаптацію українською мовою психодіагностичного опитувальника «Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін / *Values in Action Inventory of Strengths (VIA-IS)*» (К. Петерсон, М. Селігман) для визначення вираженості сильних рис характеру особистості; «Шкала диспозиційної надії» (Ч. Снайдер) для визначення рівня диспозиційної надії, сили волі й здатності знаходити шляхи у досягненні цілей.

3. Психологічними чинниками духовної самореалізації є смислові, ціннісні та соціально-демографічні. Смислові чинники: чи замислювалися над реалізацією духовно спрямованої діяльності; етапи реалізації (реалізували, не реалізували або знаходяться у процесі реалізації); вид духовно спрямованої діяльності. Встановлено, що майбутні психологи в більшості випадків замислюються над духовно спрямованою діяльністю, значна кількість досліджуваних не реалізувалися або ж знаходяться в процесі реалізації духовно спрямованої діяльності (проекти збереження природи, волонтерство, емоційна підтримка, допомога близьким та ін.). Види духовно спрямованої діяльності: інтелектуально-творчий/істина,

естетичний/краса, морально-гуманістичний/добро, екологічний/природа та гармонійний/інтегрований. Ціннісні чинники: значущість для майбутніх психологів сильних рис характеру надії, винахідливості, справедливості та любові до знань, які актуалізуються в процесі реалізації освітньої програми та в умовах освітньо-професійної соціалізації, визначають спрямованість пізнання і самопізнання, саморозуміння, осмислення трансцендентних смислів та набуття духовного досвіду. Соціально-демографічні чинники: вік, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації.

Встановлено, що найменш вираженими є такі компоненти духовної самореалізації як: сенс життя, прощення та захопленість. У значної частини досліджуваних є низькі показники почуття прекрасного, вдячності, оптимізму та гумору.

4. Розроблено та апробовано освітню програму психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів в умовах освітньо-професійної соціалізації. До психолого-педагогічних умов оптимізації розвитку духовної самореалізації належить міра оволодіння учасниками змісту програми: а) знаннями про духовну самореалізацію особистості; б) методами самодіагностики та самоаналізу духовної самореалізації; в) уміннями та навичками, необхідними для духовної самореалізації особистості. Ефективність програми підтверджено статистично значущими позитивними змінами, що дає підстави рекомендувати програму для подальшого застосування у психологічній практиці.

Перспективами подальших досліджень може стати вивчення духовної самореалізації особистості та її детермінант на різних вікових етапах онтогенезу; доповнення переліку особистісних чинників і вдосконалення технологій психолого-педагогічного супроводу розвитку духовної самореалізації психолога у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аксіопсихологічні вектори розвитку сучасної освіти. (2023). Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19–20 жовтня 2023 р.) (Г. К. Радчук, Ред.). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка.

Бех, І. Д. (2003). Виховання особистості (Кн. 1–2). Київ: Либідь.

Бех, І. Д. (2004). Духовна енергія вчинку. Рівне: РДГУ.

Бех, І. Д. (2009). Психологічні джерела виховної майстерності. Київ: Академвидав.

Бех, І. Д. (2012). Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав.

Білодід, В. М. (2016). Освітня соціалізація як чинник формування узгодженої життєвої перспективи студентів (Дис. канд. психол. наук). Київ.

Богущ, А. М. (2000). Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. У Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Кн. 1). Київ.

Боришевський, М. Й. (2010). *Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності*. Київ: Академвидав.

Боришевський, М. Й. (Ред.), Шевченко, О. В., Володарська, Н. Д., та ін. (2011). *Психологічні закономірності розвитку духовності особистості*. Київ: Педагогічна думка.

Вікінг, М. (2018). *Маленька книга люке: Секрети найщасливіших людей світу*. Київ.

Власова, О., Мілютіна, К., Мамбетова, А., Ситнік, В., Колодич, Д., Артеменко, К., Бойко, О., Лагута, А., Маркова, І., & Ярмоленко, Ю. (2019). *Вікові особливості інформальної соціалізації особистості*. Дніпро: Середняк Т. К.

Власова, О. І. (2011). *Методика викладання психології*. Київ: Геопринт.

Власова, О. І., Ващенко, В. В., & Данилюк, І. В. (2016). Досвід міждисциплінарного дослідження розвитку цілісної особистості в контексті соціальних змін. *Психологія і особистість*, (2), 116–127.

Воронцова, Ж. В. (2007). *Самореалізація особистості старшокласника у процесі диференційованої навчальної діяльності* (Дис. канд. пед. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Кевішас, Й., & Отич О.М. (Eds.). (2019). *The horizon of spirituality of education* [Горизонт духовності виховання]. Вільнюс: Zuvedra.

Гоян, І., Будз, В. (2020). Концепт «серця» в поглядах П. Юркевича у контексті холізму. *Молодий вчений*, 6(82), 284–288. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-583>

Гуляс, І. А. (2010). Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 12(4), 103–109.

Гупаловська, В. А. (2005). *Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки* (Дис. канд. психол. наук). Львівський національний університет імені Івана Франка.

Данилова, Т. М. (2003). Розвиток гуманістичної спрямованості майбутнього практичного психолога в процесі професійної підготовки. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 1, 185–192.

Данилова, Т. М. (2004). *Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога* (Автореф. дис. канд. психол. наук). Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України.

Жигайло, Н. (2021). Формування інформаційної духовності в умовах онлайн-навчання. *Соціогуманітарні проблеми людини*, 11. <https://doi.org/10.30970/shp.2021.11.1266>

Журба, К. О., Бех, І. Д., Доукіна, О. М., Федоренко, С. В., Шкільна, І. М. (2022). Виховання смисложиттєвих цінностей підлітків: досвід і практика виховання. Методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД.

Киричук, О. В., Киричук, В. О., Киричук, В. В. (2008). *Народження та зростання духовної особистості: теорія, діагностика, тренінг*. Київ: Либідь.

Климишин, О. І. (2004). *Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання* (Автореф. дис. канд. психол. наук). Івано-Франківськ.

Коваленко, В., Власова, О. (2023). Взаємозв'язок між типом прив'язаності та сильними рисами характеру молодих українських жінок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціальна робота*, 9(1), 51–57. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/8>

Коkun, О. М., Пішко, І. О., Лозінська, Н. С., Олійник, В. О. (2023). *Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців* (методичний посібник). Київ: ТОВ «7БЦ».

Колісник, О. (2010). Психологічна практика духовного саморозвитку особистості. *Психологія особистості*, 1, 27–34. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2010_1_6

Колісник, О. П. (1994). Ступені духовності та психічні механізми саморозвитку особистості. У *Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості* (Ч. 1, розд. 3, с. 349–392). Київ–Луцьк.

Коломієць, О. В. (2010). *Педагогічний стиль спілкування як засіб самореалізації викладача вищого навчального закладу* (Автореф. дис. канд. психол. наук). Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького.

Лозова, О. М. (Ред.). (2014). *Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів* (монографія). Вінниця: Віндрук.

Кримський, С. Б. (2010). *Біобібліографічний показчик* (О. Є. Лукашук, Л. В. Мелішкевич, уклад.; П. Ф. Йолон, вступ. ст.; 2-ге вид., доповн.). Київ: НАН України.

Кулешова, О. В. (2007). *Психологічні особливості особистісної самореалізації викладача вищого навчального закладу* (Дис. канд. психол. наук).

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького.

Лавриченко, Н. (2003). Категорії «соціальність», «духовність» і «моральність» у сучасній педагогічній науці. *Шлях освіти*, 1, 7–11.

Максименко, С. Д. (2008). *Загальна психологія* (3-тє вид., переробл. і доповн.). Київ: Центр учбової літератури.
http://pidruchniki.ws/15840720/psihologiya/zagalna_psihologiya_-_maksimenko_sd_

Маценко, Ж. (2015). Суб'єктивні чинники психічного вдосконалення людини. *Актуальні проблеми психології*, 9(6), 28–36.
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10347/1/Matsenko-JM.pdf>

Маценко, Ж. М. (2010). Новітня парадигма духовності: філософсько-психологічне підґрунтя. У С. Д. Максименка (Ред.), *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* (с. 298–300). Київ.

Олександров, Ю. М. (2009). Саморегуляція як чинник психологічного благополуччя. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*, 32.
http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2009_32/18.html

Павлик, Н. В. (2015). *Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці*. Київ: Логос.

Помиткін, Е. О. (2012). *Психологія духовного розвитку особистості*. Київ: Внутрішній світ.

Помиткін, Е. О., Становських, З. Л. (2013). *Психологічні засади розвитку духовної культури педагогічного персоналу*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.

Помиткін, Е. О., Помиткіна, Л. О. (2021). Духовне пробудження як вершинна потреба особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1(2/101), 137–148. https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148

Прищак, М. Д. (2007). Психологічні та педагогічні аспекти розвитку духовності особистості. *Вісник Вінницького політехнічного інституту. Стратегія, зміст та нові технології підготовки спеціалістів з вищою технічною освітою*, 6, 133–134.

Власова, О. І., Булатевич, Н. М., Луньов, В. Є. (Ред.). (2020). *Психодіагностика розвитку особистості в умовах сімейної соціалізації*. Київ.

Єгорова, Є. В., Ігнатович, О. М., Кобченко, В. В., Литвинова, Н. І., Марченко, І. Б., Мерзлякова, О. Л., Синявський, В. В., Татаурова-Осика, Г. П., Шевенко, А. М. (2014). *Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.

Власова, О. І. (Ред.). (2015). *Психологія вищої школи*. Київ: ВПЦ «Київський університет».

Радіонова, М. (2019). *Тренінг особистісного зростання здобувачів вищої освіти*. Навчально-методичний посібник.

Рибалка, В. В. (2018). Методологічні засади теоретичної та практичної психології: особистість, психологічна діяльність, духовність. *Психологія і особистість*, 1, 9–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2018_1_3

Роменець, В. А. (2006). *Основи психології* (О. В. Киричук, В. А. Роменець, ред.; 6-те стереотип. вид.). Київ: Либідь.

Савчин, М. В. (2001). *Духовний потенціал людини*. Івано-Франківськ.

Савчин, М. В. (2010). *Духовний потенціал людини* (2-ге вид., доп.). Івано-Франківськ: Місто НВ.

Савчин, М. В. (2011). Дослідження особистості в контексті духовної парадигми психології. *Психологія особистості*, 1(2), 193–203.

Садова, М. (2009). Психологічні складові потенціалу самореалізації особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, 14(17), 102–109. <https://doi.org/10.18524/2304-1609.2009.17.136083>

Сердюк, Л. З. (Ред.). (2021). *Самодетермінація психологічного благополуччя особистості*. Київ–Львів: Видавець Вікторія Кундельська.

Лавренко, О. В. (Ред.). (2024). *Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні і прикладні проблеми* (Збірник тез XVI Міжнародної науково-практичної конференції, 22 березня 2024 р.). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Бичко, І. Б., Бойченко, І. В., Табачковський, В. Г., та ін. (2001). *Філософія*. Київ: Либідь.

Фоменко, К. М. (2004). *Педагогічні умови духовної самореалізації старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи* (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля.

Франкл, В. (2020). *Людина в пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі*. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Франкл, В. (2022). *Людина в пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі* (О. Замойська, ред.). Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Фромм, Е. (2017). *Мистецтво любові* (В. Кучменко, пер.). Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Челпанов, Г. І. (2018). Із історії основних питань етики. У О. І. Власової (Ред.), *Філософська психологія Георгія Челпанова* (с. 26–105). Київ–Одеса–Гамільтон: A.G.C. & Publishing.

Чепа, М.-Л. А. (2001). Шлях від народження до смерті: осмислення сутнісних рівнів людського розвитку. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*, 2, 31–40.

Чіксентміхаї, М. (2017). *Потік: Психологія оптимального досвіду*. Харків: Клуб сімейного дозвілля.

Шамне, А. В. (2015). *Теорія і практика психосоціального розвитку особистості у підлітковому та юнацькому віці* (Автореф. дис. д-ра психол. наук). Київ.

Шевченко, Г. П. (2001). Духовні цінності. *Педагогічна газета*, 4, 11.

Юзвак, Ж. (1999). Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку. *Філософська думка*, 9, 141.

Юзвак, Ж. М. (1999). Духовний розвиток особистості: проблеми, гіпотези, теоретична модель. У А. І. Комарова, Ю. П. Богуцький та ін. (Ред.), *Духовність і художньо-естетична культура: аналітичні розробки, пропозиції наукових та*

практичних працівників (Т. 14, с. 123–129). Київ: Науково-дослідний інститут «Проблеми людини».

Юркевич, П. (1993). Серце і його значення в духовному житті людини. *Основа*, 3, 163–164.

Ярмусь, С. (2002). *Досвід віри українця: Вибрані твори* (А. Колодний, упоряд.). Київ: Світ знань.

Ярошовець, В. (2011). Екзистенційно-антропологічне упредметнення філософії Володимира Шинкарука. *Психологія і суспільство*, 1, 54–65.

Яценко, Т. (2001). Метод активного соціально-психологічного навчання: індуктивно-дедуктивне обґрунтування. *Психологія і суспільство*, 1, 164–173.

Argyle, M. (2001). *The Psychology of Happiness*. Routledge.

Berdyayev, N. (1939). *Spirit and reality*. London: Geoffrey Bles.

Chérif, L., Niemiec, R., & Wood, V. (2022). Character strengths and inner peace. *International Journal of Wellbeing*, 12(3), 16-34. <https://doi.org/10.5502/ijw.v12i3.2195>

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. Hardcover – Unabridged.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>

Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth*. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*. Guilford Press.

Emmons, R. A. (2003). *Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life*. In C. L. M. Keyes & J. Haidt (Eds.), *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived* (pp. 105–128).

Ford, T., Lipson, J., & Miller, L. (2023). Spiritually grounded character: A latent profile analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, 1061416. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1061416>

Fredrickson B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218–226.

Gallagher, Matthew W., and Shane J. Lopez (eds), *The Oxford Handbook of Hope, Oxford Library of Psychology* (2018; online edn, Oxford Academic, 6 Nov. 2017), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199399314.001.0001> , accessed 26 Dec. 2025.

Gander, F., Wagner, L., Amann, L., & Ruch, W. (2022). What are character strengths good for? A daily diary study on character strengths enactment. *The Journal of Positive Psychology*, 17(5), 718–728. <https://doi.org/10.1080/17439760.2021.1926532>

Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.

Heintz, S., & Ruch, W. (2022). Cross-sectional age differences in 24 character strengths: Five meta-analyses from early adolescence to late adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, 17(3), 356–374. <https://doi.org/10.1080/17439760.2021.1871938>

Ivtzan, I., & Lomas, T. (Eds.). (2016). *Mindfulness in positive psychology: The science of meditation and wellbeing*. Routledge/Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315747217>

Kleinman, K. , Asselin, C. & Henriques, G. (2014). Positive Consequences: The Impact of an Undergraduate Course on Positive Psychology. *Psychology*, 5, 2033-2045. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2014.518206>

Laptieva, H. (2025). Spiritual self-realisation of psychologists: Strong personality traits and developmental features. *Scientific Journal of Polonia University*, 70(3), 212–218. <https://doi.org/10.23856/7027>

Laptieva, H., & Vlasova, O. (2022). Psychological factors of spiritual development and self-realization of psychology students. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*, 4(1). Kyiv: Taras Shevchenko National University; University of Szczecin (Poland); Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology. <https://doi.org/10.37096/shdisj.v4i1>

Lyubomirsky S. (2007). *The How of Happiness: A New Approach to Getting the Life You Want*. – New York : Penguin Press.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York, NY: Harper & Row Publishers.

Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality* (3rd ed.). NY: Addison-Wesley.

Mayer, J. D. (2000). Spiritual Intelligence or Spiritual Consciousness? *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10(1), 47–56.
https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1001_5

Myers, D. G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. *American Psychologist*, 55(1), 56–67. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.56>

Niemiec, R. M., Russo Netzer, P., & Pargament, K. I. (2020). The decoding of the human spirit: A synergy of spirituality and character strengths toward wholeness. *Frontiers in Psychology*, 11, 2020. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02040>

Noble, K. (2000). Spiritual intelligence. A new frame of mind. *Advanced Development Journal*, №9, 1–28. Publisher Floragrades Foundation, Incorporated, 1270 Tom Coker Road.

Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University Press; Washington, DC: American Psychological Association.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78. . <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

Ryff, C. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness*, №9, 13–39.

Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719–727.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>

Seligman, M. (2018). PERMA and the building blocks of well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 13(4), 333–335. <https://doi.org/10.1080/17439760.2018.1437466>

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York: Free Press. P. 349.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5–14.

Sisk, D. A. (2015). Spiritual intelligence: Developing higher consciousness revisited: *Developing higher consciousness revisited. Gifted Education International*, 32(3), 194-208. <https://doi.org/10.1177/0261429415602567>

Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

Tolcher, K., Cauble, M., & Downs, A. (2024). Evaluating the effects of gratitude interventions on college student well-being. *Journal of American College Health*, 72(5), 1321–1325. <https://doi.org/10.1080/07448481.2022.2076096>

Vaughan, F. (2002). What is Spiritual Intelligence? *Journal of Humanistic Psychology*, 42(2), 16-33. <https://doi.org/10.1177/0022167802422003>

Zohar, D., & Marshall, I. (2000). *SQ: Spiritual intelligence, the ultimate intelligence*. New York: Bloomsbury Publishing.

ДОДАТКИ

Додаток А.2.1

Скорочений україномовний варіант опитувальника
Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін
(Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS)
К. Петерсон, М. Селігман
(адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Мета: самодослідження сильних рис характеру особистості за допомогою скороченого україномовного варіанту опитувальника цінності в дії: інвентаризація сильних сторін (Values in Action Inventory of Strengths/VIA-IS) К. Петерсон, М. Селігман.

Інструкція.

Нижче наведені 24 пари тверджень А і Б. При відповіді на кожне твердження виберіть один з найбільш підходящих відповідей:

- 1 - абсолютно не про мене;
- 2 - не про мене;
- 3 - нейтрально;
- 4 - в загальному це про мене;
- 5 - точно відповідає істині.

	Відпо відь	$\Sigma =$	Ранг сильних сторін та чеснот	Субшкали	Шкали
1А. Я завжди допитливий/допитлива. 1Б. Мені все швидко набридає.				1) Допитливість	Шкала: Мудрість і знання Субшкала: 1) Допитливість 2) Любов до знань 3) Здатність до суджень (критичне мислення) 4) Винахідливість 5) Уміння спілкуватися (соціальний інтелект) 6) Уміння бачити перспективу
2А. Я із задоволенням дізнаюся щось нове. 2Б. Я не відвідную ні музеї, ні інші культурні установи.				2) Любов до знань	
3А. У разі необхідності я здатний/здатна мислити критично. 3Б. Я схильний/схильна до поспішних висновків.				3) Здатність до суджень	

4А. Мені подобається все робити по-новому. 4Б. Більшість моїх друзів набагато більше творчі особистості, ніж я сам/сама.				4) Винахідливість	
5А. Я можу пристосуватися до будь-якої ситуації. 5Б. Я погано сприймаю почуття інших людей.				5) Уміння спілкуватися (соціальний інтелект)	
6А. Я завжди здатний/здатна поглянути на те, що відбувається в цілому, з врахуванням перспективи. 6Б. До мене рідко звертаються за порадою.				6) Уміння бачити перспективу	
7А. Я завжди виконую свій обов'язок, незважаючи на будь-які труднощі і небезпеки. 7Б. Я часто падаю духом перед лицем серйозних труднощів або небезпек.				7) Хоробрість	<i>Шкала: Мужність</i> <i>Субшкала:</i> 7) Хоробрість 8) Завзятість (наполегливість, стійкість) 9) Цілісність натури (чесність, щирість)
8А. Я завжди доводжу розпочату справу до кінця. 8Б. Займаючись якоюсь справою, я часто відволікаюся від основної мети.				8) Завзятість (наполегливість, стійкість)	

9А. Я завжди виконую обіцянки. 9Б. Мені ще ніхто не говорив, що я реаліст/реалістка.				9) Цілісність натури	
10А. Я недавно допоміг/допомогла сусідові, добровільно. 10Б. Я дуже рідко приймаю близько до серця долі інших людей.				10) Доброта	<i>Шкала:</i> Гуманізм і любов <i>Субшкала:</i> 10) Доброта (великодушність, турбота, піклування, співчуття) 11) Здатність любити
11А. Серед моїх друзів є ті, хто піклується про мене не менше, ніж про самого себе. 11Б. Я не часто дозволяю себе любити.				11) Здатність любити	
12А. Найкраще я працюю в команді. 12Б. Я ще подумаю, перш ніж зважитися пожертвувати власними інтересами на користь мого колективу.				12) Колективізм	<i>Шкала:</i> Справедливість <i>Субшкала:</i> 12) Колективізм 13) Справедливість 14) Лідерські якості (лідерство)
13А. Я однаково ставлюся до всіх людей незалежно від їхнього становища. 13Б. Якщо я когось недолюблюю, мені важко ставитися до нього об'єктивно.				13) Справедливість	

14А. Я здатний/здатна організовувати роботу колективу, не вимотуючи співробітників. 14Б. Я погано вмію організовувати роботу колективу.				14) Лідерські якості	
15А. Я контрольною свої емоції. 15Б. Я насилу витримую дієту.				15) Самоконтроль	<i>Шкала:</i> Помірність <i>Субшкала:</i> 15) Самоконтроль 16) Розсудливість (обережність) 17) Смиренність та скромність
16А. Я уникаю занять, що загрожують здоров'ю. 16Б. Я часто помиляюся, вибираючи друзів і знайомих.				16) Розсудливість	
17А. Я змінюю тему, коли люди починають говорити мені компліменти. 17Б. Я часто розповідаю про свої успіхи.				17) Смиренність та скромність	
18А. Нещодавно я відчув/відчула захоплення, споглядаючи твори мистецтва (слухаючи музику, насолоджуючись спектаклем, спортивним видовищем, вивчаючи досягнення науки). 18Б. За минулий рік я не створив/створила				18) Почуття прекрасного	<i>Шкала:</i> Трансцендентність <i>Субшкала:</i> 18) Почуття прекрасного 19) Вдячність 20) Оптимізм (орієнтація на майбутнє) 21) Сенс життя 22) Прощення 23) Гумор 24) Захопленість (енергійність, жага до життя, ентузіазм, бадьорість)

нічого прекрасного.					
19А. Я завжди дякую людям, навіть за дрібниці. 19Б. Я рідко замислююся над тим, кому і за що повинен/повинна бути вдячний/вдячна.				19) Вдячність	
20А. Я завжди і у всьому намагаюсь відшукати позитивну сторону. 20Б. Я рідко думаю про те, що хотів/хотіла би зробити в майбутньому.				20) Оптимізм	
21А. Моє життя підпорядковане великій меті. 21Б. Я не знаю, в чому моє покликання.				21) Сенс життя	
22А. Я живу під девізом: «Хто старе поминає, той щастя не має». 22Б. Я завжди зводжу рахунки з кривдниками.				22) Прощення	
23А. Я завжди по можливості чередую роботу із жартом та веселістю. 23Б. Я рідко говорю смішні речі.				23) Гумор	

24А. Я цілком віддаюся всьому, що роблю. 24Б. Я нерідко буваю пригнічений/пригнічена і до всього байдужий/байдужа.				24) Захопленість	
<i>Обробка та інтерпретація результатів:</i> Підсумовуються бали А і Б по кожній субшкалі (бал за твердженням А дорівнює порядковому номеру варіанта відповіді, за твердженням Б порядок балів зворотній). 1 2 3 4 5 5 4 3 2 1 Для отримання балів за шкалою підсумовуються бали субшкал, які до неї входять згідно з таблицею.					
Мінімальна кількість набраних балів за субшкалами дорівнює 1 і максимальна кількість – 10 балів. Умовно бальні оцінки можна розділити на: високі (8-10 бали) – 1, 2, 3 ранг; середні (4-7 бали) – 4, 5, 6, 7 ранг; низькі (0-3 бали) – 8, 9, 10 ранг. Ранг згідно балів 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 (бали) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 (ранг) Сформуйте на основі отриманих даних профіль сильних рис від 1 до 24.					

Шкала: Мудрість і знання

Субшкала:

1) Допитливість;

Інтерес та прагнення до новизни, відкритість до нового досвіду. Інтерес як самоцінність, що проходить через увесь досвід; здатність захоплюватися явищами, темами та предметами, цікавість до спостереження та дослідження.

2) Любов до знань;

Опановування нових умінь, тем та сфер знань як самостійно, так і в навчальному закладі. Ця риса пов'язана з допитливістю, але виходить за її рамки. Прагнення до систематичного примноження знань.

3) Здатність до суджень (критичне мислення);

Налаштованість на всебічний та багатосторонній аналіз явищ без передчасного перескакування до висновків; уміння справедливо зважувати аргументи та змінювати думку на основі доказів.

4) Винахідливість;

Здатність мислити концептуально і придумувати нові ефективні підходи до вирішення завдань; включає художні досягнення, але не обмежується цим.

5) Уміння спілкуватися (соціальний інтелект);

Уміння розпізнавати емоції та почуття - як свої власні, так і інших людей; знання про те, як поводитись у різноманітних соціальних ситуаціях; знати, як мотивувати інших; турбуватися про інших; уміння бути близьким та приязним до людей.

6) Уміння бачити перспективу (широта бачення, погляд з різних точок зору);

Здатність бачити загальну картину; давати мудрі поради іншим; уміння бачити світ, сповнений смислами як для себе, так і для інших людей.

Шкала: Мужність

Субшкала:

7) *Хоробрість;*

Здатність не відступати перед загрозами, викликами, труднощами чи болем; відстоювати справедливість навіть в умовах протистояння; діяти за переконаннями, навіть якщо вони непопулярні серед інших; ця риса включає фізичну хоробрість, але не обмежується нею.

8) *Завзятість (наполегливість старанність, працелюбність);*

Вміння доводити до кінця почату справу та досягати результатів, не зважаючи на перешкоди; здатність отримувати задоволення від завершення справ чи завдань.

9) *Цілісність натури (чесність, щирість).*

Звичка говорити правду в широкому розумінні – як здатність виражати себе та діяти щиро й природно; не вдавати з себе когось, ким ти не є; брати відповідальність за свої почуття і вчинки.

Шкала: Гуманізм і любов

Субшкала:

10) *Доброта (великодушність, турбота, піклування, співчуття);*

Уміння робити добро, піклуватися та співпереживати, допомагати іншим людям.

11) *Здатність любити.*

Здатність налагоджувати та цінувати близькі стосунки з іншими людьми, вміння співпереживати, ділитися та турбуватися про інших; уміння бути близьким та приязним до людей.

Шкала: Справедливість

Субшкала:

12) *Колективізм;*

Здатність працювати в команді та бути відданим їй; готовність брати на себе відповідальність і вносити свою частку у спільний результат роботи групи.

13) *Справедливість;*

Здатність однаково ставитися до людей відповідно до загальнолюдських уявлень про чесність і справедливість; не дозволяти особистим почуттям формувати упереджене ставлення до інших; надавати кожному рівні, справедливий шанси.

14) *Лідерські якості(лідерство).*

Здатність заохочувати групу, членом якої ти є; досягати спільних результатів, підтримуючи гарні стосунки в групі; організовувати групові активності й самому брати в них участь.

Шкала: Помірність

Субшкала:

15) *Самоконтроль;*

Здатність контролювати свої почуття та дії; дисциплінованість; контроль над власними бажаннями та емоціями.

16) Розсудливість (обережність);

Помірковане ставлення до своїх рішень, уміння не йти на невиправдані ризики; вміння не казати та не вчиняти таких речей, про які згодом можна пошкодувати.

17) Смирненість та скромність.

Скромність означає точну оцінку своїх досягнень. Легко описати, чим не є смирення - це не вихваляння, не робити надмірних речей, не шукати уваги, не привертати до себе увагу, не вважати себе більш особливим або важливішим за інших.

Шкала: Трансцендентність (Духовна самореалізація)

Субшкала:

18) Почуття прекрасного;

Здатність помічати та цінувати красу, досконалість, та/або чиясь майстерність у різних сферах життя: від природи до мистецтва, математики, науки та щоденного досвіду.

19) Вдячність;

Уміння усвідомити та бути вдячним за все хороше, що відбувається в житті; завжди виражати свою вдячність.

20) Оптимізм (орієнтація на майбутнє);

Очікування найкращого від майбутнього та готовність працювати для досягнення високої мети; віра в те, що досягти успіху можна завдяки власним зусиллям.

21) Сенси життя;

Цілісне уявлення про вищу мету й сенс існування Всесвіту; розуміння свого місця в глобальному контексті; усвідомлення власного сенсу життя, який обумовлює поведінку та забезпечує людині психологічний комфорт.

22) Прощення;

Здатність пробачати тих, хто вчинив неправильно; спокійно сприймати недоліки інших та давати їм другий шанс; не бути мстивим.

23) Гумор;

Вміння бачити світлу сторону життя, помічати веселе й смішне, по-доброму жартувати, сміятися та веселити інших.

24) Захопленість (енергійність, жага до життя, ентузіазм, бадьорість);

Уміння сприймати життя радісно та енергійно; вкладати в свої справи душу, приділяти їм максимальну увагу; проживати життя як цікаву пригоду, бути життєрадісним та зацікавленим.

Альфа Кронбах

Скорочений україномовний варіант опитувальника

Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін
(Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS)

К. Петерсон, М. Селігман

(адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	115	50,0
	Excluded ^a	115	50,0
	Total	230	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,846	,852	48

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,427	2,426	4,348	1,922	1,792	,220	48
Item Variances	1,166	,559	1,812	1,253	3,244	,090	48
Inter-Item Correlations	,107	-,277	,642	,920	-2,317	,019	48

Факторний аналіз

Скорочений україномовний варіант опитувальника

Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін
(Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS)

К. Петерсон, М. Селігман
(адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,336
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4353,884
	df	435
	Sig.	0,000

Communalities

	Initial	Extraction
Допитливість1	1,000	,557
Любовдознань1	1,000	,539
Здатністьдосуджень1	1,000	,523
Винахідливість1	1,000	,673
Умінняспілкуватися1	1,000	,647
Уміннябачитиперспективу1	1,000	,626
Шкала: Мудрість і знання	1,000	,946
Хоробрість1	1,000	,750
Завзятість1	1,000	,738
Цілісністьнатури1	1,000	,624
Шкала: Мужність	1,000	,940
Доброта1	1,000	,552
Здатністьлюбити1	1,000	,633
Шкала: Гуманізм і любов	1,000	,865
Колективізм1	1,000	,612
Справедливість1	1,000	,463

Лідерськіякості1	1,000	,599
Шкала: Справедливість	1,000	,778
Самоконтроль1	1,000	,510
Розсудливість1	1,000	,570
Смиренністьаскромність1	1,000	,553
Шкала: Помірність	1,000	,826
Почуттяпрекрасного1	1,000	,582
Вдячність1	1,000	,557
Надіяоптимізм1	1,000	,596
Сенсжиття1	1,000	,524
Прощення1	1,000	,214
Гумор1	1,000	,408
Зануреність1	1,000	,586
Шкала: Трансцендентність	1,000	,866

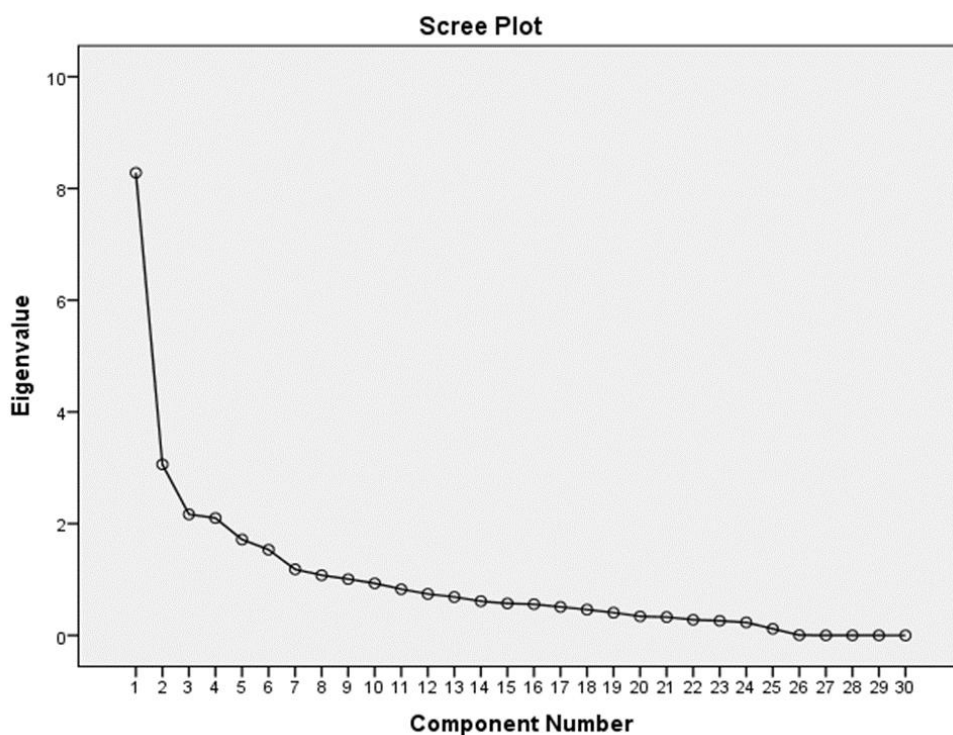
Extraction Method: Principal Component Analysis.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
Допитливість1	6,57	1,511	115
Любовдознань1	7,89	1,431	115
Здатністьдосуджень1	6,74	1,433	115
Винахідливість1	6,37	1,749	115
Умінняспілкуватися1	7,85	1,512	115
Уміннябачитиперспективу1	7,55	1,512	115
Шкала: Мудрість і знання	42,94	5,819	115
Хоробрість1	6,63	1,703	115
Завзятість1	5,77	1,798	115

Цілісністьнатури1	7,27	1,512	115
Шкала: Мужність	19,68	3,959	115
Доброта1	7,19	1,928	115
Здатністьлюбити1	6,69	2,049	115
Шкала: Гуманізм і любов	13,86	3,026	115
Колективізм1	5,43	1,551	115
Справедливість1	6,55	1,677	115
Лідерськіякості1	7,23	1,712	115
Шкала: Справедливість	19,17	3,104	115
Самоконтроль1	6,40	1,815	115
Розсудливість1	6,90	1,649	115
Смиренністьаскромність1	6,18	1,348	115
Шкала: Помірність	19,06	3,039	115
Почуттяпрекрасного1	7,95	1,711	115
Вдячність1	7,62	1,829	115
Надіяоптимізм1	7,37	1,693	115
Сенсжиття1	6,02	2,200	115
Прощення1	6,29	1,679	115
Гумор1	7,87	1,740	115
Зануреність1	6,26	1,681	115
Шкала: Трансцендентність	49,36	6,860	115

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Loadings			Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,281	27,602	27,602	8,281	27,602	27,602	4,085	13,617	13,617
2	3,061	10,204	37,806	3,061	10,204	37,806	3,963	13,211	26,828
3	2,167	7,225	45,031	2,167	7,225	45,031	3,014	10,047	36,875
4	2,101	7,002	52,033	2,101	7,002	52,033	2,835	9,450	46,325
5	1,716	5,720	57,754	1,716	5,720	57,754	2,781	9,272	55,597
6	1,534	5,114	62,867	1,534	5,114	62,867	2,181	7,270	62,867

Rotated Component Matrix^a

	Component					
	1	2	3	4	5	6
Допитливість1	,537	,398	,056	,310	,082	,069
Любовдознань1	,265	,112	,165	,574	,266	,168
Здатністьдосуджень1	,123	,208	-,068	,629	-,233	,096

Винахідливість1	,738	-	,148	,181	-	-
		,130			,135	,196
Уміння спілкуватися1	,009	,272	,419	,582	,193	,146
Уміння бачити перспективу1	,138	,258	,425	,491	,341	,058
Шкала: Мудрість і знання	,502	,276	,300	,712	,124	,074
Хорообрість1	,173	,764	,258	,249	,014	-
						,090
Завзятість1	,379	,763	-	,056	-	,010
			,090		,039	
Цілісність натури1	-	,662	,054	,245	-	,216
	,275				,020	
Шкала: Мужність	,140	,926	,093	,228	-	,048
					,017	
Доброта1	,081	-	,033	,039	,720	-
		,068				,140
Здатність любити1	,379	-	-	,117	,608	,318
		,003	,072			
Шкала: Гуманізм і любов	,307	-	-	,104	,861	,123
		,044	,031			
Колективізм1	,270	,035	,413	-	,033	,186
				,576		
Справедливість1	,187	,202	,342	,393	,014	-
						,340
Лідерські якості1	,163	,256	,688	,142	-	,089
					,076	
Шкала: Справедливість	,326	,272	,772	,006	-	-
					,029	,036
Самоконтроль1	,176	,349	-	,293	-	-
			,004		,521	,003
Розсудливість1	,206	,081	-	-	,030	,718
			,049	,048		
Смиренність та скромність1	-	-	,157	,075	,127	,695
	,131	,081				
Шкала: Помірність	,270	,272	-	,237	-	,771
			,019		,165	
Почуття прекрасного1	,718	,111	,171	,098	,099	,074
Вдячність1	-	,337	,290	,050	,572	-
	,172					,011
Надія оптимізм1	,645	,112	,318	-	,138	,217
				,027		
Сенс життя1	,625	,253	,029	,088	,211	,130
Прощення1	,061	-	,422	-	,127	-
		,019		,006		,128
Гумор1	,048	-	,604	,080	-	,122
		,134			,038	
Зануреність1	,464	,578	,150	-	-	,077
				,041	,082	
Шкала: Трансцендентність	,637	,322	,502	,074	,285	,132

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
 a. Rotation converged in 8 iterations.

Correlations^a

			REGR factor score 1 for analysis 1	REGR factor score 2 for analysis 1	REGR factor score 3 for analysis 1	REGR factor score 4 for analysis 1	REGR factor score 5 for analysis 1	REGR factor score 6 for analysis 1
Spearman's rho	REGR factor score 1 for analysis 1	Correlation Coefficient	1,000	,105	-,002	,036	-,066	,023
		Sig. (1- tailed)		,133	,493	,351	,243	,403
	REGR factor score 2 for analysis 1	Correlation Coefficient	,105	1,000	-,052	-,011	,041	,044
		Sig. (1- tailed)	,133		,289	,455	,333	,319
	REGR factor score 3 for analysis 1	Correlation Coefficient	-,002	-,052	1,000	-,034	,022	,004
		Sig. (1- tailed)	,493	,289		,358	,407	,484
	REGR factor score 4 for analysis 1	Correlation Coefficient	,036	-,011	-,034	1,000	-,015	,008
		Sig. (1- tailed)	,351	,455	,358		,439	,468
	REGR factor score 5 for analysis 1	Correlation Coefficient	-,066	,041	,022	-,015	1,000	,004
		Sig. (1- tailed)	,243	,333	,407	,439		,482
	REGR factor score 6 for analysis 1	Correlation Coefficient	,023	,044	,004	,008	,004	1,000
		Sig. (1- tailed)	,403	,319	,484	,468	,482	

a. Listwise N
 = 115

Ретестова надійність

Скорочений україномовний варіант опитувальника

Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін

(Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS)

К. Петерсон, М. Селігман

(адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	115	50,0
	Excluded ^a	115	50,0
	Total	230	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,818	,827	48

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,473	2,426	4,417	1,991	1,821	,210	96
Item Variances	1,085	,366	1,812	1,446	4,955	,101	96
Inter-Item Covariances	,090	-,412	,968	1,380	-2,351	,022	96
Inter-Item Correlations	,085	-,308	,674	,982	-2,189	,018	96

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,083 ^a	,064	,109	9,660	114	10830	0,000
Average Measures	,896 ^c	,868	,922	9,660	114	10830	0,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

a. The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.

- b. Type C intraclass correlation coefficients using a consistency definition-the between-measure variance is excluded from the denominator variance.
- c. This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Correlations^a

			REGR factor score 1 for analysis 2	REGR factor score 2 for analysis 2	REGR factor score 3 for analysis 2	REGR factor score 4 for analysis 2	REGR factor score 5 for analysis 2	REGR factor score 6 for analysis 2
Spearman's rho	REGR factor score 1 for analysis 2	Correlation Coefficient	1,000	,000	,006	,000	-,023	-,020
		Sig. (1- tailed)		,499	,476	,498	,405	,415
	REGR factor score 2 for analysis 2	Correlation Coefficient	,000	1,000	-,007	-,012	,040	,004
		Sig. (1- tailed)	,499		,470	,451	,336	,485
	REGR factor score 3 for analysis 2	Correlation Coefficient	,006	-,007	1,000	,030	,010	,045
		Sig. (1- tailed)	,476	,470		,376	,460	,316
	REGR factor score 4 for analysis 2	Correlation Coefficient	,000	-,012	,030	1,000	-,003	,000
		Sig. (1- tailed)	,498	,451	,376		,485	,500
	REGR factor score 5 for analysis 2	Correlation Coefficient	-,023	,040	,010	-,003	1,000	,020
		Sig. (1- tailed)	,405	,336	,460	,485		,417
	REGR factor score 6 for analysis 2	Correlation Coefficient	-,020	,004	,045	,000	,020	1,000
		Sig. (1- tailed)	,415	,485	,316	,500	,417	

a. Listwise N = 115

Шкала диспозиційної надії
(Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Інструкція:

Шкала складається з 12 питань-тверджень:

4 з них служать індикаторами **сили волі**;

4 - індикаторами **здатності знаходити шляхи**;

4 питання, які не обраховуються, є **відволікаючими**.

Відповіді даються за **чотирибальною** системою:

4 – «цілком можу погодитися»,

3 – «в загальному це так»,

2 – «в загальному не можу погодитися»,

1 – «зовсім не можу погодитися».

Тестовий матеріал	Відповідь
1. Я завжди можу знайти багато способів, щоб вийти зі скрутного становища.	
2. Я енергійно переслідую свої цілі.	
3. Я дуже часто відчуваю себе втомленим.	
4. Існує багато способів вирішення однієї проблеми.	
5. Мене легко переконати.	
6. Я можу уявити собі різні способи домогтися в житті того, що є для мене дуже важливим.	
7. Я турбуюся про своє здоров'я.	
8. Навіть тоді, коли інші збентежені, я знаю, що я можу знайти спосіб вирішення проблеми.	
9. Мій минулий досвід добре підготував мене до будь-яких випробувань і змін.	
10. У житті мені досить часто супроводжував успіх.	

11. Я знаю, що зазвичай марно переймаюся з будь якого приводу.	
12. Я досягаю цілей, які собі ставлю.	

Шкала: Сила волі –

Питання: 2,9,10,12

Шкала: Здатність знаходити шляхи –

Питання: 1,4,6,8.

Шкала: Надія -

Питання: 1,2,4,6,8,9,10,12.

Обробка та інтерпретація результатів:

Шкала: Сила волі Питання: 2,9,10,12	Максимальна кількість набраних балів за шкалою – 16 балів; 0-5 бали – низький рівень сформованості; 6-11 бали – середній рівень сформованості; 12-16 бали – високий рівень сформованості.
Шкала: Здатність знаходити шляхи Питання: 1,4,6,8.	Максимальна кількість набраних балів за шкалою – 16 балів; 0-5 бали – низький рівень сформованості; 6-11 бали – середній рівень сформованості; 12-16 бали – високий рівень сформованості.
Шкала: Надія Питання: 1,2,4,6,8,9,10,12.	Загальний бал за шкалою вираховується шляхом складання відповідей на вісім питань. Величина шкали коливається відповідно від 4 до 32 балів. 0-10 бали – низький рівень сформованості; 11-22 бали – середній рівень сформованості; 23-32 бали – високий рівень сформованості.
Відволікаючі питання: 3,5,7,11.	

Альфа Кронбах

Шкала диспозиційної надії
(Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,834	,839	8

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,007	2,748	3,330	,583	1,212	,033	8
Item Variances	,576	,399	,688	,290	1,727	,010	8
Inter-Item Covariances	,222	,128	,334	,206	2,611	,003	8
Inter-Item Correlations	,395	,213	,628	,415	2,950	,014	8

Факторний аналіз

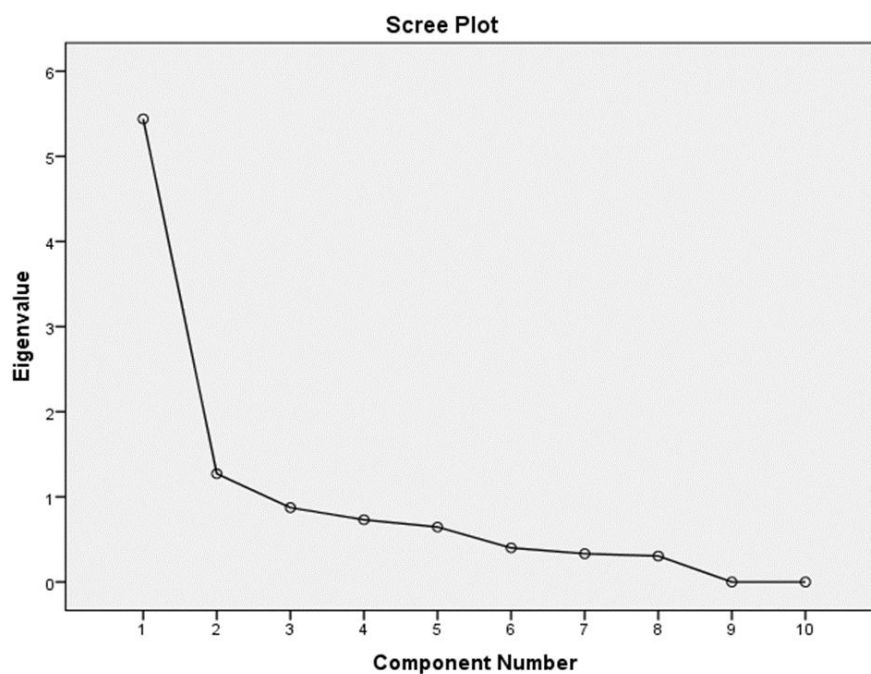
Шкала диспозиційної надії
(Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Communalities		
	Initial	Extraction
1. Я завжди можу знайти багато способів, щоб вийти зі скрутного становища. (Здатність знаходити шляхи.)	1,000	,707
2. Я енергійно переслідую свої цілі. (Сила волі.)	1,000	,561
4. Існує багато способів вирішення однієї проблеми. (Здатність знаходити шляхи).	1,000	,740
6. Я можу уявити собі різні способи домогтися в житті того, що є для мене дуже важливим. (Здатність знаходити шляхи).	1,000	,633

8. Навіть тоді, коли інші збентежені, я знаю, що я можу знайти спосіб вирішення проблеми. (Здатність знаходити шляхи).	1,000	,537
9. Мій минулий досвід добре підготував мене до будь-яких випробувань і змін. (Сила волі).	1,000	,425
10. У житті мені досить часто супроводжував успіх (Сила волі).	1,000	,456
12. Я досягаю цілей, які собі ставлю. (Сила волі).	1,000	,672
Шкала Здатність знаходити шляхи	1,000	,989
Шкала Сила волі	1,000	,991

Extraction Method: Principal
Component Analysis.

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Loadings			Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,439	54,390	54,390	5,439	54,390	54,390	3,612	36,124	36,124
2	1,272	12,721	67,112	1,272	12,721	67,112	3,099	30,988	67,112

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
1. Я завжди можу знайти багато способів, щоб вийти зі скрутного становища. (Здатність знаходити шляхи.)	,733	,411
2. Я енергійно переслідую свої цілі. (Сила волі.)	,112	,741

4. Існує багато способів вирішення однієї проблеми. (Здатність знаходити шляхи).	,847	,151
6. Я можу уявити собі різні способи домогтися в житті того, що є для мене дуже важливим. (Здатність знаходити шляхи).	,769	,203
8. Навіть тоді, коли інші збентежені, я знаю, що я можу знайти спосіб вирішення проблеми. (Здатність знаходити шляхи).	,677	,280
9. Мій минулий досвід добре підготував мене до будь-яких випробувань і змін. (Сила волі).	,177	,628
10. У житті мені досить часто супроводжував успіх (Сила волі).	,390	,551

12. Я досягаю цілей, які собі ставлю. (Сила волі).	,331	,750
Шкала Здатність знаходити шляхи	,938	,331
Шкала Сила волі	,349	,932

Extraction Method: Principal
Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with
Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3
iterations.

Ретестова надійність

Шкала диспозиційної надії
(Ч. Снайдер, адаптація О. Власова, Г. Лаптева)

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,766	,768	8

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,074	2,896	3,487	,591	1,204	,040	8
Item Variances	,442	,305	,606	,302	1,990	,009	8
Inter-Item Covariances	,128	,035	,272	,238	7,863	,004	8
Inter-Item Correlations	,292	,087	,585	,498	6,760	,017	8

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,863	,864	16

Summary Item Statistics

	Mean	Minimum	Maximum	Range	Maximum / Minimum	Variance	N of Items
Item Means	3,040	2,748	3,487	,739	1,269	,035	16
Item Variances	,509	,305	,688	,384	2,260	,013	16
Inter-Item Covariances	,143	-,008	,334	,342	-40,165	,006	16
Inter-Item Correlations	,284	-,018	,628	,646	-33,995	,022	16

Intraclass Correlation Coefficient

	Intraclass Correlation ^b	95% Confidence Interval		F Test with True Value 0			
		Lower Bound	Upper Bound	Value	df1	df2	Sig
Single Measures	,282 ^a	,225	,352	7,280	114	1710	0,000
Average Measures	,863 ^c	,823	,897	7,280	114	1710	0,000

Two-way mixed effects model where people effects are random and measures effects are fixed.

a. The estimator is the same, whether the interaction effect is present or not.

b. Type C intraclass correlation coefficients using a consistency definition-the between-measure variance is excluded from the denominator variance.

c. This estimate is computed assuming the interaction effect is absent, because it is not estimable otherwise.

Додаток А.2.8

Вік * Кластерний номер спостереження				
Вік				
Кластерний номер спостереження	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
1	17,99	100	1,352	46,1%
2	20,50	117	1,349	53,9%
Всього	19,35	217	1,842	100,0%
Етапи соціалізації				
Класичний/Педагогічний	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Класичний	1,58	140	,496	64,5%
Педагогічний	1,47	77	,502	35,5%
Всього	1,54	217	,500	100,0%
Етапи соціалізації				
Бакалавр/Спеціаліст/Магістр	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Бакалавр	1,42	171	,494	78,8%
Магістр	2,00	23	,000	10,6%
Спеціаліст	2,00	23	,000	10,6%
Всього	1,54	217	,500	100,0%
Етапи соціалізації				
Психологія/Практична психологія	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Практична психологія	1,83	42	,377	19,4%
Психологія	1,47	175	,500	80,6%
Всього	1,54	217	,500	100,0%
Етапи соціалізації				
Велике місто/Місто Мільйонер	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Велике місто	1,47	77	,502	35,5%
Місто мільйонер	1,58	140	,496	64,5%
Всього	1,54	217	,500	100,0%

Етапи соціалізації				
Класичний/Педагогічний	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Класичний	1,58	140	,496	64,5%
Педагогічний	1,47	77	,502	35,5%
Всього	1,54	217	,500	100,0%

Етапи соціалізації				
Психологія/Практична психологія	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Практична психологія	1,83	42	,377	19,4%
Психологія	1,47	175	,500	80,6%
Всього	1,54	217	,500	100,0%

Етапи соціалізації				
Бакалавр/Спеціаліст/Магістр	Середнє	N	Стд.Відхилення	% від загального числа спостережень
Бакалавр	1,42	171	,494	78,8%
Магістр	2,00	23	,000	10,6%
Спеціаліст	2,00	23	,000	10,6%
Всього	1,54	217	,500	100,0%

Додаток Б.2.1

Рівень духовно-спрямованої діяльності	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загально за числа спостережень
високий рівень	8,64	45	,773	8,00	20,7
середній рівень	5,62	101	1,121	6,00	46,5
низький рівень	1,56	71	1,131	2,00	32,7
Всього	4,92	217	2,818	5,00	100

	Середнє	Діапазон	Частота	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
Рівень сформованості потребно-мотиваційного компоненту						
низький рівень	,57	,00	23	,992	10,6%	,00
середній рівень	3,27	1,00	62	1,926	28,6%	3,00
високий рівень	6,45	2,00	132	2,054	60,8%	7,00
Всього	4,92	1,00	217	2,818	100,0%	5,00
Рівень сформованості інформаційно-пізнавального компоненту	Середнє	Діапазон	Частота	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	2,19	,00	78	1,894	35,9%	2,00
середній рівень	5,48	1,00	75	1,773	34,6%	5,00
високий рівень	7,59	2,00	64	1,519	29,5%	8,00
Всього	4,92	1,00	217	2,818	100,0%	5,00
Рівень сформованості цілеутворюючого компоненту	Середнє	Діапазон	Частота	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	3,28	,00	119	2,329	54,8%	3,00
середній рівень	6,26	1,00	72	1,728	33,2%	6,00
високий рівень	8,73	2,00	26	1,185	12,0%	9,00
Всього	4,92	1,00	217	2,818	100,0%	5,00
Рівень сформованості результативного компоненту	Середнє	Діапазон	Частота	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	2,04	,00	76	1,732	35,0%	2,00
середній рівень	5,47	1,00	80	1,661	36,9%	5,00
високий рівень	7,79	2,00	61	1,392	28,1%	8,00
Всього	4,92	1,00	217	2,818	100,0%	5,00
Рівень сформованості емоційно-почуттєвого компоненту	Середнє	Діапазон	Частота	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	1,84	,00	61	1,809	28,1%	1,00
середній рівень	5,28	1,00	98	1,947	45,2%	5,00
високий рівень	7,57	2,00	58	1,634	26,7%	7,00
Всього	4,92	1,00	217	2,818	100,0%	5,00

Додаток Б.2.2

Кластерна сформованість напрямів духовної самореалізації

Число спостережень в кожному кластері			Вид духовної самореалізації
Кластер	1	91,000	Відсутнє спрямування
	2	30,000	Інтелектуально-творчий (Істина)
	3	19,000	Гармонійний (інтегрований)
	4	46,000	Морально-гуманістичний (Добро)
	5	28,000	Екологічний
	6	3,000	Естетичний (Краса)
Валідні		217,000	
Пропущені значення		,000	

**Рівень сформованості шкал та субшкал сильних рис характеру у
майбутніх психологів за опитувальником Цінності в дії: інвентаризація
сильних сторін (К. Петерсон, М. Селігман)**

<i>Сформованість шкали «Мудрість і знання»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	42,73	89	3,893	44,00	89,0%
високий рівень	51,18	11	1,537	51,00	11,0%
Всього	43,66	217	4,558	44,00	100,0%
<i>Сформованість «Допитливості»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,31	71	,872	7,00	71,0%
високий рівень	8,32	28	,548	8,00	28,0%
Всього	6,84	217	1,261	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Любов до знань»</i>					
середній рівень	6,09	32	,963	6,00	32,0%
високий рівень	8,54	68	,700	8,00	68,0%
Всього	7,76	217	1,393	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Здатності до суджень»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,37	34	,660	6,00	65,0%
високий рівень	8,44	34	,660	8,00	34,0%
Всього	7,06	217	1,244	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Винахідливості»</i>					
низький рівень	2,80	5	,447	3,00	5,0%
середній рівень	5,81	70	1,107	6,00	70,0%
високий рівень	8,32	25	,557	8,00	25,0%
Всього	6,29	217	1,659	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Уміння спілкуватися»</i>					
середній рівень	6,48	29	,688	7,00	29,0%
високий рівень	8,55	71	,693	8,00	71,0%
Всього	7,95	217	1,167	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Уміння бачити перспективу»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,29	28	,976	7,00	28,0%
високий рівень	8,44	71	,626	8,00	71,0%
Всього	7,78	217	1,307	8,00	100,0%
<i>Сформованість шкали «Мужність»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	18,32	60	2,633	19,00	60,0%
високий рівень	23,55	40	1,431	23,00	40,0%
Всього	20,41	217	3,403	21,00	100,0%

<i>Сформованість «Хоробрості»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	5,90	51	,964	6,00	51,0%
високий рівень	8,27	48	,494	8,00	48,0%
Всього	7,01	217	1,467	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Завязтості»</i>					
низький рівень	2,67	6	,516	3,00	6,0%
середній рівень	5,57	72	1,072	6,00	72,0%
високий рівень	8,23	22	,429	8,00	22,0%
Всього	5,98	217	1,670	6,00	100,0%
<i>Сформованість «Цілісності натури»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,22	45	,927	7,00	45,0%
високий рівень	8,50	54	,666	8,00	54,0%
Всього	7,42	217	1,451	8,00	100,0%
<i>Сформованість Шкали «Гуманізм і любов»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
низький рівень	6,25	4	,500	6,00	4,0%
середній рівень	12,12	58	1,568	12,00	58,0%
високий рівень	16,26	38	1,288	16,00	38,0%
Всього	13,46	217	2,865	14,00	100,0%
<i>Сформованість «Доброти»</i>					
низький рівень	2,43	7	,535	2,00	7,0%
середній рівень	5,98	46	,856	6,00	46,0%
високий рівень	8,53	47	,687	8,00	47,0%
Всього	6,93	217	1,908	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Здатності любити»</i>					
низький рівень	3,00	4	,000	3,00	4,0%
середній рівень	5,80	64	,995	6,00	64,0%
високий рівень	8,44	32	,564	8,00	32,0%
Всього	6,53	217	1,660	6,00	100,0%
<i>Сформованість шкали «Справедливість»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	18,30	76	2,450	18,50	76,0%
високий рівень	23,13	24	1,191	23,00	24,0%
Всього	19,46	217	3,027	20,00	100,0%
<i>Сформованість «Колективізму»</i>					
низький рівень	2,78	9	,441	3,00	9,0%
середній рівень	5,40	80	1,074	5,00	80,0%
високий рівень	8,00	11	,000	8,00	11,0%
Всього	5,45	217	1,520	5,00	100,0%
<i>Сформованість «Справедливості»</i>					
низький рівень	2,50	2	,707	2,50	2,0%
середній рівень	6,03	59	1,050	6,00	59,0%
високий рівень	8,49	39	,601	8,00	39,0%
Всього	6,92	217	1,619	7,00	100,0%

<i>Сформованість «Лідерських якостей»</i>					
низький рівень	2,33	3	,577	2,00	3,0%
середній рівень	5,88	41	1,077	6,00	41,0%
високий рівень	8,23	56	,539	8,00	56,0%
Всього	7,09	217	1,634	8,00	100,0%
<i>Сформованість шкали «Помірність»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	12,23	65	1,757	13,00	65,0%
високий рівень	15,86	35	1,033	16,00	35,0%
Всього	13,50	217	2,320	14,00	100,0%
<i>Сформованість «Самоконтролю»</i>					
низький рівень	2,50	4	,577	2,50	4,0%
середній рівень	5,82	60	1,081	6,00	60,0%
високий рівень	8,39	36	,645	8,00	36,0%
Всього	6,61	217	1,752	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Розсудливості»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,11	63	,845	6,00	63,0%
високий рівень	8,36	36	,593	8,00	36,0%
Всього	6,89	217	1,377	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Смиренність та Скромність»</i>					
середній рівень	5,95	138	,977	6,00	64%
високий рівень	8,46	79	,676	8	36%
Всього	7,21	217	1,653	7	100%
<i>Рівень сформованості шкали «Трансцендентність»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	44,12	34	4,511	45,50	34,0%
високий рівень	54,33	66	3,439	54,00	66,0%
Всього	50,86	217	6,181	51,00	100,0%
<i>Сформованість «Почуття прекрасного»</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостереження
середній рівень	6,37	27	,839	7,00	27,0%
високий рівень	8,82	73	,805	9,00	73,0%
Всього	8,16	217	1,361	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Вдячності»</i>					
середній рівень	6,16	37	,866	6,00	37,0%
високий рівень	8,76	63	,756	9,00	63,0%
Всього	7,80	217	1,491	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Оптимізм»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,03	39	1,063	6,00	39,0%
високий рівень	8,50	60	,651	8,00	60,0%
Всього	7,48	217	1,534	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Сенс життя»</i>					

низький рівень	2,60	15	,507	3,00	15,0%
середній рівень	5,66	50	1,206	6,00	50,0%
високий рівень	8,63	35	,808	8,00	35,0%
Всього	6,24	217	2,275	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Прощення»</i>					
низький рівень	3,00	3	,000	3,00	3,0%
середній рівень	5,81	62	1,099	6,00	62,0%
високий рівень	8,51	35	,702	8,00	35,0%
Всього	6,67	217	1,729	7,00	100,0%
<i>Сформованість «Гумору»</i>					
низький рівень	3,00	1	,000	3,00	1,0%
середній рівень	6,06	31	1,124	6,00	31,0%
високий рівень	8,87	68	,790	9,00	68,0%
Всього	7,94	217	1,656	8,00	100,0%
<i>Сформованість «Захопленості»</i>					
низький рівень	3,00	3	,000	3,00	3,0%
середній рівень	5,94	67	,919	6,00	67,0%
високий рівень	8,33	30	,606	8,00	30,0%
Всього	6,57	217	1,506	7,00	100,0%

**Рівень сформованості шкали надія та субшкал сила волі, здатність
знаходити шляхи у майбутніх психологів**

Сформованість шкали та субшкал		Шкала «Надії»	Субшкала «Сила волі»	Субшкала «Здатність Знаходити шляхи»
середній рівень	Середнє	20,04	10,08	10,16
	N	24	36	25
	Стандартне відхилення	2,074	1,296	1,313
	% від загального числа спостереження	24,0%	36,0%	25,0%
	Медіана	21,00	11,00	10,00
високий рівень	Середнє	25,82	12,92	13,32
	N	76	64	75
	Стандартне відхилення	2,171	1,251	1,397
	% від загального числа спостереження	76,0%	64,0%	75,0%
	Медіана	25,50	12,00	13,00
Всього	Середнє	24,43	11,90	12,53
	Стандартне відхилення	3,273	1,861	1,941
	% від загального числа спостереження	100,0%	100,0%	100,0%
	Медіана	24,00	12,00	12,00

**Рівень сформованості загального потенціалу духовного розвитку за
методикою духовний потенціал особистості**

	<i>Рівень сформованості загального потенціалу ДР</i>				
	Середнє	N	Стандартне відхилення	Медіана	% від загального числа спостережень
високий рівень	38,33	3	,577	38,00	1,4%
середній рівень	28,93	70	3,680	28,00	32,3%
недостатній рівень	19,12	142	3,594	20,00	65,4%
низький рівень	10,00	2	1,414	10,00	0,9%
Всього	22,47	217	6,213	22,00	100,0%

* ДР – духовний розвиток

**Сформованість шкал орієнтації на духовні цінності за методикою
духовний потенціал особистості**

<i>Сформованість гуманістичних цінностей</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,88	33	,331	15,2%	1,00
недостатній рівень	2,49	103	,502	47,5%	2,00
середній рівень	4,33	69	,475	31,8%	4,00
високий рівень	6,17	12	,389	5,5%	6,00
Всього	3,03	217	1,467	100,0%	3,00
<i>Сформованість естетичних цінностей</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,85	34	,359	15,7%	1,00
недостатній рівень	2,48	96	,502	44,2%	2,00
середній рівень	4,25	71	,527	32,7%	4,00
високий рівень	6,25	16	,447	7,4%	6,00
Всього	3,08	217	1,540	100,0%	3,00
<i>Сформованість екологічних цінностей</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,87	15	,352	6,9%	1,00
недостатній рівень	2,73	78	,446	35,9%	3,00
середній рівень	4,45	106	,500	48,8%	4,00
високий рівень	6,06	18	,236	8,3%	6,00
Всього	3,72	217	1,357	100,0%	4,00
<i>Сформованість пізнання та самопізнання</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,85	26	,368	12,0%	1,00
недостатній рівень	2,56	81	,500	37,3%	3,00
середній рівень	4,47	85	,502	39,2%	4,00
високий рівень	6,20	25	,408	11,5%	6,00
Всього	3,52	217	1,619	100,0%	4,00

<i>Сформованість самовдосконалення</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,87	56	,334	25,8%	1,00
недостатній рівень	2,42	122	,495	56,2%	2,00
середній рівень	4,18	38	,393	17,5%	4,00
високий рівень	6,00	1	.	0,5%	6,00
Всього	2,35	217	1,188	100,0%	2,00
<i>Сформованість самореалізації</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,81	21	,402	9,7%	1,00
недостатній рівень	2,60	89	,494	41,0%	3,00
середній рівень	4,39	89	,491	41,0%	4,00
високий рівень	6,22	18	,428	8,3%	6,00
Всього	3,46	217	1,487	100,0%	3,00

Сформованість шкал потенціалу духовного розвитку у структурі особистості за методикою духовний потенціал особистості

<i>Сформованість відповідальності</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,89	27	,320	12,4%	1,00
недостатній рівень	2,60	92	,493	42,4%	3,00
середній рівень	4,39	83	,621	38,2%	4,00
високий рівень	6,20	15	,414	6,9%	6,00
Всього	3,32	217	1,499	100,0%	3,00
<i>Сформованість спілкування</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,92	12	,289	5,5%	1,00
недостатній рівень	2,64	86	,483	39,6%	3,00
середній рівень	4,34	106	,476	48,8%	4,00
високий рівень	6,00	13	,000	6,0%	6,00
Всього	3,58	217	1,260	100,0%	4,00
<i>Сформованість спрямованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,89	9	,333	4,1%	1,00
недостатній рівень	2,67	87	,474	40,1%	3,00
середній рівень	4,35	101	,499	46,5%	4,00
високий рівень	6,25	20	,444	9,2%	6,00
Всього	3,71	217	1,335	100,0%	4,00
<i>Сформованість характеру</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,92	25	,277	11,5%	1,00
недостатній рівень	2,60	80	,493	36,9%	3,00
середній рівень	4,44	87	,499	40,1%	4,00
високий рівень	6,40	25	,500	11,5%	6,00
Всього	3,58	217	1,617	100,0%	4,00
<i>Сформованість самосвідомості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,65	26	,485	12,0%	1,00
недостатній рівень	2,59	81	,494	37,3%	3,00
середній рівень	4,40	87	,493	40,1%	4,00

високий рівень	6,17	23	,388	10,6%	6,00
Всього	3,47	217	1,613	100,0%	4,00
<i>Сформованість досвіду</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,76	42	,431	19,4%	1,00
недостатній рівень	2,45	110	,499	50,7%	2,00
середній рівень	4,31	61	,467	28,1%	4,00
високий рівень	6,00	4	,000	1,8%	6,00
Всього	2,71	217	1,386	100,0%	3,00
<i>Сформованість інтелекту</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,70	27	,465	12,4%	1,00
недостатній рівень	2,59	122	,494	56,2%	3,00
середній рівень	4,28	60	,454	27,6%	4,00
високий рівень	6,00	8	,000	3,7%	6,00
Всього	2,95	217	1,327	100,0%	3,00
<i>Сформованість психофізіології</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	,65	63	,481	29,0%	1,00
недостатній рівень	2,54	98	,501	45,2%	3,00
середній рівень	4,43	51	,500	23,5%	4,00
високий рівень	6,20	5	,447	2,3%	6,00
Всього	2,52	217	1,561	100,0%	3,00

**Рівень сформованості показників за методикою
сенсожиттєві орієнтації особистості**

<i>Рівень осмисленості життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	121,54	57	6,398	26,3%	121,00
середній рівень	96,70	135	8,609	62,2%	97,00
низький рівень	66,92	25	12,182	11,5%	70,00
Всього	99,80	217	18,137	100,0%	101,00
<i>Рівень сформованості фактору цілі життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	17,71	31	4,002	14,3%	19,00
середній рівень	30,34	138	3,968	63,6%	30,00
високий рівень	38,54	48	1,856	22,1%	38,00
Всього	30,35	217	7,128	100,0%	31,00
<i>Рівень сформованості фактору процес життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	18,50	30	3,560	13,8%	19,00
середній рівень	29,45	154	3,733	71,0%	29,50
високий рівень	37,76	33	3,640	15,2%	38,00
Всього	29,20	217	6,377	100,0%	30,00
<i>Рівень сформованості фактору результат життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	15,28	32	3,295	14,7%	16,00
середній рівень	23,00	97	2,471	44,7%	23,00
високий рівень	30,18	88	2,781	40,6%	30,00
Всього	24,77	217	5,836	100,0%	26,00
<i>Рівень сформованості локусу-контролю Я</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	10,50	16	3,688	7,4%	12,00
середній рівень	19,09	141	2,635	65,0%	19,00
високий рівень	25,23	60	1,198	27,6%	25,00
Всього	20,16	217	4,543	100,0%	20,00
<i>Рівень сформованості локусу-контролю життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	18,43	23	4,230	10,6%	20,00
середній рівень	30,54	158	3,513	72,8%	31,00
високий рівень	39,06	36	1,585	16,6%	39,00
Всього	30,67	217	6,235	100,0%	31,00

Рівень сформованості сенсожиттєвих орієнтацій на етапах освітньо-професійної соціалізації

Етапи освітньо-професійної соціалізації		Цілі життя	Процес життя	Результат життя	Локус контролю-Я	Локус контролю-Життя
1	Середнє	30,57	29,05	25,22	20,08	31,04
	N	100	100	100	100	100
	Стандартне відхилення	6,634	6,237	6,285	4,128	6,190
	% від загально за числа спостережень	46,1%	46,1%	46,1%	46,1%	46,1%
	Медіана	31,00	28,00	26,00	20,00	31,50
	Рівень сформованості	Сер.	Сер.	Сер.	Сер.	Сер.
2	Середнє	30,16	29,33	24,39	20,22	30,36
	N	117	117	117	117	117
	Стандартне відхилення	7,548	6,519	5,422	4,887	6,281
	% від загально за числа спостережень	53,9%	53,9%	53,9%	53,9%	53,9%
	Медіана	32,00	30,00	25,00	21,00	31,00
	Рівень сформованості	Сер.	Сер.	Сер.	Сер.	Сер.
Всього	Середнє	30,35	29,20	24,77	20,16	30,67
	N	217	217	217	217	217
	Стандартне відхилення	7,128	6,377	5,836	4,543	6,235
	% від загально за числа спостережень	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Медіана	31,00	30,00	26,00	20,00	31,00

Сформованість інтегративного рівня емоційного інтелекту та його компонентів

<i>Рівень емоційного інтелекту</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	68,23	13	18,399	6,0%	71,00
середній рівень	51,01	85	7,802	39,2%	49,00
низький рівень	21,08	119	13,349	54,8%	24,00
Всього	35,63	217	20,334	100,0%	35,00

<i>Рівень сформованості емоційної обізнаності</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	15,29	58	1,311	26,7%	15,00
середній рівень	10,53	113	1,701	52,1%	11,00
низький рівень	2,98	46	3,363	21,2%	4,00
Всього	10,20	217	4,737	100,0%	11,00
<i>Рівень сформованості управління емоціями</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	15,20	5	1,643	2,3%	15,00
середній рівень	10,03	40	1,561	18,4%	10,00
низький рівень	-1,30	172	5,012	79,3%	-1,00
Всього	1,17	217	6,656	100,0%	1,00
<i>Рівень сформованості саморегуляції</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	15,63	30	1,402	13,8%	15,00
середній рівень	9,97	78	1,758	35,9%	10,00
низький рівень	1,81	109	4,385	50,2%	3,00
Всього	6,65	217	6,166	100,0%	7,00
<i>Рівень сформованості емпатії</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	15,20	41	1,229	18,9%	15,00
середній рівень	10,70	111	1,709	51,2%	11,00
низький рівень	3,15	65	3,528	30,0%	4,00
Всього	9,29	217	4,943	100,0%	10,00
<i>Рівень сформованості розпізнавання емоцій інших людей</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
високий рівень	15,30	33	1,237	15,2%	15,00
середній рівень	10,38	104	1,603	47,9%	10,00
низький рівень	3,09	80	3,905	36,9%	4,00
Всього	8,44	217	5,163	100,0%	9,00

Сформованість шкали психологічного благополуччя та її факторів

<i>Рівень сформованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	286,51	39	24,908	18,0%	295,00
середній рівень	357,26	153	25,742	70,5%	357,00
високий рівень	431,72	25	15,947	11,5%	429,00
Всього	353,12	217	46,173	100,0%	353,00

<i>Рівень сформованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	46,10	41	6,016	18,9%	48,00
середній рівень	63,25	158	6,372	72,8%	63,50
високий рівень	78,00	18	2,722	8,3%	77,50
Всього	61,23	217	10,329	100,0%	62,00

<i>Рівень сформованості автономії</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	42,73	41	4,370	18,9%	44,00
середній рівень	54,35	112	4,359	51,6%	54,00
високий рівень	69,11	63	6,024	29,0%	67,00
23	67,00	1	.	0,5%	67,00
Всього	56,50	217	10,440	100,0%	55,00

<i>Рівень сформованості управління середовищем</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	44,64	67	4,898	30,9%	46,00
середній рівень	58,14	137	5,498	63,1%	57,00
високий рівень	73,92	13	2,691	6,0%	74,00
Всього	54,92	217	9,372	100,0%	54,00

<i>Рівень сформованості особистісне зростання</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	48,11	18	4,523	8,3%	49,50
середній рівень	63,44	142	5,314	65,4%	64,00
високий рівень	76,37	57	3,457	26,3%	75,00
Всього	65,56	217	9,072	100,0%	66,00

<i>Рівень сформованості цілі життя</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	46,61	51	7,497	23,5%	49,00
середній рівень	63,84	149	5,691	68,7%	64,00
високий рівень	78,18	17	2,455	7,8%	78,00
Всього	60,91	217	10,646	100,0%	62,00

<i>Рівень сформованості самоприйняття</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	36,39	64	9,032	29,5%	40,00
середній рівень	59,35	135	6,223	62,2%	59,00
високий рівень	76,22	18	3,173	8,3%	75,00
Всього	53,98	217	14,125	100,0%	57,00

Сформованість типів професійної спрямованості

<i>Рівень сформованості гуманістичного типу професійної спрямованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	9,00	16	3,011	7,4%	9,50
середній рівень	22,45	156	3,994	71,9%	23,00
високий рівень	31,20	45	2,063	20,7%	31,00
Всього	23,27	217	6,451	100,0%	24,00
<i>Рівень сформованості екзистенціального типу професійної спрямованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	10,67	9	2,550	4,1%	12,00
середній рівень	23,09	141	3,768	65,0%	24,00
високий рівень	31,81	67	2,548	30,9%	31,00
Всього	25,27	217	6,055	100,0%	26,00
<i>Рівень сформованості прагматичного типу професійної спрямованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	9,81	16	3,270	7,4%	11,00
середній рівень	22,26	149	3,931	68,7%	22,00
високий рівень	31,27	52	2,233	24,0%	31,00
Всього	23,50	217	6,479	100,0%	24,00
<i>Рівень сформованості егоцентричного типу професійної спрямованості</i>	Середнє	N	Стандартне відхилення	% від загального числа спостережень	Медіана
низький рівень	9,19	27	3,247	12,5%	10,00
середній рівень	20,97	165	4,113	76,4%	21,00
високий рівень	32,08	24	2,320	11,1%	31,00
Всього	20,73	216	6,777	100,0%	21,00

**Кореляційні зв'язки між духовною самореалізацією
(трансцендентністю) та індивідуально-психологічними рисами**

	<i>Риси</i>	<i>Кореляція Пірсона</i>	<i>Знч.(2-сторон)</i>
Шкала: Трансцендентність (духовна самореалізація)	Допитливість	,398**	,000
	Любов до знань	,367**	,000
	Здатність до суджень	,072	,291
	Винахідливість	,501**	,000
	Уміння спілкуватися	,239**	,000
	Шкала: Мудрість і знання	,613**	,000
	Уміння бачити перспективу	,435**	,000
	Хорообрість	,440**	,000
	Завзятість	,398**	,000
	Цілісність натури	,031	,648
	Шкала: Мужність	,393**	,000
	Доброта	,168*	,013
	Здатність любити	,305**	,000
	Шкала: Гуманізм і любов	,288**	,000
	Колективізм	,245**	,000
	Справедливість	,303**	,000
	Лідерські якості	,493**	,000
	Шкала: Справедливість	,546**	,000
	Самоконтроль	,141*	,038
	Розсудливість	,156*	,022
	Шкала: Помірність	,143*	,035
	Процес життя	,196**	,004
	Шкала психологічного благополуччя	,166*	,014
	Автономія	,181**	,008
	Самоприйняття	,151*	,026
	Гуманістичний тип проф. спрямування	-,134*	,049
	Шкала Здатність знаходити шляхи	,505**	,000
	Шкала Сила волі	,572**	,000
	Шкала надії	,628**	,000

** . Кореляція значима на рівні 0.01 (2-сторон.).

* . Кореляція значима на рівні 0.05 (2-сторон.).

Додаток Б.2.11

Критерії хі-квадрат

	Значення	ст.св.	Асимпт. значимість (2-стор.)
Хі-квадрат Пірсона	223,619 ^а	120	,000
Ставлення правдоподібності	211,593	120	,000
Лінійно-лінійний зв'язок	,539	1	,463
Кількість валідних спостережень	217		

а. В 142 (94,7%) осередках очікувана частота менше 5.
Мінімальна очікувана частота дорівнює ,00.

Симетричні міри

	Значення	Прибл. значимість
Номинальна за номинальною Коефіцієнт сполученості	,712	,000
Кількість валідних спостережень	217	

а. Не маючи на увазі істинність нульової гіпотези.

б. Використовується асимптотична стандартна помилка у
припущенні істинності нульової гіпотези.

Додаток Б.2.12

Критерії хі-квадрат

	Значення	ст.св.	Асимпт. значимість (2-стор.)
Хі-квадрат Пірсона	45,714 ^a	24	,005
Ставлення правдоподібності	42,422	24	,012
Лінійно-лінійний зв'язок	,107	1	,744
Кількість валідних спостережень	217		

a. В 35 (70,0%) осередках очікувана частота менше 5.
Мінімальна очікувана частота дорівнює ,09.

Симетричні міри

	Значення	Прибл. значимість
Номинальна за номинальною Коефіцієнт сполученості	,417	,005
Кількість валідних спостережень	217	

a. Не маючи на увазі істинність нульової гіпотези.

b. Використовується асимптотична стандартна помилка у
припущенні істинності нульової гіпотези.

Додаток Б.2.13

Критерії хі-квадрат

	Значення	ст.св.	Асимпт. значимість (2-стор.)
Хі-квадрат Пірсона	107,879 ^a	48	,000
Ставлення правдоподібності	128,975	48	,000
Лінійно-лінійний зв'язок	4,390	1	,036
Кількість валідних спостережень	217		

a. В 63 (84,0%) осередках очікувана частота менше 5.
Мінімальна очікувана частота дорівнює ,22.

Симетричні міри

		Значення	Прибл. значимість
Номінальна за номінальною	Коефіцієнт сполученості	,576	,000
Кількість валідних спостережень		217	

a. Не маючи на увазі істинність нульової гіпотези.

b. Використовується асимптотична стандартна помилка у
припущенні істинності нульової гіпотези.

Додаток Б.2.14

Критерії хі-квадрат

	Значення	ст.св.	Асимпт. значимість (2-стор.)
Хі-квадрат Пірсона	54,083 ^a	24	,000
Ставлення правдоподібності	38,964	24	,028
Лінійно-лінійний зв'язок	3,219	1	,073
Кількість валідних спостережень	217		

a. В 35 (70,0%) осередках очікувана частота менше 5.
Мінімальна очікувана частота дорівнює ,07.

Симетричні міри

	Значення	Прибл. значимість
Номинальна за номинальною	Коефіцієнт сполученості	,447 ,000
Кількість валідних спостережень	217	

a. Не маючи на увазі істинність нульової гіпотези.

b. Використовується асимптотична стандартна помилка у
припущенні істинності нульової гіпотези.

Додаток Б.2.15

Критерії хі-квадрат

	Значення	ст.св.	Асимпт. значимість (2-стор.)
Хі-квадрат Пірсона	217,550 ^а	144	,000
Ставлення правдоподібності	179,513	144	,024
Лінійно-лінійний зв'язок	,002	1	,965
Кількість валідних спостережень	217		

а. В 166 (94,9%) осередках очікувана частота менше 5.
Мінімальна очікувана частота дорівнює ,01.

Симетричні міри

	Значення	Прибл. значимість
Номинальна за номинальною Коефіцієнт сполученості	,708	,000
Кількість валідних спостережень	217	

а. Не маючи на увазі істинність нульової гіпотези.

б. Використовується асимптотична стандартна помилка у
припущенні істинності нульової гіпотези.

Додаток Б.2.16

Введені або видалені змінні ^a									
Модель	Включені змінні		Виключені змінні		Метод				
1	Шкала надії				Кроковий (критерій: ймовірність F-включення <= ,050, F- виключення >= ,100).				
2	Винахідливість				Кроковий (критерій: ймовірність F-включення <= ,050, F- виключення >= ,100).				
3	Шкала: Справедливість				Кроковий (критерій: ймовірність F-включення <= ,050, F- виключення >= ,100).				
4	Любов до знань				Кроковий (критерій: ймовірність F-включення <= ,050, F- виключення >= ,100).				
а. Залежна змінна: Шкала: Трансцендентність (духовна самореалізація)									
Зведення для моделі t									
							Зміна статистики		
Модель	R	R-квадрат	Скорегований R-квадрат	Стд. похибка оцінки	Змінений R-квадрат	Зміна F	ст.св. 1	ст.св. 2	Знч. зміни F
1	,628a	,394	,392	4,859	,394	140,072	1	215	,000
2	,694b	,482	,477	4,505	,087	36,143	1	214	,000
3	,745c	,556	,549	4,181	,074	35,367	1	213	,000
4	,769d	,591	,583	4,023	,035	18,052	1	212	,000

Примітка: Предиктори: (конст) а. Шкала надії;

Предиктори: (конст) б. Шкала надії, Винахідливість;

Предиктори: (конст) с. Шкала надії, Винахідливість, Шкала: Справедливість;

Предиктори: (конст) d. Шкала надії, Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань;

Залежна змінна: Шкала: Трансцендентність (духовна самореалізація).

Коефіцієнти ^а											
Модель		Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Знач.	Кореляції			Статистики колінеарності	
		Вільний член	Стд. похибка	Бета			Нульовий порядок	Часта	Часткова	Толерантність	РД
	(Константа)	1,633	,506		,633	,000					
	Шкала надії	,198	,101	,628	1,835	,000	,628	,628	,628	,000	,000
	(Константа)	9,257	,357		,171	,000					
	Шкала надії	,982	,100	,515	,775	,000	,628	,556	,481	,872	,146

[illegible]

Справедливість	Кореляція Пірсона	-,182	-,393	,987**	,400	,294	-,193	-,304	1	,384	,251
	Знач. (2-сторон.)	,515	,147	,000	,139	,288	,490	,271		,158	,367
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Шкала Трансцендентності після	Кореляція Пірсона	,282	,200	,435	,998**	,806**	,313	,291	,384	1	,790**
	Знач. (2-сторон.)	,309	,474	,105	,000	,000	,256	,292	,158		,000
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Шкала надії після	Кореляція Пірсона	,481	,485	,294	,794**	,989**	,527*	,584*	,251	,790**	1
	Знач. (2-сторон.)	,070	,067	,287	,000	,000	,044	,022	,367	,000	
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
**. Кореляція значима на рівні 0.01 (2-сторон.). *. Кореляція значима на рівні 0.05 (2-сторон.).											

Критерій парних вибірок									
		Парні різниці					t	ст.св	Значимість (2-стороння)
		Середнє	Стд. відхилення	Стд. Помилка середнього	95% довірчий інтервал різниці середніх				
					Нижня границя	Верхня границя			
Пара 1	Любов до знань - Любов до знань	-,067	,961	,248	-,599	,466	-,269	14	,792
Пара 2	Винахідливість - Винахідливість	-,133	1,552	,401	-,993	,726	-,333	14	,744

Пар а 3	Шкала: Справедливість - Шкала: Справедливість	-,400	2,640	,682	-1,862	1,062	-,587	14	,567
Пар а 4	Шкала: Трансцендентніст ь - Шкала: Трансцендентніст ь	-1,733	4,044	1,044	-3,973	,506	- 1,66 0	14	,119
Пар а 5	Шкала надії - Шкала надії	,200	2,624	,678	-1,253	1,653	,295	14	,772

Кореляції											
		Любо в до знан ь	Вина хідли вість	Шкала: Справе дливіст ь	Шкала: Трансц ендент ність	Шкал а надії	Любо в до знань	Вина хід ливі сть	Шкала: Справе дливіст ь	Шкала: Трансц ендентніс ть	Шкала надії
Любов до знань	Коре ляція Пірсо на	1	-,228	-,075	,249	,370	,845**	,113	,079	,271	,140
	Знч.(2- сторо н)		,413	,792	,371	,174	,000	,688	,780	,328	,619
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Винахідл ивість	Коре ляція Пірсо на	-,228	1	,654**	,466	,179	-,165	,626*	,176	,387	-,034
	Знч.(2- сторо н)	,413		,008	,080	,524	,557	,013	,531	,154	,905
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Шкала: Справед ливість	Коре ляція Пірсо на	-,075	,654**	1	,434	-,068	,074	,394	,694**	,437	,133
	Знч.(2- сторо н)	,792	,008		,106	,810	,793	,146	,004	,103	,637
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Шкала: Трансц ендентніс ть	Коре ляція Пірсо на	,249	,466	,434	1	,623*	,345	,368	,460	,723**	,379
	Знч.(2- сторо н)	,371	,080	,106		,013	,207	,177	,085	,002	,163
	N	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Шкала надії	Коре ляція Пірсо на	,370	,179	-,068	,623*	1	,188	,037	,039	,370	,386

** . Кореляція значима на рівні 0.01 (2-сторон.).
* . Кореляція значима на рівні 0.05 (2-сторон.).